

118

Mukaddes Ankara'dan Mektuplar

Kadriye Hüseyin

Cumhu

eskikitaplarim.com

**Nurer UĞURLU başkanlığında bir kurul tarafından
hazırlanmıştır.**

**Dizgi - Baskı - Yayımlayan:
Yeni Gün Haber Ajansı
Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Ekim 1999**

KADRIYE HÜSEYİN

**MUKADDES ANKARA'DAN
MEKTUPLAR**

Çeviren
Cemile Necmeddin Sahir Sılan

**Cumhuriyet GAZETESİNİN
OKURLARINA ARMAĞANIDIR.**

**Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal Paşanın iltifat ve itimatları, teveccüh ve
emirleri ile Fransızca aslından Türkçeye çevrilmiştir.
Ankara 1922**

ÖNSÖZ

Millî İstiklâl Mücadelemizin çeşitli yoksulluklar ve zorluklar içinde geçen ilk döneminde Ankara'mıza gelen ve 12 Mayıs 1337 (1921) günü Türkiye Büyük Millet Meclisi Re-isimiz Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edilen Mısırlı Muhterem Prenses Kadriye Hüseyin, Nisan - Haziran 1921 aylarındaki görüşleri ile ilgili olarak "Mukaddes Ankara'dan Mektuplar" adı ile Fransızca yazdığı eserini 1921 yılında Roma'da bastırmış ve derin saygılarıyla Ebedî Başkanımıza takdim etmiştir.

Muhterem Prenses, sözünü ettiğimiz eserinden üç yüz kadarını da, Kurtuluş Savaşımızda, Türkiye Büyük Millet Meclisimizin ilk kuruluş yılında ve sonraları "Evrak ve Tahrirat Müdürü" sıfatıyla Ebedî Başkanımızın emrinde ve yanında çalışmak mutluluğuna eriştiğimi, Ankara'yı birlikte ziyareti sırasında, o zamanki deyişle, Roma ataşemiliterimiz Miralay Edip Servet (rahmetli Tör) tarafından takdimimiz sırasında adımı ve görevimi öğrendiği ve not ettiği için, Türkiye Büyük Millet Meclisi azasına dağıtılmak üzere, adıma göndermiştir.

Ben, bu durumu o zamanki deyişimizle "Reis Paşa"mıza arz ve bu konudaki emirlerini telâkki ettiğim sırada kendileri şöyle demiştir:

“Çocuk, Necmeddin Sahir Bey, bu kıymetli eseri hemen milletvekillerine dağıt. Fakat eser Fransızcadır. Bunu derhâl Türkçeye çevirtmeliyiz. Bu işi de Fransızcasının çok kuvvetli olduğunu evvelce Ruşen Eşref (Ünaydın) Beyden de öğrendiğim ve benim de bildiğim bizim asker kızımız, senin hayat arkadaşın Cemile Hanımefendiye (*) vermeliyiz. Benim bu recamı hemen kendisine buyur. Eseri hemen Türkçeye çevirsin. Sonra Maarif Vekâleti tarafından bastırılsın.”

Reis Paşamızın bu teveccühleriyle iltifat ve itimatlarını, eve dönüşümde derhâl duyurduğum hayat arkadaşım, o günlerin Ankara’sındaki zor koşullar içinde, sözü edilen eserin Fransızca aslından Türkçemize çeviri işlerine koyuldu.

Fakat, birbirini izleyen savaşlar ve olaylar arasında tamamlanmış olan çeviri, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kendi kendini feshetmesi suretiyle Birinci Dönem’in sona ermesi ve yeni seçimlerden sonraki İkinci Dönem’de de çeşitli hükûmet işlerinin artması yanında ülkeyi tehlikeye düşürecek mahiyetteki olayların birbirini izlemesi üzerine, bastırılmadı.

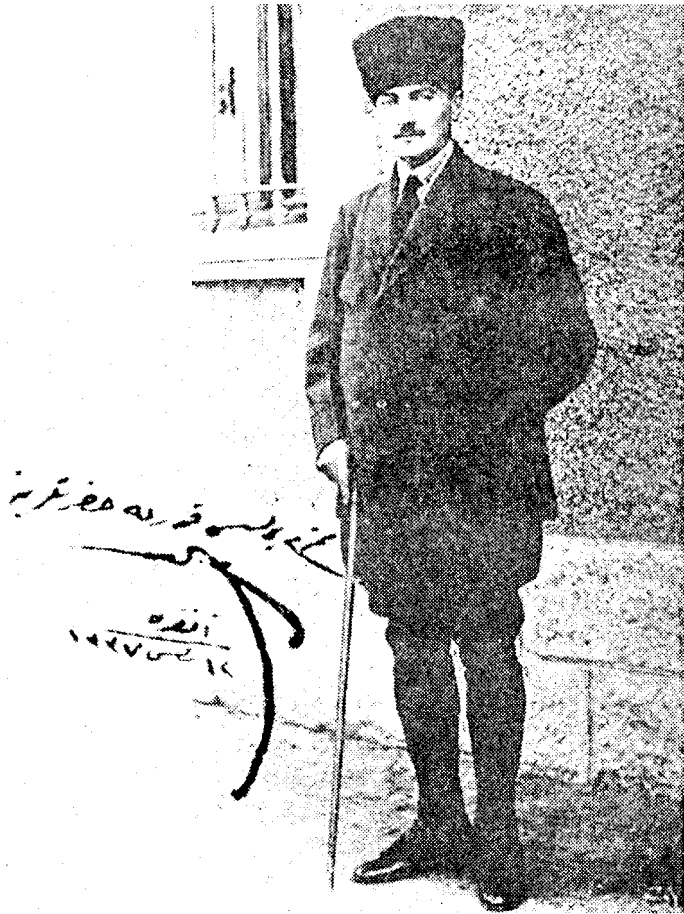
Bu kez, rahmetli hayat arkadaşım Cemile Sahir Silan’ın Türkçemize çevirdiği bu kıymetli eserin, Ebedî Başkanımız Mareşal Gazi Mustafa Kemal Paşamızın, Büyük Atatürkümüzün hatırasına ithaf suretiyle, Kültür ve Turizm Bakanlığımızın kadirbilir ilgisi ile aradan geçen uzun yıllardan sonra da olsa, basılmasını, sağlığındaki emirlerinin gerçekleştirilmesi bakımından, ayrı bir mazhariyet sayıyoruz.

Necmeddin Sahir SILAN

(*) Cemile Necmeddin Sahir Silan (1896-1963): Erzurum, aşiretlerinden Resulbeyoğlu soyundan Hasniye Hanım ile Bosnalı Tankozade Askerî Kaymakam Ali Mazhar Beyin kızı. İstanbul Ortaköy’de doğdu. Ecole Française’de okudu. Kurtuluş Savaşına katıldı. Kitapsever, sanatsever, hayırsever, vatansever, inançlı, Atatürkçü, aydın Türk kadını.

**ANADOLU'DAKİ YUNANLI EHL-İ SALİP (1)
SEFERİNİ GÖZLERİYLE GÖREN (ŞAHİT)
RESSAM PİSANİ'NİN HARP ALBÜMÜNDEN
BAZI SULU BOYA RESİMLER**

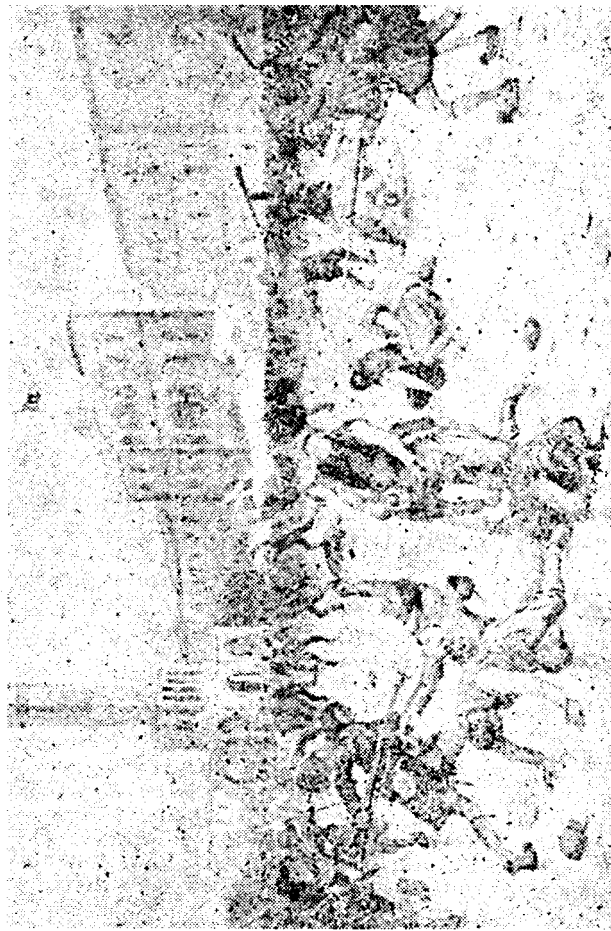
(1) Bu cümle, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali sırasında Beyne'l-Müt-tefikîn Tahkikat Heyeti'nin Raporundan iktibas edilmiştir. "İşgal, temeddün ettirici bir gayenin icrasından uzaklaşarak, derhal bir fetih ve Ehl-i Salip Seferi manzarası iktisap etmiştir."

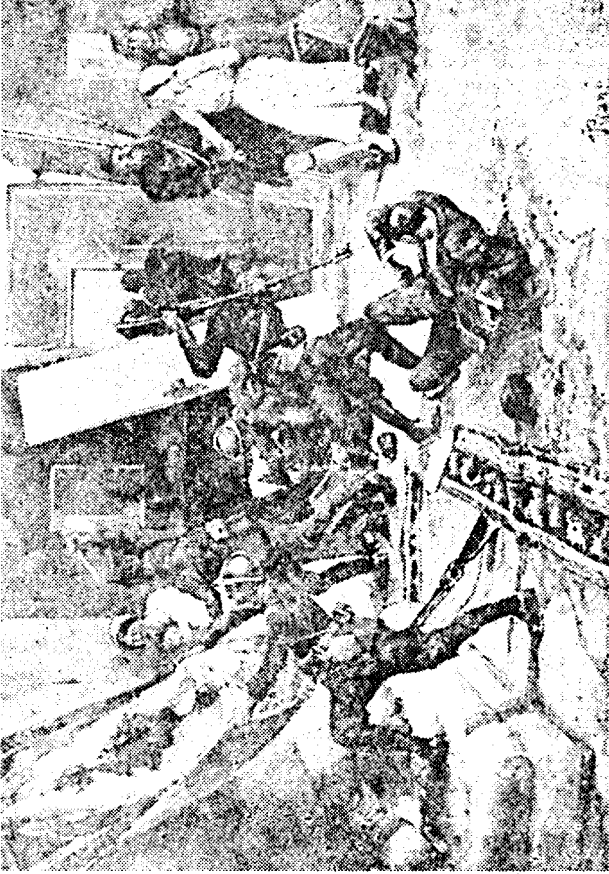
Büyük Devlet Reisi: Mustafa Kemal Paşa
(Resmin üstünde: Muhterem Prenses Kadriye Hazretlerine)
M. Kemal
Ankara, 12 Mayıs 1337 (1921)

1- 15 Mayıs 1919: Yunan askerlerinin İzmir'de karaya çıkması ve sivil halka Kordon Boyu'nda tecavüz etmesi.

2- Yunan askerlerinin İzmir'de Hükûmet Konağı ve kışlalarının önünde giriştiği hücum.

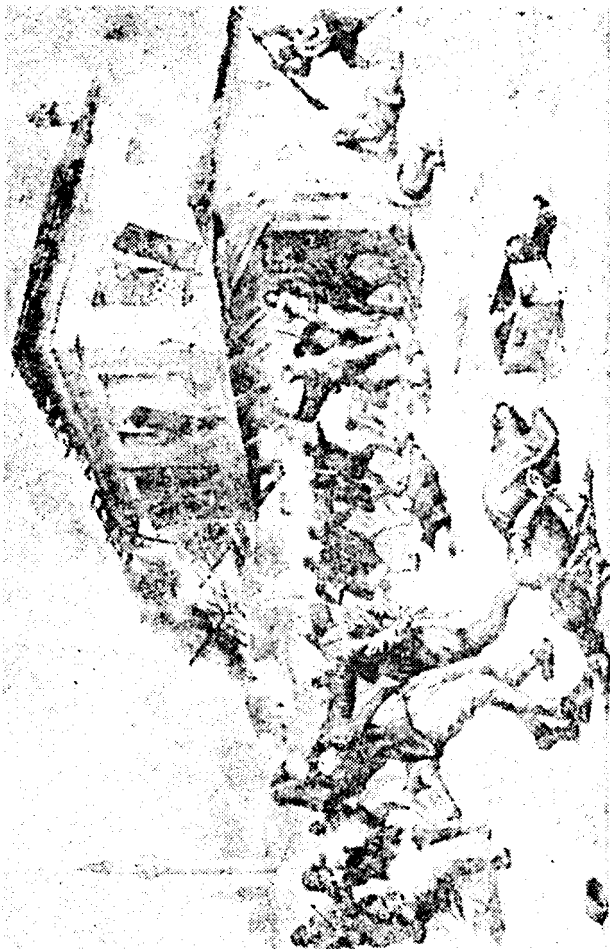
3- Bir Türk evinde müsadereye girişilmesi.

4- Aydın muharebesi: Zeybeklerin Yunan askerleri ile ilk karşılaşması,
kadınların da iştirak ettiği çetin bir mücadele.

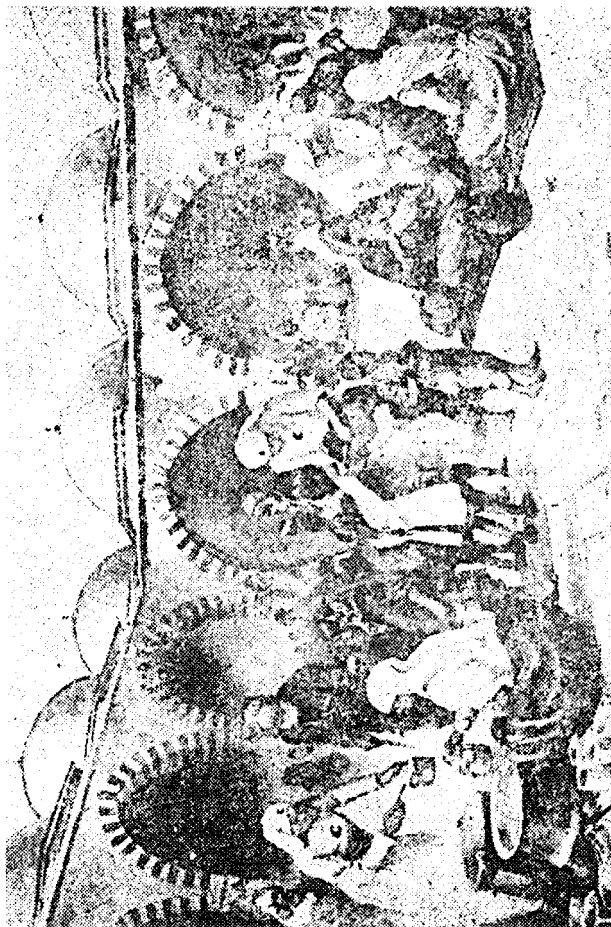
5- Yaralı bir zeybeğe gösterilen ihtimâm.

6- Yunan medeniyetinden bir tablo: Bir Türk köyünün yağması.

7- Hicret: Yunan medeniyeti önünde Türklerin muhacereti.

8- Bir cami avlusu: Muhacirlere gösterilen ihtimâm.

9- “Zafer Allah’tan gelir”: Birinci İnönü Muharebesi: Türk mukabil taarruzu.

10- Zaferin kazanıldığı sırada. Düşmanı silip süpüren Türk süvarilerinin hücumu.

Ey kılıç! Sen her ne kadar hayatın muhafızı isen de, onun gibi fanî ve vefasızsın; sen her ne kadar insan hayatının düşmanı isen de, aynı zamanda onun muhafızısın.

Sen, muharebe sahasında bulut ve yıldırıma benzersin; onun için ağladığın zaman bir bulut gibi ağlar ve ey kılıç; güldüğün zaman da bir şimşek gibi gülersin.

BEDRETTİN

BİRKAÇ KELİMELİK İZAHAT

Anadolu'da istiklâl için sürdürülmekte olan mücadelenin elem verici kâbusunun gittikçe çetinleşip vehamet kesp ettiği ve bütün garp (batı) âlemini tesiri altında bırakmak suretiyle zihinlere ağır bastığı bir sırada, geçen ilkbaharda, Küçük Asya'dan almış olduğum mektup ve notları tasnif ettim ve şu küçük kitapta toplamak istedim. Beni en çok ilgilendirici bazı teferruatı bunlar arasından derledim.

Meçhul kalan ve nüfuz edilmesi mümkün olmayan şarktaki (doğudaki) bu harimimizin (kutsal yerimizin) hiç neşredilmemiş bulunan bu klişelerini umumî arz etmekle, bütün bir âleme elem verici heyecanının titreştiği mukaddes bir ilticagâh (sığınma yeri) olan bu uzak ve ebedî şehrin üstündeki esrar perdesini, biraz olsun, kaldırmış olduğumu zannetmekteyim.

Dünya yüzünde tek ve nüfuzlu bir şehir olan Ankara, sarsılmaz kahramanlığı sayesinde, bütün Müslüman milletlerin gayretlerini, onun ümit mihrakının alevinde ısıttıkları asrî bir ziyaretgâh olmuştur.

Onun harikulâde ve hüznü güzellığının hayalini burada anlatmak, benim için şayet bir zevk ise, ben bu işi onun için titreşen ve çarpan, onu hiç görmedikleri hâlde onun sihirli kudretine inanan ve onun heyecanlı davetine hazır olan kalpler için sağladım.

Ben, onların uzakta kalan, fakat hamiyetli olan muhabbetlerine inanmaktayım; çünkü onların bugünkü hislerinin şiddetinden yarının parlak şafağının doğacağından eminim ve şimdiki sıkıntı ve merarete (acısına) rağmen, bunu sarsılmaz bir itimatla beklemekteyiz.

K.H.

Cortina, Temmuz 1921

Heyet-i Murahhasa Reisi Bekir Sami Bey ile H. Zade,
Londra Konferansından sonra Brindisi'den ayrılıyorlar.

BİRİNCİ MEKTUP

Samsun, 16 Nisan 1921

“Audace” torpido muhribi, Türk Heyeti Murahhasası ile birlikte, 10 Nisan öğleden sonra saat dört buçukta Brindisi’den ayrılıyordu.

Hava çok güzeldi! Gemi, bembeyaz büyük bir deniz kuşu gibi, hafif martı kanatlarına benzeyen kanatlarında, birlik ve beraberlik içinde çarpan ve en son fedakârlığa da razı olan bu mağrur pehlivanların kalplerini, uzaklara, imanı uğrunda eza (sıkıntı) çeken topraklara doğru götürüyordu.

Torpido muhribinin daracık güvertesinde sıralanmış olan bu kıymetli zevat, şimdi, ellerini bir defa daha sıkmaya gelen nadir dostlarını selâmlıyorlardı.

Meçhul bir akıbet'e yol almak üzere olan bu gemi karşısında, uğurlamaya gelenler heyecan duymakla beraber, beyaz mendillerini sallayarak gülümsüyorlardı. Bir resmiyet havası taşıyan bu anı, esrarlı bir sükût kaplıyordu. İstikbal (gelecek) hakkında bu kadar emin olarak yola çıkan bu cesur elçiler, murahhaslar (delegeler) nereye gidiyorlardı? Yolculuklarının sonunda, muvaffakiyete kavuşabilecekler miydi? Rıhtımda kalacak beyaz harp gemisinin limandan çıkışını gözleri ile takip eden hakikî dostlar için bu, nüfuz edilemez bir meseleydi.

“Audace” torpido muhbiri, “cür’et” demektir.

Tam yolla giden “Audace” gemisi, kısa bir zaman sonra coşacak olan suları yarıyordu. Gemi sanki durup dinlenmeden dövüşen, yenilmek bilmez kahramanlara teselli verici sözler götüren, bu bir avuç yiğit ruhu taşımak gibi büyük mesuliyetini müdrikmişçesine, dalgalarla cesurane mücadele ediyordu.

Taşıdığı adıyla mukadderatı (yazgısı) sanki önceden tayin edilmiş olan bu martı, durup dinlenmeksizin uçuyor, uçuyordu.

Kısa bir müddet sonra Çanakkale Boğazı’nın girişi ile beraberiyetin (insanlığın) en korkunç ve dev-âsa (dev gibi) muharebelerinden birinin cereyan etmiş olduğu bu ince kara şeridi boyunca uzanan batmış gemilerin acıklı grubu göründü...

İnsan kalbi, mazideki bu mücadelelerin amansız teferruatını dinlerken burkudur ve hafızalarda silinmeden kalacak olan bu sahillerin derinliklerine ebediyen gömülen kahraman kardeşlerin akıl almaz istatistiği önünde durur gibi olur. Çekilen bunca ıstırapın fanî hatırası, milletin mukadderatını tayin edecek bir saatte büyük bir üstünlük gösterecek mukaddes (kutsal) birlikleri ile savaşa katılan ve böylece vaziyete hâkim olan insanın kudretli simesanı (izi) daha vazıh (açık) bir şekilde meydana çıkarıyordu.

Muharebenin, genç kumandanının zaferi ile neticelenen bu dasitanî (destansı) safhası lâıykı ile bilinmekte olduğundan burada tekrarına lüzum görülmedi: Mustafa Kemal artık tarihe mal olduğu gibi onun yarattığı eser de millî destanın en şanlı sayfelerinden birini teşkil etmektedir.

Heyet-i Murahhasa (Delegeler) İstanbul’da unutulmaz bir şekilde karşılandı. Bütün şehir bayram ediyor ve halk, İtilâf devletleri donanmasının mevcudiyetine rağmen coşkunluğunu gizleyemeyerek sevincini izhar (göstermek) için her vasıtaya başvuruyordu.

Coşmuş olan halk, inanılmaz derecede cesur ve zeki olan ve Londra Konferansı sırasında Avrupalılarca lâıyıkı veçhile takdir edilen Heyet-i Murahhasa Reisi Bekir Sami Beyi hararetle alkışlıyordu.

Ne gariptir ki, bu idam mahkûmu, hayatının en heyecanlı ve en parlak saatlerini şimdi idam hükmünün verildiğı aynı şehirde yaşıyordu! İnsan hayatı cilvelerle dolu değil mi?

Her türlü sevgi tezahüratı (gösterisi) içinde geçen parlak bir geceden sonra, ertesi gün “Audace” Boğaziçi’nin harikalı iki sahili boyunca kendini takip eden sayısız kayık, sandal, motorbot ve küçük vapurların refakatinde, öğleden sonra saat dört buçukta yoluna devam ediyordu.

Boğazın Rumeli sahilinde olduğu kadar Anadolu sahilinde de halkın coşkunuğu son haddini bulmuştu. Edilen duaların ve sevinç haykırıışlarının sesi göklere yükseliyor, mendiller sallanıyor, her taraftan alkışlar çınılıyordu. Ancak, biraz sonra, bu bayram havası sona erdi ve karanlığın basması ile de bu sihirli hava tamamıylan hayet buldu. Çünkü, Karadeniz’in girişinde feci tahrip sahneleri başlıyordu. Rumlar, birçok köy topluluklarını yakmış oldukları gibi bütün sahil de alevler içinde idi.

Kesif dumanların üstünden iri alev sütunları yükseliyor ve bütün sahil boyunca, on seneden beri mücadele edenlerin zavallı kulübecikleri, beşerî adalet hakkındaki hayalleri ile birlikte yıkılıp gidiyordu. Bu unutulmaz derecede korkunç temaş (görüntü) bütün gece devam etti.

Kar, kalın bir halı gibi yerleri kapladığından ve nakil vasıtası temini de güç olduğundan şirin ve küçük İnebolu limanında karaya çıkamadık; “Audace” da daha ilerideki Samsun’da demirledi.

Yine burada da her sınıftan halk, Heyet-i Murahhasa'yı istikbal (karşılama) için beklediği. Bu Anadolu halkı daha heyecanlı, huşu içinde ve dindar görünüyordu. Bunlar, haklarında Avrupa'nın verdiği kararı öğrenmek için gelmişlerdi. Bu topluluk "Kelime-i Tevhit"i okuyarak murahhaslara yaklaşıyor, muazzam bir insan okyanusunun dalgalanması gibi, ilerledikçe etrafta "Lâ ilâhe illallâh, Muhammeden Resûlullah" mukaddes cümlesinden başka bir ses duyulmuyordu. Binlerce ağızdan çıkan bu iman kelimeleri, ateşin biristirhamı neme gibi etrafa yayılıyordu.

Murahhaslar, mukaddes topraklara ayak basar basmaz, Uşak ve Dumlupınar mıntıklarındaki son Türk muvaffakiyetlerini ve aynı zamanda, Yunan ordularının, İnönü-Eskişehir muharebesinden sonra kaçarken ika ettikleri (yaptıkları) katliam ve cinayetleri öğrendiler.

Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşanın Yunanlılarca işlenen vahşetlere dikkatlerini çekmek üzere, bütün Avrupa devletlerine nevidane (umutsuzca) bir müracaatta bulunduğuy öğrenildi:

"Muharebe sahasında esir edilen askerlerimiz, gözleri süngü ile oyulduktan sonra şehit ediliyor. Gayr-ı muharip (savaşa girmeyen) ahali, cinsiyet ve yaş gözetilmeksizin, katlediliyor (öldürülüyor); bütün eşyaları, hezimet halindeki Yunanlılar tarafından yağma olunuyor; kadınlar ve genç kızlar tartaklanıyor; müteaddit (birçok) şehir ve köylerle çiftlikler, bilhassa camiler baştan aşağı yakılıyor. Bu meyanda Osmanlı hanedanının kurucusu olan Ertuğrul Gazinin Söğüt'teki mübarek türbesi dinamitle tahrip edilmiştir. Yunanlıların, umumiyetle vicdansızca ika ettikleri hareketlerin icrasında hiçbir

insanî düşünce veya hiçbir harp kaidesi kendilerine mâni olamamıştır vs., vs.”

Ne yazık ki, Müslüman bir milletin itlâfı (yok edilmesi) mevzuubahis olduğundan, Avrupa mutat sağırlığına sadık kaldı. Yüzyıllardan beri tasmim (tasarlanan) ve tatbik olunan if-na (yok etme) hareketi işte böylece devam edegeliyordu.

Verdikleri beyanata göre Yunan ordularının şu barbar Türklere medeniyet götürdüklerini iddia ettikleri sırada bütün İslâm milletleri kan ve ateşin üzerinden ellerini birbirlerine uzatarak mukaddes ittihatlarını (birlikleşmelerini) daha da sıkılaştırıyorlardı.

Çünkü, garip bir tesadüf eseri olarak “Haydut yatağı” diye tavsif olunan (tanımlanan) bu topraklar şimdi İslâmiyet’in merkezi oluvermişti.

İşte sadece bu sebepledir ki, bundan birkaç gün önce, Afganistan’ın fevkalâde murahhası, Anadolu’da “İstikbal” gazetesinin bir muharririne, “Afganlıların bu gibi millî hareketleri, İslâm dünyasının selâmetini ve kurtuluşunu temin edecek mahiyette telâkki eylediği, Afganistan’ın Türkiye’yi büyük rehber olarak kabul ettiği ve İslâmiyet uğrunda kendisini fedâ edebileceğini bütün Müslüman milletlerin müttehiden (birlik içinde) Ankara Hükümeti için çalışmaları icap ettiği vs., vs.” yolunda beyanatta bulunmuştu.

İşte; istiklâlini muhafaza etmek için çarpışan bütün bir milletin acı hakikate uyanışı! İnsan, Samsun’dan itibaren, kendisini ıstırap çeken, çarpışan ve buna rağmen ümidini kesmeyen bir âlemde buluyor.

İKİNCİ MEKTUP

**Çorum, 20 Nisan
Anadolu Oteli**

Samsun'daki Mıntıka Palas Oteli'nden mektup yazmak güç oluyordu. Çünkü, bu müreffeh şehre gelişimizin hemen akabinde resmî kabuller, mecburî ziyaretler ve muhtelif meşgaleler her türlü muhaberata (haberleşmeye) mâni oluyordu. Oradaki hayatımız, on beş gün evvel terk edilmiş şehirlerdeki mutat hayattan farksızdı. Ancak, oradaki hususiyet, Anadolu'nun bu pek zengin ticaret merkezi, cengâver bir manzara arz etmekte ve tabir caizse, çok miktardaki askerî otomobil dolayısıyla, âdeta asker elbisesi giymiş gibi idi.

Birçok zabıt ve askerın gidiş gelişleri sakın caddelerin çehresini değiştirmiş olduğu gibi şehrin bütün mahallelerinde mutat (alışılmış) olmayan bir hareket göze çarpıyordu. Sakın olan tek yer, civardaki bütün binalarının, evvelce Rus donanması tarafından bombardıman edilmesi yüzünden cepheleri yıkılmış olması dolayısıyla derin yaralar taşıyan meşhur limandı. Ancak, Samsun bir askerî liman değildir.

Bekir Sami Bey, bütün gün, eşrafı, yüksek rütbeli zabıtları, nüfuzlu tüccarları ve Türkiye hakkında duydukları muhabbet ve sadakati arz etmek ve nihaî zafer için temenniyatta

(dileklerde) bulunmak üzere gelen ve asılları Türk ırkından “Osmanlı Rumları”nın oluşturduğu bir heyeti kabul etti.

Heyet-i Murahhasa Reisi kendilerine, “Rum meselesi”ni bilenler için manidar bir iltifat gösterdi. Çünkü, yabancı entrikalar sayesinde ortada bir “Rum meselesi” yok muydu? Hatta bir ara, Rumlar ayaklanarak Samsun’a hâkim olmuşlardı.

İşte, o zaman, Ankara hükûmeti, Samsun’a, önce ayaklanmayı bastırması, sonra da, kendileri Türk ırkından oldukları hâlde öz kardeşlerine karşı isyan ettiklerini ispat eden, hayret verici bir hakikate dayanan delillerle kendilerini teskin etmeyi başaran çelik iradeli bir zat göndermek akıllılığını göstermişti.

Bunun üzerine sakinleşen Rumlar düşündüler ve menşelerini itiraz kabul etmez bir şekilde ortaya koyan delilleri tamamen ve kat’î olarak teslim ile Ankara hükûmetine tamamen hak verdiler.

İnsan, “Müslüman Türkler”in konuştuğu aynı lisanı konuşan bu Türk asıllı Rumların simalarını görüp konuşmalarını dinleyince derin bir hayrete düşer. Bunları hakikî kardeşlerinden ayıran dinlerinden başka bir fark yoktur.

Bunlar İstanbul’daki Ortodoks Kilisesine bağlı olmakla beraber bütün dualarını halis Türkçe olarak tekrarlamaktadırlar. Türklerle aynı tipte, aynı lisanı konuştuklarında Fener Patrikhanesi’nden ayrılarak kendilerine Anadolu’da müstakil bir kilise kurmak için müracaatta bulunmuşlardı.

Bu Rumlar, Türkiye’nin Karadeniz sahilinin hemen tamamını işgal etmekte olduğundan mühimce bir zümre teşkil ederler. Bunlar, ayaklanmaları bastırıldıktan sonra, yüksek mevki ve makamlarda vazife aldılar ve hükûmete karşı büyük bir nüsnüniyet gösterdiler.

Mutasarrıflıkta verilen büyük ziyafette heyecanlı nutuklar söylendi. Heyet-i Murahhasa Reisi de, bunlara yorulmak bilmez gayreti ve mutadî olan sükûneti ile cevaplar vererek Avrupa'daki vazifesinin gayesini ve gerek Pâris'te, gerek Roma'da kendilerine gösterilen iyi karşılamayı kısaca izah etti. Böylece herkese ümit ve teselli sözleri söyleyerek kaçınılmaz bir muvaffakiyet intibâı yarattı.

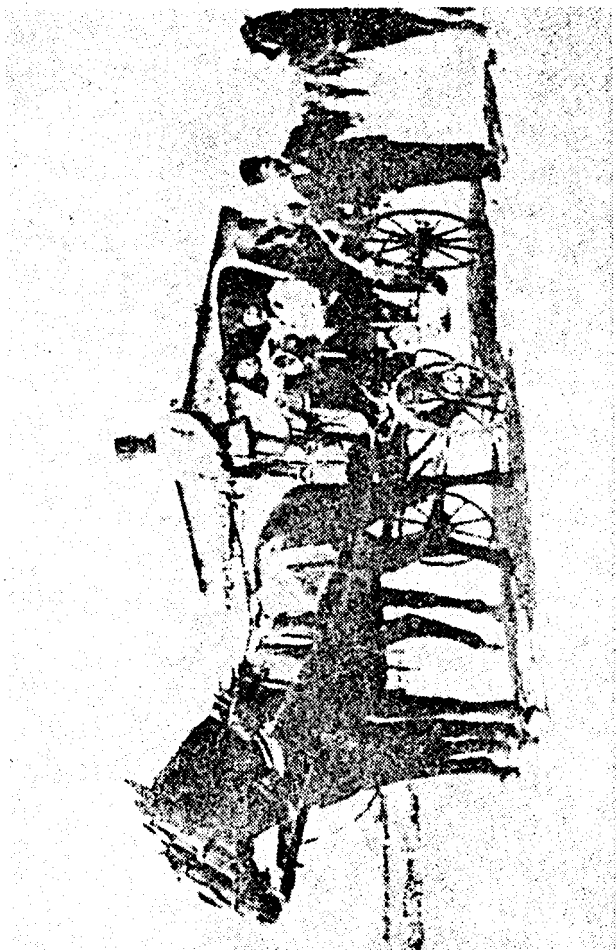
Ziyafet müddetince bir askeri bando millî havalar çaldı. Bu, bizleri bekleyen vatanın sanki ilk karşılayışı idi.

Ertesi sabah saat 9'da bütün eşrafın ve ahaliden bir kısmının refakat ettiği (katıldığı) otuz iki arabadan müteşekkil heybetli mevkibimiz (kafilemiz) yola koyuldu. Bu refakat bir saatten fazla sürdü ve bu müddetin sonunda mola verildi. İşte o zaman, gerek eşraf ve gerek ahali hep beraber, Heyet-i Murahhasa Reisine müteaddit teminat (çeşitli güvenceler) vererek, bütün vasıtalaramüracaatla sonuna kadar mücadeleye yemin ettiler.

Sonra, bayraklar ve üzerinde nefis hatla yazılmış levhalarla zengin bir surette donatılmış olan Samsun'u geride bırakarak, derin bir heyecan içinde bize refakat edenlerden ayrıldık. Şehri süsleyen levhalardan birinde şu yazılar okunuyordu:

“Barıştan başka bir emeli olmayan bir milletin katlandığı ıstırapları ve kendisine reva görülen haksızlıkları bütün Avrupa'ya izah eden Heyet-i Murahhasa'yı selâmlarız.”

Mevkibimiz (kafilemiz) şimdi askerî muhafızların refakatinde yol alıyordu. Çok güzel olan yolun iki tarafını zümrüt tepelikler çevreliyordu. İlkbahar kendini tam manasıyla göstermekteydi. Her renkten sayısız çiçek, nazarları zevkle çekiyordu. Birden, ortalığa bambaşka ve baygın bir koku yayıldı. Uçsuz bucaksız yabanî menekşe tarlalarından geçiyorduk.

Bekir Sami Bey ve H. Zade Samsun'dan ayrılırken.

İşte, o sırada mevkibimizde rikkati mucip (acıklı) bir hâdise vukua geldi. Mütevazı Anadolu menekşesini gören murahhaslar, bu remzî çiçeğin derinliklerinden yaralı vatanın cevherini toplayıp koklamak üzere arabalarından indiler. Bundan sonra yine arabaları ile tekrar yola koyuldular.

Öğle yemeği, her zaman olduğu gibi, etrafı mükemmel surette techiz edilmiş (donatılmış) yiğit askerlerle çevrili, asır-dîde bir handa yenildi. Genç zabitlerin kumanda ettiği bu askerler unutulmaz güzellikteki bu yolu muhafaza etmekteydiler.

Akşama doğru, dereler ve ekili ovalarla çevrili şirin bir köy olan Çakallı'ya varıldı. Bu köy şimdi mıntıkanın askeri merkezi imiş.

Mıntika kumandanının daveti üzerine akşam yemeği kışlada yenildi. Yemekler nefisti ve askerlerce görülen hizmet şayan-ı hayret derecede düzgündü. Yemekten sonra murahhaslar, kışla önünde toplanan yüzlerce askerin, teşkil ettiği geniş dairenin ortasında askeri bandonun çaldığı havalara uyarak, alev alev yanan meşalelerin ışığında, oynadıkları oynak tempolu oyunları seyrettiler.

Bu arada, küçük bir asker seyirciler içinden sıyrılarak meydana çıktı ve millî destandan hamasî parçaları coşkunlukla okudu.

O esnada iki yanında yer almış olan diğer iki asker de, ellerindeki bayrakları, Türkiye'nin tarihine, fütuhatına, oynadığı role, müdafaasına ve nihayet istiklâli için vermekte olduğu mücadeleye ait mısralar okuyan askerin başı hizasında tutuyorlardı.

Hazret-i Peygamberin mukaddes sancağını muhafaza uğrunda milletin takriben yedi asırdan beri katlandığı ıstırapları anlatırken, küçük askerin sesi, heyecandan titriyordu. Va-

tanî nutkunu, “şerefle yaşamayı temin edinceye kadar mücadele edeceğiz” diyerek bitirdi.

Orada hazır olanların hepsinin gözlerinden yaşlar akıyordu. Bu, insanı derin bir heyecana düşüren öyle azametli bir sahne idi ki, Heyet-i Murahhasa Reisi, hakikî takdirlerini ifade eden ümit dolu sözlerle, cevap vermek mecburiyetinde kaldı.

Bundan sonra, eserleri daha şimdiden Türkiye’de beğenilen genç ve kibar bir muharrir olan ve Anadolu matbuatının “Heyet-i Temsiliye” nezdindeki siyasî mümessili olarak orada bulunan Ruşen Eşref Bey söz aldı ve küçük askere şunları söyledi:

“Millî şairlerimizin müntehap (seçkin) şiirlerini çoktan beri bilir ve müstesna büyüklükleri için severim. Amma bunları okur veya dinlerken asla bu akşamki kadar heyecanlanmadım. Bu heyecanı kalbimin derinliklerinde duymaklığım için bu şan ve şeref şiirlerini senin gibi kahramanın okuması lâzımdı.

Ben de senin gibiyim; ben de sahip olduğum tek silâhı milletimin hizmetinde kullanıyorum. Mukaddes vatan topraklarını muhafaza için senin kılıcın var; benim silâhım ise kalemim.”

Daha sonra Anadolu matbuatının kıdemlisi ve İslâm dünyasında çok yaygın olan “Hâkimiyet-i Milliye” (*) gazetesinin sahibi ve başmuharriri Yunus Nadi Bey; birkaç söz söyleyerek nutkunu şu güzel sözlerle bitirdi: “Silâhlar ve matbuat, başka tabirle cesaret ve zekâ, yani meşru emellerinin muvaffakiyeti için lüzumlu olan bu iki güce kahraman milletimiz sahiptir. Bütün halk da, ona, sonuna kadar ümit ve servetini ver-

(*) Çevirenin notu: “Yeni Gün” gazetesidir.

diğinden, sabır ve tahammül dolu bu ulvî seneler zarfında katlanılan bunca fedakârlık ve tarife sığmaz feragati Cenab-ı Hak elbet parlak bir zaferle tetviç edecektir (taçlandıracaktır).”

Bunun üzerine bütün askerler, hep bir ağızdan, “Sevgili vatanımız için ölmeye hazırız” diye bağıldılar.

Böylece, derin heyecanlar içinde geçen bir geceden sonra ertesi sabah Çakallı’dan hareket ettik. Fakat mevhibimiz (kafitemiz) henüz hareket etmişti ki, yiğit bir atlının topluluğumuz taşıyan arabalarımıza doğru ilerlediği görüldü. Bu yiğit atlı murahhasları saat onda Kavak’ta çay içmeye davet ediyordu.

Kavak, şirin bir tepe üzerinde kurulmuş sevimli bir kasabadır. Burada, sıralanmış kız ve erkek küçük mektepliler, ellerinde bayraklar, sulh elçilerini bekliyorlardı. Bizleri vatanî bir şarkı ile karşılayan öğrenciler Heyet-i Murahhasa Reisi’ne hitap ile hepimizi mütehassis eden (duygulandıran) nutuklar söylediler. Zaferle neticelenecek olan mücadelenin sonunda çıkabilecek müşkülâtтан (güçlükten) ümitsizliğe düşülmemesini Bekir Sami Beyden rica ettiler.

Uzun boyluluğu herkesin malûmu olan Bekir Sami Beyin sözlerini daha iyi işitebilmek için bu yavrucakların başlarını kaldırmaları rikkati mucip (acıklı) oluyordu. Bekir Sami Beyin konuşmasından sonra da şöyle sesleniyorlardı: “Biz her ne kadar görünüşte nahif ve küçük isek de kalplerimiz kuvvetli ve büyüktür. Çünkü, biz ulvî bir mücadelenin çocuklarıyız.”

Kavaklı kadınlar, bize, kasabalarına mahsus tatlılar gönderip istikbal için ümitli olduklarını duyuruyor ve iyi temennilerini (dileklerini) bildiriyorlardı.

Çaylar içildikten sonra yola çıkıldı ve “Üç Hanlar” a varıldı. Öğle yemeği orada yenildikten sonra akşama doğru “Havza” ya muvasalat olundu (varıldı). Kasabaya bir saatlik

mesafeden gelen kadınlar Heyet-i Murahhasa'yı karşıladılar. Hepsî, çarşaf yerine beyaz ve havaî mavi çizgili, evde dokunmuş bezden yapılmış entariler giymişlerdi. Yolun sağında ve solunda, murahhasların iki yanına dizilen bu kadınlar, sade ve aynı zamanda zarif olan bu kıyafetlerle millî teşebbüsün mükemmel bir örneğini veriyorlardı.

Bu şirin kasaba, birinci sınıf sayfiye yeridir. Burada, şu zengin ve esrarlı Anadolu'nun sayılmaz sırlarını bilenlerce çok beğenilen maden suları vardır. Bu sular Eruan ve Fiuggi maden sularının haiz oldukları hassalara (özelliklere) sahiptir ve böbrek hastalıkları için tavsiye edilmektedir.

Burası, istikbalde çalışmaktan zihinleri yorulanların, hiç kuşkusuz gelip dinlenecekleri ve böyle tedavi görebilecekleri bir istirahat (dinlenme) yeri olacaktır. Bu serinlik ve yeşillik yuvasının huzur verici sükûneti ve aynı zamanda havasının letafeti (güzelliği) sayesinde, asap bozukluğundan şikâyet edenler, önceki kuvvetlerine, canlılıklarına bu yerde mutlaka, yeniden kavuşacaklardır.

Havza'dan sabahın erken saatlerinde ayrılarak çay vaktinde Merzifon'a vâsıl olduk. Asker ve sivil suvariler, yine delegeleri istikbale (karşılamaya) gelmişlerdi. Bu güzel yolda ilerledikçe karşılayanların sayısı gözle görülür derecede artıyordu.

Bu büyük kasabada bize gösterilen iyi kabul, gördüklerimizin en parlaklarından biri oldu. Bir "Keşşaf (Kaşif) Birliği" geniş meydandaki belediye binası önünde yer almıştı. Burada karşılıklı nutuklar söylendi. Delikanlılar ile genç kızlar vatanî şarkılar söylüyorlardı. Hatta bunların içlerinden biri, bir küçük öğrenci şu sözleriyle orada bulunanları heyecanlandırdı:

"Biz, ecnebi bir memlekette kahramanca dövüşen ve va-

tanın şan ve şerefi için ailesinden uzaklarda şehit düşen, milî ve dahî Kara Mustafa Paşanın hemşehrileriyiz. Milletlerin, beşeriyet tarihinin temevvücleri (dalgaları) ile, muhataralı anında katlanılması icap eden ulvî fedakârlığı biliyor ve takdir ediyoruz. Ancak asil cihangirlerin ahfadı (çocukları) olan bizler asla baş eğmeyeceğiz.”

Bu kasaba, Türkiye’nin en anlamlı camilerinden birine sahip olmakla iftihar edebilir. Merzifonlu olan veziri Kara Mustafa Paşanın zaferini tebcil etmek (yüceltmek) üzere Halife Sultan tarafından inşa olunan bu cami, saf bir Türk mimarisî tarzındadır.

Cami avlusunun ortasında bulunan şadırvanın her tarafı hususî tarzda yapılmış bir çatı ile kapatılmıştır ve iç tarafında, Viyana ve Budin seferlerinin başlıca muharebelerini tasvir eden o zamana ait silâhların resimleri ile çevrili tablolar vardır.

Bu tablolardan birinde görülen kanatlarını açmış koruyucu melek resimleri ile sanki bu kahramanlık günlerinin hatırası muhafaza edilmek istenilmektedir. Cami inşaatı sırasında dikilmiş olan asır-dîde üç çınar hâlâ ayaktadır. Bunlar, muhteşem ve kudretli dallarında, o şaşalı günlerin sırlarını saklamaktadır.

O gün hava fırtınalı idi. Semayı kaplayarak havayı ağırlaştıran bulutlar ruha sıkıntı veriyordu. Ufuk, korkunç bir şekilde kararıyordu. Bu, acaba gelecekle birikecek olan gailelerin habercisi miydi? İlkbaharın büyüleyici güneşinden sonra, Ankara’ya çok yaklaştığımız bir sırada gelen bu tufan-âsa yağmur bütün kalpleri hüznle dolduruyordu.

Eski bir topçu binbaşı olan ve pehlivanca kuvvetiyle olduğu kadar nişancılığı ile de şöhret kazanmış olması, Merzifon Kaymakamına “Topla tavşan avlayan” gibi acayip bir lâ-

kap takılmasına sebep olmuştur. Havanın hüznünlü olmasına rağmen Kaymakam Bey bizi fevkalâde iyi karşıladı.

İngilizler, Mondros Mütareke-namesinden sonra Merzi-fon'a kadar ilerlemişlerse de, bu işgal İtilâf devletlerince ceb-ren (zorla) kabul ettirilen şartların hiçbirinde derpiş edilme-miş (göz önünde bulundurulmamış) olduğundan, o zamanlar buraların kumandanı olan cesur Refet Paşanın ısrarı üzerine, kasabayı boşaltmak mecburiyetinde kalmıştır.

Bu tarihî kasabadan, gidilecek yolun uzunluğu nazara alınarak, ertesi sabah erkenden terk etmek icap etti. Altmış ki-lometrelik bir yolculuktan sonra, Çorum'a varıldı ve Anado-lu Oteli'ne yerleşildi.

Buraya varışımızda henüz gelmiş olan resmî tebliği oku-duk. Bu tebliğde, alev alev yanan bir Türk köyünde esir edil-dikten sonra, Türkiye'yi sonuna kadar fakirleştirip yozlaştır-mak, bir daha kalkınamayacağı ümitsiz bir sefaletle duçar et-mek (düşürmek) üzere önüne gelen herkesi katletmek, her şe-yi yağma etmek için hususî talimat aldığını itiraf eden bir Yu-nan zabitinden bahsediliyordu.

Bu da barbarları medenîleştirmenin garip bir yolu değil mi? Asrî Ehl-i Salip seferleri, altı buçuk asır önce IX. Saint Lo-uis'nin idare ettiklerinden ne kadar da hunhar (kan dökücü)!

Bizler bu elemli düşüncelere dalmışken, birden sazlar çalmaya hünerli sanatkârlar, böylesine mürettep bir şekilde iş-kence edilen şarkın tarif edilmez halâvet (şirin) ve izah edil-mez rehabetinin (ağırlığının) teganni ettiği şarkılar çalınıp söylenmeye başladı. Bu heyecanlı havaların mücadele, ıstırap, meraret (tatsızlık) ve hıçkırıkları, ahalinin anlatılmaz perişan-lığı ve milleti temsil eden delegelerin derin kederiyle hem-a-henk düşüyordu.

ÜÇÜNCÜ MEKTUP

Yahşihan İstasyonu
24 Nisan

Çorum'a kadar takip edilen yol fevkalâde güzel ve arabaların geçişine tamamıyla müsaitti. Fakat bu mevkiden pek çok meşakkatle (zorlukla) akşamın saat altısında muvasalat ettiğimiz (vardığımız) Sungurlu'ya kadar olan kısım, tasavvur edilemeyecek kadar bozuktu.

Sungurlu'ya vaktinde varabilmek için Kızılırmak'ın kollarından on beş defa geçmek icap etti. Otuz iki arabalık bir mevkibin (kafilenin), muhafızları ile birlikte, su içinden geçerek bu küçük ırmakları katetmesi dünyada emsali olmayan, görülecek bir manzara idi.

Çorum'dan ayrıldığımız sırada Heyet-i Murahhasa azası arasında heyetin muhafazasını teminen ihtiyat tedbirleri alınmasını gerektiren garip bir şayiye dolaşmaya başlamıştı.

Bu şayiye (söylentiye) göre ekseriyeti Alevî veya Şîî olan Sungurlu halkı, bazı yabancı entrikalara inanmak gafletine düşerek, Ankara'daki hükûmete karşı hasmane (düşmanca) bir tavır takınmıştı. Bunun sebebi de güya sulh olur olmaz Sünnî olmayanların imha edileceği imiş!

Bu ise, garbın, şarklı kütlelerin kendilerince mefruz (ayrılmış) bulunan cahilliğine güvenerek, bütün Müslüman mezhepleri arasında mevcut rabitaların (bağlantıların) infisah (bozulma) kabul etmez olduğunu hiçbir veçhile kaale (dikkate) almayan hayalperestliğinin mahsulü idi.

O gece konaklayacağımız mahalle varışımızdan iki saat önce, Sungurlu'nun âyan ve eşrafı ile birçok zabitten müteşekkil olan ve bizleri karşılayan heyet, belediye reisinin hemen o akşam vereceği ziyafete hepimizi davet etmeye gelmişti. Belediyedeki ziyafet bilhassa alâka çekici oldu.

Yunanlılara karşı milletçe duyulan nefreti anlatan eşraf, bu düşmanın sistemli olarak tatbik ettiği zulümleri teferruatı (ayrıntıları) ile anlattılar.

Bu arada, millî haysiyeti kurtarmak için halk ile birlikte düşmana karşı cesurane mücadele eden Türk hükûmetine hutsuz sadakatlerini (bağlılıklarını) Bekir Sami Beye teyit ettiler (doğrulattılar).

Aynı zamanda muntazam ordu birliklerine mensup olarak cephe harp eden askerlerin yanında ehemmiyetli miktarda genç gönüllünün, mübarek vatan topraklarının kurtarılması için, bunlara yardıma gittiklerini ilâve eylediler.

Heyet-i Murahhasa Reisi o akşam fevkalâde bir hitabet kabiliyeti gösterdi ve bütün bulutlar ve sui tefehhümler (yanlış anlamalar) böylece kesin olarak dağıldı.

Son derece mutakit (inanmış) bir kimse olan ve ne soğuk kanlılığı, ne de daha iyi bir istikbale olan imanını kaybetmeksiz kanlı Gazze Muharebesine iştirak etmiş (katılmış) bulunan mevki kumandanı, Mısır'daki esaretlerinden avdet eden (dönen) harp esirleri ile birlikte hemen faal (etkin) hizmete girmişti.

Yunan taarruzundan biraz önce vecit içinde duaya dalan

kumandana mes'ut bir ilham vaki olmuş. Plânını mevki-i icraya koymak üzere mıntıkasındaki bütün binek ve yük arabalarına vaz'ı yet ederek (el koyarak, ma-fevklerinin (üstlerinin) müsaadesini almaksızın, işin mesuliyetini tek başına üzerine almak suretiyle elindeki bütün mühimmat ve cephaneyi cepheye sevk etmiş.

İnönü-Eskişehir muharebesinin kızıştığı bir sırada tam vaktinde yetişen bu mühimmat ve cephane, artık tarihe mal olan Türk mukabil (karşı) taarruzunun muvaffakiyetle neticelenmesini temin etmek gibi umulmadık bir talihe nail olmuş. Bu muvaffakiyetli teşebbüsünden sonra Büyük Devlet Reisi tarafından kendisine takdirname gönderilmiş.

İnsanları ancak hadiseler yetiştirir ve onların da kadr ü kıymeti ancak ef'al (işleri) ve harekâtıyla ölçülür. Yukarıda nakledilen vak'a, bu hakikatı bir defa daha teyit (doğrulamakta) ve ispat etmektedir. Fakat şu zamanda vazifesini bilfiil ifa etmiş (yerine getirmiş) olmakla iftihar edebilen ve kısa ömürlerinin sonunda bu dünyada kâfi derecede ziyadar (parlak) bir isim bıraktıkları iddiasında bulunabilecek kaç kişi vardır?

Ertesi sabah erkenden Sungurlu'dan ayrıldık. Yol yeniden güzelleşmişti. Arabalarımız, altı saat müddetle, kâh haşmetli Kızılırmak'ın i'vicâclı mecrasını (kıvrımlı yatağını), kâh harikulâde yeşil ve baştan başa ekili geniş ovayı takip ediyordu.

Kısa bir müddet sonra Karabekir köyünün yanından geçtik. Sihirli manzara işte o zaman başladı. Çünkü, memlehaların (tuzlaların) üstünden yükselen ateş kızılı kayalar silsilesi, başka hiçbir yerde görülemeyen bir güzellik arz ediyordu.

Kamaşan nazarlar bu beklenmedik parıltılı tablodan güçlükle ayrılır. Bu toprak parçasının korkunç ihtişamı ve müstesna rengi, oradan ayrıldıktan sonra uzun müddet insanın zih-

ninden silinmez. Bundan sonra yarı harap bir köprüden geçtik. Bizimki gibi ehemmiyetli bir mevkip (kafile) için oldukça tehlikeli bir geçiştir. Akşama doğru bir Türkmen merkezi olan Yağlı Köyü'ne muvasalat ettik (ulaştık).

Altayların içinden gelen Asyalı muharip ırkının ahfadının (çocuklarının) bütün evsafını muhafaza eden bu köy, en iptidâî (ilkel) istirahat imkânlarından bile mahrumdu. Hiçbir şeye ihtiyaçları olmayan bu yavuz pehlivanlar hemen hemen iptidâî bir halde yaşamaktadırlar. Fakat tabiatı ne kadar çok seviyorlar!

İnsan, bunların basit kulübelerini, bunları çevreleyen serin ve sevimli, iyi bakılmış, içindeki meyve ağaçlarının gölge ve güzel kokusu bir gecelik sığınacak bir yer isteyenleri büyüleyen bu güzel bahçeleri görür görmez, bu yorulmak bilmeyen göçebelerin bütün muhabbetlerini (sevgilerini) çiçekli bir toprak parçasına vermiş olduklarını anlamakta gecikmez.

Hemen bütün erkeklerin cepheye gitmiş olduğu Yağlı Köyü'nde tarlalarda çalışanlar kadınlar, çocuklar, hatta ihtiyarlar. Merhametsiz bir harbin getirdiği mahrumiyetlere rağmen bu çivardaki ziraatin bu yıl yüzde 50 daha bol ve verimli olduğu tespit edilmiştir.

Türkmenler, Heyet-i Murahhasa'yı kendilerine mahsus bir şekilde ağırladılar. Köyün eski davulcusu olan en ihtiyar sakini elinde davulu, arkasında, içlerinde biri de zurnacı olan birtakım köylülerle geldi. Bunlar, Heyet-i Murahhasa Reisinin bulunduğu kulübenin önünde yarım daire şeklinde dizildiler. Yaşlı davulcu, bembeyaz başını biraz eğerek hemen davulunu çalmaya koyuldu. Biraz ötedeki vahşi sesli zurna, içinde cengâver ırkının bütün şiddetinin titreştiği bir tempo ile ona cevap veriyordu. Kendilerine mahsus hareketli oyun da hemen başlayıverdi.

Verilecek bir şeyleri bu zavallıların, milletin murahhaslarına (delegelerine) hiç değilse bu fevrî saygı tezahürü ile fe-

dakârlıklarının en kıymetli bir delilini göstermeleri rikkatli (duygulu) ve tesirli oluyordu.

Köylülerin heyecanlı oyunu bittikten sonra bütün köylüler dağıldılar. Yalnız, Bekir Sami Beyin kalmakta olduğu evin sahibi olan köy muhtarı, Heyet-i Murahhasa Reisi ile memleket meseleleri hakkında konuşmaya başladı.

Köy muhtarı, bütün dahilî meseleleri biliyor ve şayan-ı hayret bir tecrübe ve ciddiyet ile konuşuyor. Heyet-i Murahhasa Reisi'ne Avrupa seyahati ve elde ettiği neticeler hakkında tasavvur edilemeyecek derecede bir vukuf ile sualler soruyordu. Bu köylünün yanında, kerevetin bir köşesinde oturan büyük devlet adamı da kendisine cevap vererek, ancak İslâm demokrasisinin va'z-ı Hazret-i Muhammed'in ümmetine aşılabilir bir tevazu ile hal-i hazır vaziyette karşılaşılan diplomatik müşkülleri izah ediyordu. Bu esnada, Heyet-i Murahhasa azası iyi veya kötü kendilerine tahsis olunan (ayrılan) evlere yerleşmeye çalışıyorlardı. Murahhaslardan bazıları açıkta yattılar. Heyet-i Murahhasa Reisi de, bir yer yatağında yattı. Ne çare, zurnada peşrev olmaz!

Ertesi sabah, erkenden, buradan hareket edildi. Muhteşem bir beyaz ata binmiş olan ve böylece ırkının ruhunu parlak bir şekilde canlandıran köy muhtarı, cengâver bir eda ile Bekir Sami Beyin arabasına tek başına refakat ediyordu. Kâh Kızılırmak, kâh muazzam ve ekili bir ova boyunca yol alınarak akşama doğru Yahşihan'a varıldı.

Yahşihan, Ankara yolu üzerinde ilk demiryolu istasyonudur. İstasyon binası ile nehrin iki yakasını birleştiren harikulâde demirköprü, istihkâm zabitlerinin eseridir. Bu hat geçen harp sırasında inşa edilmiştir (*).

(*) Cumhuriyet döneminde yapılmıştır.

Buradaki kışlalar da Anadolu'nun her yerindekiler gibi tıklım tıklım askerlerle dolu idi. Burada, en mütereddit (çekingen) insanların bile maneviyatını yükselten bir kudret ve itimat havası teneffüs edilmekte. Havada cesaret ve azim hâkim. Ölünceye kadar mücadele etmeye kararlı olan bir milleti silâh zoru ile yenmenin mümkün olmadığı kolayca sezilmekte.

On yıldan beri dövüşen ve yeniden teşkilâtlandırılan bu güçlü birlikler karşısında, insan, Yunan Başkumandanının, Sezar-vâri yüksekten atan bir tavırla “Her tarafta, dönülüp, mağlup edilen düşman takip ediliyor” diyen resmî tebliği karşısında tebessüm etmekten kendisini alamıyor. Takip hangi istikamette?

Anadolu geniştir. Hudutlarının dışında, Asya'da bile herkes, harekete geçmek için sabırsızlanmakta ve bir işaret beklemektedir.

Avrupa, acaba ne için kuvvetten daha kudretli bir tılsım bulunduğunu anlamak istemiyor?

Büyük Devlet Reisi, Heyet-i Murahhasa'yı Ankara İstasyonunda karşılamak üzere Büyük Millet Meclisi ile vekilleri toplayacağını telefonla bildirdiği ve bunun için de küçük husûsî trenimizin sabah saat dokuz buçuğa doğru Ankara garına girmesi icap ettiği cihetle, Yahşihan'dan sabah saat iki buçukta hareket etmeye karar verildi.

Ertesi sabah erkence olacak hareket saatini beklerken mektuplar yazılıyor, gazeteler okunuyor, İnönü-Eskişehir muharebesi hakkında şimdiye kadar bilinmeyen teferruat (ayrıntı) dinleniyor.

Yarın, mukaddes (kutsal) Ankara'ya muvasalat edeceğiz (varacağız). Cenab-ı Hakka şükürler olsun.

H. Zade ile Miralay Edip Bey'in Ankara'ya muvasalatı.

DÖRDÜNCÜ MEKTUP

Mukaddes Ankara, 26 Nisan

Nihayet Ankara, şayan-ı ihtiram (saygı değer) şehir (!)

Muvasalatımız dün sabah saat on buçuğa doğru oldu.

Hava güneşli idi. Asya ilkbaharının tebessümünün sihri her şeyin üstünde görülüyor ve tabiatı göz kamaştırıcı bir nura gark ediyordu (ışık içinde bırakıyordu).

Heyet-i Murahhasa'yı istikbal için bilhassa gelen halk ile hemen temasa geçebilmesi için, tren, en son hatta, istasyonun yüz metre kadar dışında durdu. Halk, demiryoluna muvazî (paralel) caddede yığılmıştı.

Heyet-i Murahhasa Reisi, vagonun kapısında, ayakta bekliyor, murahhaslar (delegeler) ise biraz geride duruyorlardı. Tren daha durur durmaz Bekir Sami Bey hemen indi. Aynı esnada, Müslümanlık âleminin mukadderatını iki buçuk yıldan beri elinde tutmasını bilen yüksek fikirli insanın kendisine doğru ilerlediği görüldü.

Orta boylu, ince yapılı sarışın bir zat olan Mustafa Kemal Paşanın bakışları, her şeyi arayan nafiz nazarlı (etkili bakışlı) bir çift keskin mavi gözü, farik vasfı (özel niteliği) olarak enlemesine yarılmış siyah kalpağını taşıyan zekâ dolu bir alnı vardı. Son derecede sade ve zarif, avcı biçimi koyu kur-

şunî bir kostüm giymişti, elinde de aynı renkte eldiven ve bir kamış baston vardı.

Metin adımlarla yürüyerek Heyet-i Murahhasa Reisini dostça kucakladı. O da uzun boylu olduğu için eğilerek herkesin ümit bağladığı bu insanı samimiyetle öptü.

Ondan sonra da vekiller, zabitler, mebuslar, Ankara'nın âyan ve eşrafı, gelecek Sulh Heyeti murahhaslarını selâmladılar.

Şu Ankara halkının, hüsnükabul ifade eden hareketlerine, pek nazik hoşâmedi (hoş geldin) sözlerine rağmen bakışları sertti. Geceleri sürdürdükleri çalışmaların izleri, geçmiş bütün mücadelelerden yorgun düşen yüzlerinde yer etmişti.

Bunlar, ne kadar çetin, ne kadar korkunç olursa olsun, vazifelerini ifaya kararlı alâka çekici bir insan topluluğu teşkil ediyorlardı. Mustafa Kemal Paşa şimdi, milletin, en güzide evlatları arasından seçilmiş olan murahhaslar ile musafaha ediyordu (el sıkışıyordu).

Siyasetçi, hukukçu, maliyeci, zabıt, gazeteci, kâtip, hasılı ecnebi memleketlerde her biri sevgili vatanın bir cüz'ünü (parçasını) canlandıran bu zevat (insanlar) sıralarına göre hürmetle paşanın önüne doğru ilerliyorlardı.

Son haftalar zarfında (içinde) karşılaşılan tehlikelerden ve yenilen güçlüklerden sonra Ankara garındaki bu karşılaşma pek heyecanlı olmuştu. Cereyan eden haşin vekayie (acımasız olaylara) rağmen, müddeti meçhul bir gaybubetten (ayrılıktan) sonra tekrar buluşacaklarına inanan bu kişilerin böylece izhar-ı hissiyat (duygularını belirtmeleri) eylemeleri insanın kalbini burkuyor!

Bu vakur, vazifelerinin azametini müdrik, istiklâl zihniyetine sadakatleri yüzünden durmadan cefa çeken ve bütün

Müslümanlık için çarpışan bu insanlar, yeni gelenlere sual sorucu nazarlarla bakıyorlardı.

Karşılama merasimi birkaç dakika sürdü. Bundan sonra, Bekir Sami Beyi sağına ve Fevzi Paşayı soluna alıp garın yakınlarında, cadde üstündeki şirin köşküne gitmek üzere hat boyunca yürümeye başladı. Vekiller, mebuslar, murahhaslar, hepsi kendisini takım takım takip ediyorlardı.

Birkaç evle tamamen asrî bir manzara arz eden bir otel geçildikten sonra bakımlı bir avlu ile çevrili olup girişinde Karadenizli askerlerin harikulâde bir şekilde nöbet bekledikleri şirin köşke gelindi.

Mustafa Kemal Paşa, cümle kapısından girmeden önce, avludan geçerek Devlet Reisinin köşküne giren vekiller, Heyet-i Murahhasa Reisi ve H. Zade hariç, kendisini takip edenlerle vedalaştı. Paşa geçerken Karadenizli askerler selâm durdular. Bu, yüzleri yanık, pazuları kuvvetli şahane delikanlıların mükemmel bir talim ve terbiye gördükleri belli idi. Uzun boylu idiler.

Siyah yünlü kumaştan yapılmış işlemeli elbiseleri vücutlarını iyice sarıyor, bellerinde mat gümüşten yapılmış saçaklı birer kemer bulunuyordu. Hususî işlemelerle dolu bir ucu arkalarına sarkan siyah başlıklarının gölgesi altında tavırları mağrur ve sert görünüyordu.

Devlet Reisi, doğruca, sol tarafında kabul salonunun bulunduğu birinci kata çıktı. Burada her şey millî ruhu tecessüm ettiriyordu (belirtiyordu). Eşyalar, halılar, perdeler, en küçük teferruat, küçük eşya hatta küçücük biblolar bile yerli havayı aksettiriyordu. Bunlar, tehlikeli yıllarda yapılarak takdim edilen yurt işi yadigârlardı.

Bakışlar, bir lahzada orta masasının örtüsüne takılır. Çünkü bu örtüye, bu merhametsiz harbin iptidasından (başlangı-

cından) beri mukaddes bir remiz olarak şu meşhur ayet işlenmiştir: “Zafer Allah’tandır ve gelmesi yakındır.”

Koyu sarı kumaş kaplı mobilyanın yakınına yerleştirilmiş olan oymalı tahta veya Bektaşîlerin remzî taşı olan yeşil mermerden yapılmış ufak masaların üstündeki kül tablaları, sigara kutuları ile kibritliklerin hepsi Anadolu mamulü (yapısı) birer sanat eseridir.

Bekir Sami Beyle bir vekilin oturdukları sağdaki kanepenin üstünde mecazî bir tablo bulunuyor. Biri kırılmış iki kılıcı, beyaz satenden bir zemin çerçevelemekte. Bu iki silâhın tebarüz ettirdiği (belirttiği) siyah işlemede şu mısra okunmakta: “Adaletin kılıcı zulmün kılıcını daima parçalar.”

Kılıç ve ateşle mahvedilmeye mahkûm bir milletin hakk-ı hayatını hayalî fethi...

Ve iki manayı ahenktar bir surette birleştirerek istiklâl fikrini tecessüm ettiren (gösteren) bu tablo karşısında, birkaç hafta evvel Avrupa’ca verilen gayr-ı kabil-i rücu (geri dönülmez) ölüm kararı insanın hatırına tevarüt ediveriyor (geliveriyor). Çünkü, onlarca İslâmiyet ile Yunanistan arasında bir intihap (seçim) yapmak için tereddüde mahal ve imkân yoktu!..

Şimdi, Mustafa Kemal Paşa konuşuyor ve -ne kadar şayan-ı hayrettir ki- herkese en âlâ nevinden Mısır sigaraları ikram ediyordu. Kahveler içildikten sonra mükâleme (konuşma) umumîleşti: Sonuçlanan uzun seyahatten, Avrupa’ca gösterilen kabul şeklinden, mukaddes vatan topraklarına dönüşten, asır-dîde (yüzyıllık) haklarını talep eden halkın heyecanından bahsedildi.

Devlet Reisi kâh dinliyor, kâh, “Evet, bunca zahmet çekildikten, mücadele edildikten, hakikat anlatıldıktan sonra, bütün millet, kendisinin boğulmak istendiğini nihayet anladı ve Yunanlılar taarruza geçince, tek bir vücut gibi mücadeleye atıldı” diyordu.

Mutat nezaket sözlerinden sonra, vekiller çekildiler. Salonunda yalnız Bekir Sami Beyle Mustafa Kemal Paşa ve paşanın misafiri olan H. Zade kalmıştı (1).

Devlet Reisi, “Yorgunluğunuza rağmen sizi yemeğe alıyoyuyorum” dedi. “Merak etmeyiniz, bugün yalnız ben konuşacağım. Ben sizi düşündüm ve İnönü muharebesinden evvel ordunun sevkulceyşî (stratejik) şekilişi karşısındaki hayretinizi tahmin ettim” dedi ve sonra gülerek ilâve etti: “Bunun için de müsterih olmanızı teminen size bir telgraf gönderdim.”

Bekir Sami Bey, “Biz, Eskişehir zaferini bildiren telgraftan başka bir şey almadık. Fakat, heyecanımız cidden büyüktü, çünkü, bu esrarengiz harekâtta bir şey anlamıyorduk. Ordumuza karşı olan itimadımız asla eksilmedi. Fakat, kahraman askerlerimizin kıymetini düşmanlarımızın bile açıkça takdir ettiği Londra Konferansı müzakerelerinden sonra gelen ilk çekilme haberleri bizleri endişeye sevk etmişti” dedi.

Devlet Reisi acı acı gülerek, “Avrupa, bize sulh teklifinde bulunduğu bir sırada, Yunanlıların taarruza geçmesine müsaade etti. Bu aldatıcı vaatlere (sözlere) kanmış olsaydık halimiz ne olurdu? Bizim için unutulmaz bir tarih dersi olan şu mahut (bilinen) Londra Konferansı’ndaki bazı figüranların ihanetinden ne gibi neticeler çıkarmalı?” dedi.

Devlet Reisi, bundan sonra, harekât ile ilgili teferruatı en ince noktalarına kadar izaha ve muharebenin safahatini şayan-ı hayret bir vuzuh ile (açıklıkla) anlatmaya başladı.

Paşanın durumu, görünüşü birden değişmişti: O artık misafirperver ve neşeli bir ev sahibi değil, askerlerinin savaşlarını; düşmanın kendisince hazırlanmış plânda derpiş olunan

(1) Kendimi kâfi derecede salâhiyetli saydığımın kar’ilerim (okuyucuları) için hiçbir tarihi ehemmiyeti olmayan, fakat batıda pek iyi tanınmayan bu büyük insanın şahsiyetini aydınlatacak olan bu üçlü muhaverenin (konuşmanın) bazı kısımlarını burada veriyorum.

Büyük Devlet Reisi, İnönü zaferinden sonra bazı zabıt ve yârenleri ile.

aynı noktadan taarruza nasıl mecbur edildiğini; Yunanlıların hedefsiz yürüyerek, sayıca üstünlüklerine güvenerek, sahip bulundukları harp teçizatının korkunç miktarından gurur duyarak, nasıl körü körüne ilerlediklerini, vs. vs. vakıalarla ispat eden bir kumandan gibi konuşuyordu.

Mustafa Kemal Paşa şöyle ilâve etti: “Askerlerden her biri vazifesini tam ve mükemmel olarak ifa etmiştir (yerine getirmiştir). Verilen emirler, kendiliğinden icra olundu. Genç zabıtların şecaati (kahramanlığı) göz kamaştırıcı idi; topçular harikalar yarattı. Sırası gelmişken söyleyeyim ki, düşmanın obüs toplarını muvaffakiyetle kullandığını fark eden bir batarya kumandanı ateşini bunların üzerine teksif etmişti (yoğunlaştırmıştı). Muharebeden sonra bu topların üçte ikisinin hemen kâmilan (tam olarak) tahrip edilmiş olduğu görüldü. Düşmanın bu husustaki itirafı, kendisine şeref verir.

Süvarilere gelince, aralıksız takip ettikleri düşmanı o kadar şiddetle hırpalıyorlardı ki, Yunanlılar, ancak takibe niha yet verilmesi emrinden sonra katliama ve yakıp yıkma işlerine girişebilmişlerdir. İşte evler o andan itibaren gaz dökülerek yakılmıştır.”

Bu orada adı anılmayacak şenaaatlerin (kötülüklerin) silsilesi tekrar tekrar mevzuubahis ediliyordu. Büyük Devlet Reisi, “Ama” dedi, “başka, yeni bir taarruz vuku bulacak olursa, Cenab-ı Hakka imanım ve askerlerime itimadım var. Onları yine, şimdiden hazırlanmış olan bir alan mucibince, tekrar yeneceğiz.” (1)

(1) İstemek kıldan vermek Allah'tan! Ezici faikiyeti (üstünlüğü) gittikçe artan, cephanesi bol, Çanakkale Boğazı'ndan serbestçe geçebilen ve İtilâf devletleri donanması sayesinde Karademiş sahillerine bile asker çıkartan düşman, teşvik edilen ve ayrıca birçok tayyare dahil müthiş harp malzemesine, hudutsuz bir manevî kuvvete sahip bir düşman karşısında ezilmiş, kedere gark olmuş, yaptığı hamle muvakkaten (geçici olarak) durdurulmuş bir Türkiye, şimdiye kadar dünyada hiçbir milletin tatmadığı meraretlere (acılara) duçar (uğramış) olabilir.

Saat birde, yemek salonunun bulunduğu zemin katına inildi. Burası tamamıyla Türk zevkine göre tanzim edilmişti.

Sofra on iki kişilikti. Yemekler birbirinden güzeldi ve sofra hizmetini gayet iyi yetiştirilmiş bir nefer ifa ediyordu (yerine getiriyordu).

Yemek esnasında muhavere umumileşti. Harp içinde inşa olunan demiryollarından, millî sanayideki terakkiden (ilerlemeden) bahsedildi.

Yemekten sonra kahve içilmek üzere tekrar koyu sarı döşemeli salona çıkıldı. Bir müddet sonra Devlet Reisine veda edildi. O da, “Gidip istirahat ediniz. Sizleri yarın tekrar görmekle zevki yap (mutlu) olacağım” dedi.

Kapının önünde duran otomobili, misafirlerin emrine tahsis olunmuştu. Otomobili asker bir şoför idare ediyor, yanındaki asker ise hiç kımıldamıyordu.

Otomobil, ana caddeden geçerek Heyet-i Murahhasa Reisi için hazırlanmış olan ve şehrin eski kısmında bulunan ev istikametinde ilerliyordu.

Her yerden gelme, her cins halk kalabalığı orada kendisini bekliyordu. Tarif edilmez yorgunluğa rağmen, ancak gece yarısından sonra, herkes, şimdi uzaklarda kalan Avrupa’daki eziyetli seyahatten edindiği müphem (belirsiz) ve vuzuh-suz intibalarla (kapalı izlenimlerle) birlikte ayrıldıktan sonra, istirahat edebildik.

BEŞİNCİ MEKTUP

Ankara, 28 Nisan

Anadolu'daki harp hakkında icap eden ifşaatta bulunmanın sırası henüz gelmedi. Bunu sonraya bırakıyorum. Harbin hailevî (korkunç) seyri devam etmekte. Bu sebeple, şimdiki halde millî hareketin tarihçesini yazmak imkânsız.

Mücadele çetin, kanlı ve metanetli nev'i cinsine mahsus bir şekilde devam ediyor.

Hiçbir Avrupa milleti kahramanca büyüklükte, hiçbir yabancı istemeyen ve buna rağmen yaşamak için dövüşen bu ırka asla faik (üstün) olmamıştır.

Abluka dolayısıyla, her şeyden mahrum, akla gelmeyen mahrumiyetlere maruz kalan bu ırk, buna rağmen mübarek vatan topraklarını müdafaadan fariğ (uzak) olmamaktadır.

Hadd-ı zatında pek munis (uysal) olan bu milletin gösterdiği bu muhteşem mukavemet (direniş) âdeta bir mucizedir.

Münevver Avrupa'nın vaktiyle methetmekten hoşlandığı ziyadar (aydınlık), sehhar (büyüleyici) ve hulyalı şark!

"Fakat eski zamanların kanları nerede?" diye sormanın tam sırası, çünkü eski şairler artık sustu; o zamanlar bezledilen (bolca edilen) muhabbete, o zamanlardan müteakib bağlılığına ait hatıralarından bir iz kalmaksızın bıkkınlık ve kessel (gevşeklik) geldi.

Aradaki rabitalar (bağlantılar) bu kadar mı zayıftı?

Tevekkeli “uçurum uçurumu çağırır” dememişler. Bu uzaklaşma ve bu bigânelik bu uçurumu, sonunda geçilmez bir hâle getirmek için daha fazla ve daima daha derin kazmıyor mu?

Beşeriyet Umumî Harpte kâfi derecede kana bulanmadı mı?

Adalet, hukuk, sulh hakikaten boş kelimeler... Çünkü, ortada gayr-i kabil-i inkâr bir vakıa var; Anadolu harbi.

Bir yandan, uzun müddetten beri ellerinden silâhlarını bırakmamış birlikler sökün edip gelirken Ankara’da, başka hiçbir yerde olmayan derecede tefekkür ediliyor, muhakemeye varılıyor, düşünülüyor, sonsuz tefekküre (düşünceye) dalınıyor. Mondros Mütarekesi’nden beri yaratılan esere adını veren ve İstanbul’un müttefik kuvvetlerce işgalinden sonra o zamanki hükümetçe âdeta sürgün edildiği şu Anadolu’ya ruhunu nefheden (yayan) insanın meslekî hayatını anlatmak, o, bedbaht devrin nefesikesilmiş Türkiye’sini anlamak üzere nazarları geriye doğru çevirmek ve o Türkiye ile bugün sulh içinde yaşamak için şan ve şerefle mücadele eden Türkiye arasında bir mukayesede bulunmak demektir.

Bütün münakalâtan mahrum, esrara bürünmüş bir şekilde Anadolu’nun ortasında ikamet eden ve garplı (batılı) büyük devletlerin tenkitlerine, taarruzlarına maruz kalan Mustafa Kemal Paşa, millî kurtuluş derpîş eden azametli plânını tahakkuk ettirmek (gerçekleştirmek) için, önüne geçilmez bir heyecanla çalışıyor. “Sükûtî Guillaume” gibi, onun da zihnini bir noktada teksif etmiştir (yoğunlaştırmıştır). Bütün hayatının mefkûresi, şu dört kelimede toplanmıştır: “Mücadele ve ümit etmek, teşebbüse geçmek ve sebat etmek.”

O da Orange Prensi gibi az konuşur, fakat konuştuğu zaman sözleri kısa ve kılıç gibi keskindir. Emretmeye alışmış

olan sesinde karşı durulamaz bir eda vardır. Hiç kimseye açılmaz; elde ettiği bir muvaffakiyet dolayısıyla tefahur ettiği (öviündüğü) asla görölmemiştir.

Son derecede çalışkan olduğundan kendisine arz edilen bütün evrak ve vesaiki bizzat ve kemali itina ile tetkik eder. Her şeyle alâkadar olduğundan, şarka ait meseleleri bildiğinden ve garba (batıya) ait meseleler hakkında da umumî bir görüşe sahip bulunduğundan, mütalâalarının doğruluğu ile kendisine takarrüp edenleri (yaklaşanları) hayrete düşürür.

Mustafa Kemal Paşa, memleketinin sisli ufuklarını tasarrut ettiği (gözetlediği) gibi beşeriyeti de devamlı olarak müşahede eder (gözlem altında tutar).

Güneş de artık ne zaman doğacak? Hepimiz için pek aziz olan Anadolu'nun muhteşem güzelliğini nura gark edecek?

Büyük Devlet Reisi, Ankara'da, Anadolu halkının, gökyüzündeki daimî sisten bazen sızan ziya huzmelerinden (demetlerinden) fazlaca mahrum kalmaması için çalışmakta.

Mustafa Kemal Paşa, tamamen askerî bir tahsil görmüş ve yüksek tahsilini de İstanbul'daki Harbiye Mektebi'nde tamamlamıştır. Büyük bir zekâyâ sahip olduğundan, daha genç yaşta iken mazinin tecrübelerinden istifade etmeyi bilmiş ve kendisine çizmiş olduğu hatt-ı hareketten asla ayrılmamıştır.

Geçici sukutuhayal ve meraretler (tatsızlıklar) benliğinde iz bırakmakla beraber ruhuna selabet (sağlamlık) vermiş ve şahsiyetini inkişaf ettirmiştir.

Böylece, tabiat-i beşeriyenin bir teşrihçisi ve acıklı devirde cereyan eden tasavvur harici entrikaların bigâne (ilgisiz) bir seyircisi oldu. Boğulan milletin istimdat (yardım isteme) haykırışlarını kılı kıpırdamaksızın dinlemesini bildi ve iktidarın dizginlerini elinde tutan ve milletin müstebit ve kurun-i vustaî

(Ortaçağ) bir idare usulünden kurtarmak istemeyen bir hükümdarın mutlakıyet idaresinin ne neticeler vereceğini gördü.

Her şey, zamanı gelince, vaki olduğundan devrinin en kudretli hükümdarı olan Abdülhamid Han'ın gayr-i kabil-i içtinap (uzaklaşması olanaksız) mukadder sukutunu (kaçınılmaz düşüşünü) müşahade etti.

Bu hayret verici hadise onu düşündürdü ve o, bundan iki netice çıkardı.

Birincisi: Bir hükümdarın önünde herkesin secde ettiği şöhretli bir halife de olsa, memleketini ayaklandıran millî heyecana zamanla dayanamayacağı ve sonunda kendisine karşı gösterilen hoşnutsuzluğa dayanamazdı.

İkincisi: İyi idare edilen ve akıllıca hazırlanmış olan bir ihtilâl kan dökülmeden tahakkuk ettirilebilirdi (gerçekleştirilebilirdi).

Büyük Devlet Reisi düşündü. Bunlar derin birer dersti. O halde yalnız iyice tanıdığı nadir kimselere itimat etmeliydi.

Böylece, her zaman olduğundan daha çok içine kapandı.

Mustafa Kemal Paşa, Trablus'ta yiğitçe dövüştü. Çöl kendisine mukavemet (direniş) kudretini izhar etmek (gösterme) fırsatını verdi.

Paşa, orada ağır mahrumiyetlere katlandı ve her nevi zaruret ve fedakârlıklara boyun eğmeyi öğrendi. Buna rağmen askerlik mesleğinde ağır terfi ediyordu. Daha talihli olan başka arkadaşları şan ve şöhrete gark olarak bu çekingen zabiti gölgeliyorlardı.

Umumî Harpte birçok cephede bulundu ise de kendisinden hiç söz edilmedi. Nihayet Çanakkale'de vazifelendirildi. İşte o zaman Liman von Sanders, tehlikeye düşen vaziyeti kurtarmak üzere birçok kumandan arasından kendisini seçti.

Müdafaa, kahramanca, fevka'lbeşer (insanüstü) oldu ise de cehennemî bombardımanlardan yıpranmış, yorgun ve bitkin düşmüş asker artık mukavemetini iyice kaybetmişti. Karadan, denizden, her yerden aralıksız gelen tehlike cesur müdafileri şaşırtmıştı.

Söylendiğine göre, muharebe mucizevî bir şekilde kazanılmış. Mustafa Kemal Paşa, her taraftan yağan kurşun yağmuru altında birliklerine şöyle hitap etmiş:

“Askerler, görüyorum ki artık düşmanın nefesi kesilmiştir. Daha şimdiden toparlanıp çekilmeye hazırlanıyor. O çekilmeden önce üstüne atınız ve bu mübarek topraklarda yatan asil arkadaşlarınızın intikamını alınız.”

Bunun üzerine, bir avuç kahramanın başına geçerek düşmana öyle bir şiddetle şahlanmış ki diğer birlikler de kendisine iltihak ederek (katılarak) muharebenin lehe dönmesini temin etmişler.

Böylece eldeki birkaç ağır top gelip de ateş açınca kadar düşman bombardımanına öylesine mukavemet etmişler ki, bundan biraz sonra düşman Gelibolu Yarımadası'nı tahliye etmek (boşaltmak) mecburiyetinde kalmış.

Ancak, göstermiş olduğu bu şecaate (kahramanlığa) ve muharebenin kazanılmış olmasına rağmen bu unutulmaz zaferin meyvelerinden başkaları istifade etmişler, kendisi ise düşmek üzere olan başka bir cepheye gönderilmiş ve hadiselerin yarattığı zaruret karşısında, derin bir meraret (acı) içinde oradan çekilmek mecburiyetinde kalmış.

Hâlbuki, o esnada Gazze'de bulunan Refet Paşa ile mutabık kalarak, müteaddit defa takviye kuvveti istemiş ise de bu taleplerine cevap verihmemiştir. Çünkü bahtsız ve gereksiz bir harbe atılmış olan Türkiye'nin hemen bütün birlikleri ken-

di topraklarının dışında bulunuyordu. Galiçya, İtalya, Kafkas gibi öteye beriye dağıtılmış olan Türk birlikleri memleket müdafaasını teminden (sağlamaktan) uzak ve yetersizdi. En yiğit askerlerin, her türlü muavenetten uzak, karlar içinde kaybolup gittikleri acıklı felâketler, birbiri ardınca tevali etti (sürdü). Sarıkamış, bu millî felâketlerden biri olarak, insanların hafızasında ebediyyen kalacaktır (1).

İşte böylece, şahsî bir harekât plânı olan ve o zamanın zimamdarlarının (yöneticilerinin) görüşlerini paylaşmayan Mustafa Kemal Paşayı büyük bir nevmidîye (umutsuzluğa) düşüren şekilde, kuvvetler temerküz ettirilemedi (toplattırılmadı).

Felâketin büyüğü şu idi ki; mütareke sırasında İstanbul'da bulunduğundan, boğazların müdafaası sırasında kurtarmış olduğu İslâmiyetin payitahtının her türlü musibete (kötülüğe) maruz kaldığını görmüştü.

Hilâfetin makarri (merkezi) ilk defa işgal edilmişti. İstanbul o güne kadar yabancı boyunduruğu altına girmemişti. Bütün İslâm âlemine yönelen bu affedilmez hakaret karşısında o; şahlandı; duyduğu nefret sonsuzdu.

(1) Kafkas Ordusu'na bağlı fırkalardan birinin kumandanı olan Miralay Edip Beyin bu korkunç kâbusun en küçük safhalarından biri hakkında anlattıkları nakledilmeye değer: Bu, tamamıyla bir dramdır. Bir alay, dinlemek için köye dönmek üzere geçiyordu. Soğuktan donmuş, karınları aç, elbiseleri lime lime, yalın ayak askerler karda âdetâ sürünüyorlardı. Bunların manzarası korkunçtu.

Miralay kendilerini karşılayarak, "Merhaba arkadaşlar" dedi. "Merhaba" diye cevap verdiler. "Bir şeyiniz eksikse, bir şeye ihtiyacınız varsa söyleyin." Verinlen cevap, "Hiçbir şeye ihtiyacımız yok, teşekkür ederiz" oldu. Bunun üzerine Miralay bütün cesaretini toplayarak haykırdı: "Talihiniz açık olsun. Allah sizi korusun." Buna cevap olarak birlikten, soğuktan titreyen bütün bu sinelerden bir velvele yükseldi: "Yaşasın vatan!"

Miralay ağladığını bu büyüklük timsali insanların görmemesi için birden arkasını döndü. Daha sonra bana şöyle dedi: "Şayet böyle bir suali Avrupalı bir alaya sormak bedbahtlığımı işleseydim, askerlerden biri mutlaka beni vururdu. Çünkü, bu zavallı mahlukların her şeye ihtiyaçları vardı. Ben ise onlardan neleleri noksan olduğunu soruyordum."

İstanbul'un, İslâm âleminin mümessili olması dolayısıyla Türkiye kalbinden vurulmak istenilmişti... Harbi başlatan Berlin'de salip (haç) daha az ıstırap ve tazyike maruz kaldığına göre maksat, hilâlin parlaklığına hanel vermekti (1).

Kıymetli bir kumandan, Çanakkale'nin hayranlık yaratan müdafii olan ve harbin bütün imtidadınca (süresince) çarpışan Mustafa Kemal Paşa şüpheli addedilmekle beraber kendisini nefiy (sürgün) veya tevkif etmek (2) cesareti gösterilemedi. Çünkü bu mert asker hiçbir partiye mensup olmadığı gibi vazifesini ifadan (yerine getirmekten) başka gayesi yoktu.

İşte bunun içindir ki tehlikeli addedildi ve Ordu Müfettişi olarak Anadolu'ya gönderildi.

Onun da istediği esasen bu idi. Harekete geçmesinin saati artık çalmıştı. Çünkü, milletini kurtarmak için muhtaç bulunduğu kuvveti, hissetmekte olduğu derin ıstıraptan alıyordu...

İşte o, şimdi burada, bu küçük şehir evindeki basit görünüşlü çalışma odasında oturmakta. Deri kaplı eşyadan hep ay-

(1) Bu sözlerimin bir taassup eseri olduğu iddia edilemez. Çünkü, böyle bir halet-i ruhiye Hazret-i Peygamber'in ümmetinde bulunmadığı gibi Müslüman şarkta (doğuda) da mevcut değildir. Bu iddia lehte pek çok delillerle ispat olunabilir.

Balkan Harbi dolayısıyla ilân edilmiş bulunan Dokuzuncu Ehl-i Salip Seferi'nden sonra hilâl ile salip arasındaki ihtilâfın tamamen bertaraf edildiği sanılmıştı. Fakat, bunun yanlış olduğunu zannediyorum. Çünkü, bu konu, Filistin'in muhasarası sırasında yeniden mevzu bahis edilmiş olduğu gibi şimdi de "Garp (Batı) medeniyetinin savunucusu Arslan Yürekli Richard" gibi İzmir'de Karşıyaka'daki umumî karargâhından neşrettiği beyannamede, Anadolu harbinin son Ehl-i Salip Seferi olduğuna dair bütün dünyaya teminat vermektedir.

Bu da onuncusu mu?

Garp (Batı) "Le Figaro" gibi bazı gazetelerinde doğuya tasallut etmemiş (saldırmamış) olsaydı bu mevzuu ele almak kimsenin aklından geçmezdi. Filhakika, Fransız Akademisi azasından M. Denys Cochin, Fransa'nın bugün doğuda hakikaten sevilmesini Türkiye'ye medyun olduğunu tamamıyla unutup kendisini bu asrı haçlıların sözcüsü addetmektedir.

(2) Zira müterakeden sonra bazı eski kabine azası, generaller, mebuslar, şairler Malta'ya nefyedilmişlerdi (sürülmüşlerdi).

nı mahallî zevk görölmekte; zira şu masa, şu koltuk ve sandalyeler hep Ankaralı işçilerin eseri.

Duvarlarda Asya'nın bütün mıntıkalarının haritaları ile bütün Müslüman ırkların muhteşem silâhları asılı; menevişi tabancalar, zengin kakmalı kılıçlar, insanı hayran bırakan kemeler, nadir nefasette kabızalı Türk hançerleri, Kafkaslı, Güneydoğulu ve Karadenizlilerden gelen hediyeler, arma şeklinde demetlenmiş muhtelif eşyadan müteşekkil harp ganimetleri.

Yazı masasının üstünde, duvarın sol köşesinde mümtaz bir mevkide ziya saçan iki silâh. Gayet güzel işlenmiş bir hançer ve altın kakmalı bir revolver (1). Bu iki silâh mukaddes dava ve aziz vatana ifa ettiği hizmetler dolayısıyla minnettar olan ordunun başkumandanına şükran ifadesi olarak takdim ettiği iki hediye.

Genç kahramanın pek meşru olan ümit, hulya ve emellerinin titrestiği, pek şahsî zevkle tanzim edilmiş (düzenlenmiş) bu odaya, her tarafını ihata eden (kuşatan) daireye imadar bir nazar atfettikten sonra şimdi bir defa daha ona dikkatle bakıyor ve “Yapacaklarımızı bütün dünya görecektir; silâh kuvvetiyle yaratılan bir millet haklarından feragat edebilir ve yabancı silâhlarla ölmeye karar verebilir mi?” dediğini duyar gibi oluyorum.

Muhakkak ki, ondan bahsedildiğini yine duyacağız. Çünkü, ilkbaharın sihrinin sabah havasında titrestiği ve çalışma odasını parlayan bir ışık ile doldurduğu şu sırada Büyük Devlet Reisinin bakışları birden çaktı ve yıldırım gibi olan ziyası, duvarları delerek mekânın derinliklerinde keskin bir kılıç çeliği gibi parladı.

(1) Hakikî bir harika olan bu revolveri Büyük Devlet Reisi, Ankara'ya vaki (yaptığı) ziyaretinin hatırası olarak H. Zade'ye hediye etmiştir.

ALTINCI MEKTUP

Ankara, 1 Mayıs

Ankara bir tepenin üzerine kurulmuştur. Arzanî (enine) olarak inşa edilmiş olan şehir, berrak bir derenin suladığı yeşil bir vadiye hâkimdir. Türk tarz-ı mimarîsinde inşa edilmiş, mevsimlerin şiddetiyle eskimiş küçük evler, dar sokakların giriftliği içinde misafirperver ve aynı zamanda garip bir manzara arz etmekte. Şurada burada, eski “Aneyre” şehrinin bekayası (kalıntısı) görünmekte; başka bir devrin harabeleri olan yıkılmış kemerleri, devrilmeye yüz tutan sütunlarıyla Ankara, geçmiş zamanların damgasını taşımakta.

Bütün şehri baştan başa katederek ikiye taksim eden ana cadde, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne, vekâletlere ve devlet idaresine ait diğer binalara götüren başlıca yol. Caddenin iki tarafını, memleket malları ile dolu her nevi mağaza ve dükân ihata etmekte (çevirmekte). Anadolu sanatkârlarınca meydana getirilen türlü eşyadan, kıymetli kürklere ve pahalı derilerle Kayseri veya Burdur’dan gelen ahenkli renklerle bezenmiş halılarına kadar, her cins metân (malın) bulunduğu meşhur pazar da bu caddededir.

Meclis binasının karşısında, harp dolayısıyla bakımsız kalmasına rağmen, eski dinlendirici güzelliğini muhafaza e-

den Belediye Parkı bulunmaktadır. Burası herkes için bir buluşma yeridir. Çünkü, çiçeklerle bezenmiş olan bu müsellesin (üçgen) ortasında, etrafı, zarıfküçük köşklerle çevrili, hem lokanta hem de kahve olan bir bina bulunmaktadır. Alkollü içkiler, bütün Anadolu'da kesin olarak yasaklanmış olduğundan burada, yalnız soğuk meşrubat ile yaz-kış hazır olan nefis çaydan başka bir şey içilmez. Alkollü içki yasağı çok sert tatbik olunmaktadır.

Bunlardan başka kapıları yolculara açık büyük hanlar, sayılamayacak kadar çok lokantalar ve şehir haricinde, hemşirelik vazifesini yüksek tabakaya mensup hanımların gördüğü, sayan-ı takdir bir şekilde teşkilâtlandırılmış hastaneler vardır.

Evvelce, şehir, herkesi alabilecek kadar geniş imiş. Fakat Ankara'nın bütün bir mahallesinin korkunç bir yangın neticesi mahvolması ve bilhassa bu şehrin hükûmet merkezi ittihaz edilmesi, tasavvuru muhal bir mesken buhranı husule gelmiştir. Sıkışıklık görülmemiş bir dereceyi bulmuştur. Hatta mümtaz (seçkin) seyyahlar bile oturulabilir bir oda bulabilmekte büyük müşkülât çekmektedir.

Şehirde, yüksek mevki sahibi şahsiyetlerin, zabitlerin, tacirlerin, köylülerin meydana getirdiği mütemadi (sürekli) bir hareket var. Bunlardan her biri kendi işi ile meşgul. Vekiller Heyetine ve Millet Meclisi'ne tevdi edilmiş bulunan hükûmet ve devlet işleri ile alâkalı görünmemekte.

Yerli halktan başka, fazladan şehre yerleşmiş bulunan nüfus dolayısıyla Ankara, Anadolu'nun herhangi şehrinden daha pahalı. Esasen, şehirde her şey mevcut. Hatta şehir elektrikle tenvir edilmekte (aydınlatılmakta) olup yarı resmî iki gazete "Hâkimiyet-i Milliye" ve "Yeni Gün" gazetelerinin basıldığı iki büyük matbaa da var.

Şehrin yanmış olan mahallesinde, birbirine mütenazır (bakan) sokaklar ile yeknesak bahçelerle çevrili mütecanis evleri ile tamamıyla yeni bir inşaat nizamı derpiş eden ve daha şimdiden çizilmiş olan plânda müşahade etmek mümkün.

Halkın hemen kâffesi (hepsi) Müslüman. Ankara'da pek az azınlık var. Şehirde mükemmel bir asayiş hâkim; inzibat çok sıkı, bütün gece her yerde gezdirilen devriyelerin ayak sesleri duyulmakta.

Polis haberdar olmaksızın, hatta tebdil-i kıyafetle dahi olsa, hiçbir yabancının şehre girmesi veya şehirden çıkması imkânsız.

Cemiyetin her sınıfına mensup halkın mütemadiyen çalışmakta olmasına rağmen, şehrin bazı kahvelerinde, evvelce olduğu gibi, sükûn içinde çok renkli nargilelerini (1) içerek derin bir haz içinde hulyaya dalan vatandaşlar görmek kabil.

Ankara'da birçok ehemmiyetli mektep var. Ancak Harbiye Mektebi, bu son harp başladıktan sonra, imzalanan mütarekenameyi müteakip, ordu ve donanma zabıt namzetlerinin evlerinden ve İstanbul'dan kaçarak kütle halinde kendi imkânlarına göre kimisi yaya, kimisi araba ile Ankara'ya gelmeleri ve sevinçle karşılanmaları üzerine kurulmuştur.

Bunun üzerine teşkil olunan (oluşturulan) mektepte, çok kıymetli zabıtlar bu güzide ve parlak vatan kahramanlarının talim ve terbiyelerini deruhte ettiler (üstlendiler).

Bu ateşli gençliğin, millî ruhun titreştiği bu ocağa doğru koşması, sükût ile geçiştirilemeyecek kadar büyük bir mümayyiz (seçkin) vasıftır.

Civardaki tepelerin üzerine şayan-ı hayret bir intizamla kurulmuş olan çadırlar, askerleri barındırıyor.

(1) Garip bir nokta: Nargile getirilirken şimdi, marpucun ağızlığını temizlemek üzere, yanında bir çanak da sıcak su getiriliyor.

Her yerde hıfzı's-sıhhaya riayet hususunda ciddî bir ihtimam görülmekte. Vadinin sağında solunda köy evleriyle sevimli ve sakin vadi bahçelerle çevrili zarif yazlık köşkler var. Serinlik teneffüsü ve meyve ağaçlarının gölgesi altında istirahat etmek için buralara gidilir...

Ovada, yeni bir şehrin planı ile kusursuz ve mütenazır geniş hıyabanların (bulvarların), asrî mahallelerin, askerî mühendis zabıtlarce çizilen izleri görülüyor; Ankara-Sivas demiryolu hattı, yine onların fennî malûmatı ile harbin sonuna kadar bu işte çalıştırılan askerlerin eseridir. Bu hat, henüz ikmâl edilmemiştir (tamamlanmamıştır).

Herkeste ve her adımda, emsalsiz bir hüsnüniyet, şayan-ı hayret bir azim ve nihaî gayeye varmak için mücadele etmek ve çalışmak arzusu var.

Avrupa'da söylenen ve yazılanın hilâfına olarak, Anadolu'da ecnebilerden eser yok; cephede, garbın hiçbir hünerli vasıtasından ilham alınarak takviye edilmiş değil, henüz kapanmamış olan ve çoktan beri kanayan yaralara merhem olmak üzere Anadolu'ya hiçbir malî muavenet (yardım) gelmiş değil.

Düşman tarafı takviye etmek üzere gönderilen top, tayyare, otomobil, kamyon ve harp malzemesi, müstesna denizlerin ötesinden, cesaret verici, dostane, hiç, hiçbir şey, hatta ne biraz sevgi, ne bir şefkat, ne de Türkler için biraz olsun hakikî merhamet hissi de gelmiyor.

Bu merhametsiz, amansız, şiddetli bir mücadeledir. Kışın şiddetli soğukunda, yazın boğucu sıcakında vazifelerini kahramanca ifa edenlere, kışın korkunç soğuktan, yazın merhametsiz sıcakından ıstırap çekenlere uzanan bir el yok.

Evvelce Türkleri sevenlerden hiçbir müşfik kimse, şeref meydanında mütevazı bir şekilde şehit düşen bu adsız kahra-

manlara el uzatmaya cesaret edemediği gibi, ölümlerinden sonra ruhlarının azabını kabrin ötesinden teskin etmeye gelmiyor! Ve bunlardan binlercesi, böylece, mırıldanmadan, şikâyet etmeden geçip gidiyor! Bunların acıklı hikâyesini acaba bilen var mı?

“Millet tehlikede mi? Biz de buradayız. Yaşasın millet!” İşte, Anadolu askeri budur! Ah, şu sükûtun cürüme iştiraki yok mu!

Millet Meclisi bazen haftada dört defa toplanıyor, bu arada, müstacel (acele) meselelerin müzakere edildiği hususî celseler de akdedilmekte. Şimdi altmış beş vilâyete taksim edilmiş olan Anadolu eskisinden daha müreffeh.

Çünkü, eski vilâyet taksimatında bunların sahaları çok geniş tutulduğundan idareyi çok güçleştirmekteydi. Şimdi her vali nezdinde mütehassıs zevattan müteşekkil bir komisyon ciddi bir şekilde çalışarak kendisine muavenet (yardım) etmekte ve bütün faaliyetinden Ankara’daki merkezi hükûmeti haberdar etmekle mükellef bulunmaktadır.

İmparatorluğun, valiler, müfettişler gibi eski memurları, gelerek arz-ı hizmette bulunanlarına hükümetçe, şahsî iktidarlara göre, yeni vazifeler verilmiş.

Bir gün, Millet Meclisi Umumî Heyeti’nin toplandığı bir sırada, şehrin üzerinde uçan bir tayyarenin uğultusu duyulmuş. Tayyare Meclis binasının üstünde dolaşarak millete hitap eden kâğıtlar atmış. Bu kâğıtlarda, vatana ikinci tayyaresini hediyeye eden ve Samsunlu bir tüccar olan tayyare sahibinin muvaffakiyet temennileri yazılı imiş. Tayyareyi sevk ve idare eden zabıt ile makinist şiddetle alkışlanmış.

Her gün, hakikaten rikkati (incelik) celp eden bu gibi şahsî teşebbüs hareketleri görülmekte.

Fakat, bunlar ne yazık ki bütün bir milletin susuzluğunu giderecek mahiyette olmayan su damlalarından ibaret kalmakta...

Ah, burada bulundukça insanların hodbinliği hakkında ne kadar da düşünce ve teemmüle (ayrıntılı düşünmeye) dalıyor...

Şehrin muvakkat (geçici) olarak uyukladığı kısa ve sakin saatlerde insanın kendi kendisine ve sükût içinde yavaşça fısıldadığı bir hakikat vardır: Nüfuzlu ve muktedir her Müslüman, mütevazı ve meçhul kardeşi kadar iyilik yapsaydı, zavallı yaralıları yardım için, daha çok deva, sayılamayacak kadar çok olan dul kadınlar için daha çok mesken bulunur, harp yetimleri mütesellim vatanı içinde bulunduğu tasavvuru imkânsız sıkıntıdan daha az mustarip olurlardı.

İslâm âlemi tarihinde ilk defa olarak bütün memleketlerdeki küçüklerin, büyük milletlerin büyüklerine vatanî hamiyet ve dinî gayret dersi verdikleri görülmüştür.

Fakat: “Bilenler bildiklerini hatırlamaktan hoşlandıklarını cahillerin bilmesi lâzımdır” (1).

Fi’l-hakika, feci surette ıstırap çeken herkes, meraret (acı) bardağı artık taşıdığı için geçirmiş olduğu sefaleti unutmayaacaktır.

Kahraman şehrin sakinleri, gurup vakti, kısa bir müddet için süratle civardaki tepelere çıkarlar, ağır ağır süzülen akşamın halaveti (tatlılığı) içinde mukaddes Ankara’nın hay huyunu unutmaya çalışırlar!

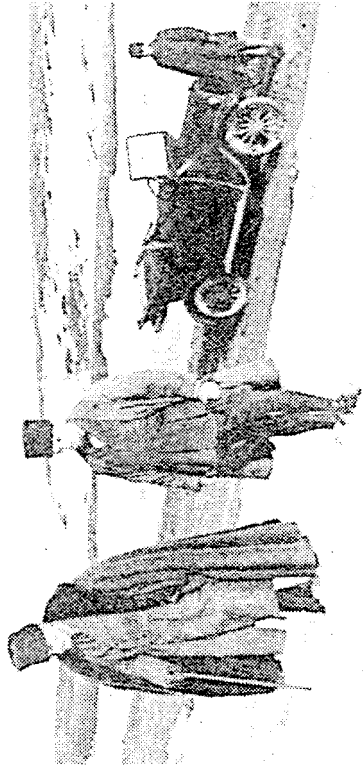
Bunların, meşhur kaplumbağalarının yeşil kıyılarında sakin bulundukları ovadaki berrak dereyi ihata eden (çeviren) güzel kavak ağaçlarının altında gezinmeye vakitleri yoktur.

Zaman dardır, harekete geçmek ve durmadan çalışmak lâzımdır. Çünkü, sulh eserinin âmilleri, bütün Müslüman şarkın (doğunun) istikbalini burada yaratmaktadırlar.

(1) Reis Hainault.

فوتوگرافى
قوتوكيا خىلاى
۹۹/۰/۹۹

۹۹/۰/۹۹

Büyük Devlet Reisi bir teftiş seyahatinden sonra.

Resmin üstünde: Prenses Kadriye Hazretlerine, Türkiye hatırası. Ankara 12/5/921 M. Kemal

YEDİNCİ MEKTUP

Ankara, 4 Mayıs

Büyük Devlet Reisi, İsmet ve Refet paşalar ile buluşarak, emr ü kumandada birliği temin etmek için, kendileriyle görüşmek üzere, üç gün önce cepheye gitti.

Kendilerini götüren zarıfhususî tren, Ankara garından gece yarısı hareket etmişti. Bu ziyaretten istifade ederek düşman ateşine maruz hatları teftiş etmek istediklerinden, Erkân-ı Harp zabitlerinden oluşan bir heyet de kendilerine refakat etmekte. Yunan hezimetini takip eden sükûnet bozulmuşa benziyordu. Bazı yerlerde yeniden çarpışmalar olduğu şayiası (söylentisi) çıkması üzerine vâziyetin ciddî bir surette tetkikinden sonra tek bir yüksek kumandanlık olmasında zaruret bulunduğu karar verilmişti. Her iki paşanın da kıymetli birer kumandan olması hasebiyle nazik ve halli müşkil bir mesele olarak tezahür etmekte.

Mustafa Kemal Paşa'yı Eskişehir'e götüren tren, odunla işliyordu. Treni tahrik eden ağır Alman lokomotif bu kıymetli mahrukattan (yakacaktan) pek çok istihlâk ediyordu (tüketiyordu).

Memleket dahilinde keşfedilen birkaç kömür madeni iyi

bir şekilde işletilmekle beraber, cephane fabrikalarının (1), imalâthanelerin, makinelerin ve bütün trenlerin ihtiyacına yetmiyordu.

Bunun üzerine ormanların tahribine, muazzaz ve asır-dî-de ağaçların kesilmesine, birkaç yüz senelik gövdelerin dinamitle atılmasına başlandı.

Koru ve demiryolu istasyonları civarında, şehirlere tahsis edilen (ayrılan) odunları kesip hazırlayan askerlerin çadırlarına tesadüf olunmasının sebebi budur.

Yine bu sebeple, bazı mıntikalarda, dev-âsa çınarların gölgesine sığınıp ilkbaharın nefis kokusunu teneffüs ederek tefekküre (düşünceye) dalan mütefekkirlerle (düşünürlerle) edebî musarralar (beyitler) yazan derviş şairlere, eski zamanın bu terennümkârlarının gittikleri bu muhteşem ormanlar artık hiç görülmeyecek...

Bunlar artık mazi oldu...

Şimdi, yaşamak için mücadele etmek lâzım. Bunun için de pek çok fedakârlığa katlanmak icap ediyor! Ah, yaşamak; bu ne korkunç bir kelime...

Fakat, ne olursa olsun, ortadan kalkan ormanlar için ağlamaya hakkımız var mı? Şayet ormanlar için ağlayacak olursak onları sevenlerinakıbeti için dökülecek gözyaşımız kalmaz.

Takip ve tazyike (baskıya) uğrayışımızdan beri tahakkuk ettirilecek ne kadar çok şey var! Anadolu'nun merkezinde bulunan hazineler, kendi başlarına birçok açığı kapatmaya kifayet ederse (yeterse) de bunun için memleketimizde rahatça çalışmaklığımız gerekmez mi?

Bu zavallı memleket, mütarekeden beri pek çok sefalet

(1) Bu fabrikaların bulundukları yerler halk tarafından henüz bilinmiyor.

muarız kaldı. Bunlar, Yunanlıların Anadolu'ya çıkarma yaptıkları, İngiliz kuvvetlerinin Merzifon'a kadar ilerledikleri, Fransızların da Karadeniz'de birçok noktaları işgal ettikleri esnada birbirini takip ediyordu.

Rumeli evvelce harbin musibetlerini (sıkıntılarını) tatmıştı. Şimdi sıra Anadolu'ya geldi. Bu istilâlar, şu zavallı milleti tecziyeye (cezalandırmaya) yetmiyormuş gibi Türkiye'deki muhtelif ırklar arasında kargaşalıklar çıkarıldı. Önce Rumlar, taciz edici bir ekalliyet (azınlık) olmalarına rağmen, müstakil bir devlet kurmak için ayaklandı.

Memleketin merkezinde sürdürülen entrikalar neticesinde Alevîler, hükümete açıkça karşı çıktılar. Padişahların hemen hepsinin, ananevî olarak Mevlevî tarikatine mensup olması ve bu tarikat merkezinin de Konya'da bulunması dolayısıyla sultana sadık olmakla tanınan zavallı Konyalıları bol bol dağıtılan altınlar, müessif bir isyan çıkmasına sebep oldu. Kilikya'daki azınlık askerlerinin elem verici macerası ile bunun neticesinde vukua gelen hadiseler malumdur.

Fakat bu kısmî isyanlar, naşirlerini (çıkaranları) tamıyla tatmine kifayet etmedi. Bütün Anadolu'ya yayılarak halkın en derin hissiyatına dokunacak umumî bir hoşnutsuzluk onu hakikaten heyecana getirerek, müdafaa ettiği davasının kutsiyetine olan itimadını (güvenini) nezedecek bir şey bulmak icap ediyordu.

Bunun üzerine, Millî hükûmet aleyhine başlatılmış olan propaganda bu sefer İslâmiyet'in yurdunun müstakil olmasına mukabil ecnebî işgali dolayısıyla daha şimdiden başka ellere intikal eden hilâfetin haklarını resmen müdafaa eden zayıf İstanbul hükûmeti lehine çevrildi.

Bu, mahirane (ustaca) oynanmış bir oyundu! Düşman he-

defini iyi tayin etmişti. Zehirli ok kalbe isabet ederek o an için ıstırap veren, fakat sonradan iltiyam bulmayan (iyileşmez) bir yara açtı.

Düşmanın haince sözlerine kanan Düzce, Hendek ve Adapazarı'ndaki bazı Çerkez kabileleri ile birçok yavuz ve vakur süvariler isyan etmişler, alîcenaplıkları ve silâhşorca ruhları, General Evdikiyunoff kumandasındaki askerlerin "İsrail milletin iki bin yıl önce Filistin'den kovulması sırasında, putperest Roma imparatorları askerlerinin ikrama cesaret edemedikleri mezalimi" ika ettikleri 1864 vekayil (olayı) dolayısıyla Avrupalıların pek iyi tanıdıkları bu ele avuca sığmaz ırkın çocuklarını arkalarında sürüklemişlerdi.

Son derece dindar ve korkunç hicretleri sırasında Sivas vilâyetini kendilerine yeni bir vatan olarak veren kurtarıcıları Sultan Abdülmecid'e karşı besledikleri derin minnet dolayısıyla onun halefi olan Halife Sultan'a büyük bir sadakatle bağlıydılar. Bu itibarla onun itibarını düşürmek ve iktidarını elinden almak fikri, bunları isyan ettirdi.

İşler, kendilerine, millî ordunun, meşru hükümdarı olan halife memleketi kurtarmak için değil, orduların başkumandanı olan ve adı bütün camilerde hâlâ hürmetle anılan onu devirmek için mücadele ettiği kendilerine, telkin edilmeye kadar ileri götürüldü.

Çerkez İsyanı'nın tesirleri pek acı oldu. Çünkü millî hareketin iptidasında (başlangıcında), Ethem Bey'in kumandasında Yunanlıları birçok kere hezimete uğratan bunlardı. Bu yiğit cengâver, kocasını harpte kaybeden Ayşe Çavuş adındaki cesur bir kadının yardımıyla mucizeler yaratmış, heyecanlandırdığı köyler halkı da coşarak istilâcıya karşı silâha sarılmıştı.

Ethem bir kahraman olmuş ve cesareti herkesi hayran bırakmıştı (1).

Ayşe Çavuş (2) muntazam birlikler teşkil olununcaya kadar çarpıştı.

Şimdi ise, Ankara hastahanelerinin birinde hemşire olarak çalışmakta.

İşin içinde olmayanların henüz bilmedikleri büyük sebepler vardır.

Hilâfet meselesi, çok nazik ve pek derin bir mesele. Bu İstanbul'u işgal altında bulunduran ecnebi koruyucuları değil, dünya üzerinde bulunan üç yüz milyon Müslümanı alâkadar eder.

İşgal ettiği makam itibarıyla, istiklâl için çarpışan birliklerin başkumandanı olan Sultan-Halife, Türkiye'nin ayrılmaz bir cüz'üdür (parçasıdır). Padişah ile milleti arasında bir anlaşmazlık, halife ile tebaası arasında bir ayrılık olduğu takdirde ihtilâfı halletmek, ancak şarka aittir.

Osman Gazi'nin ahfadından (soyundan) biri, memleketi, tarihinin en sıkıntılı anında, ruhu mesabesinde (derecesinde) olduğu milletin güzide sınıfı ile aynı perdede ihtizaz edemedi veya onu vaktinde iltizam etmek cesaretini göstermedi ise, Hilâfetin, her tehlikeyi ve muhatarayı (zararı) göze alarak

(1) Maalesef, Ethem sonradan hatt-ı hareketini değiştirmiş, beklenmedik dönekliliği, başlangıçta gösterdiği yararlıkları silip götürmüştür. Kendisi şimdi bednam (kötü adlı) bir kimse olmuştur. Şimdiye kadar anlattıklarımız, başlangıçta göstermiş olduğu gayrete matuftu (yönelikti).

(2) Kısa boylu, sevimli, fakat, acı çekmiş bir yüzü olan Ayşe Çavuş, çok sevdiği kocasının ve vatanının intikamını almaya yemin etmişti. Çok gayretli, güzel ata binen ve fevkalâde bir nişancı olan bu kadın, şecaati (yiğitliği) sayesinde herkesçe tanınmıştı. "Ayşe Çavuş'un her kurşunu bir insanın ölümünü taşır" denilirmiş. Her zaman küçük müfrezesinin başında düşmana saldırır; mağlup ettiği Yunanlılardan elde ettiği silah ve cephanelerle dönermiş.

Hazret-i Peygamber'in mübarek sancağını yediyüz yıl şan ve şerefle müdafaa eden Osmanlıların şeceresine bağlı bir dal olduğunu unutmak mı lâzım gelir?

Parmak ağaç ile kabuğu arasına konulmamalıdır.

Çerkez isyanından sonra, yeni kargaşalıklar çıkarmak üzere Hintli bir memur gönderildi ise de şiddetli vasıtalarla mü-racaat suretiyle harekete geçmemekten korktuğu veya bu kadar acı felâkete rağmen vücuda getirilen eserin şaşaası (parlaklığı) karşısında bu adam vicdan azabına mı maruz kaldı? Kim bilir?..

Her ne hâl ise, hiçbir fenalık yapamadan geldiği yere döndü.

Bunun üzerine, İslâmiyet'in yüzkarası ve bir canı olan Mustafa Sagir, Türk milliyetçiliğine öldürücü darbeyi vurmamak nihaî vazifesi ile vazifelendirildi.

Mısır'da, İran'da, Afganistan'da, Türkiye'de çevirdiği entrikalar velveleli muhakemesi sırasında açıklamış olduğu korkunç itiraflar, bu dava için ruhunu satmış olan kimse tarafından açıklanan İngiliz emperyalizmi plânı... Bütün bunlar gazetelerde mevzuubahis olduğundan burada tekrarı abes görüldü.

“Ruh, bu vekayi'i (olayı) hatırladıkça dehşetten titrer.”

İçeride düşmanı, dışarıda düşmanı olmasına rağmen yine de mücadeleden fariğ (uzak) olmayan bu milletin muharrik (itici) kuvveti nedir? (1)

Büyük Devlet Reisi cepheden döndü.

Söylendiğine göre kendileri cephede İsmet ve Refet pa-

(1) Hulâsaten anlatılan bütün bu vekayi (olaylar) mütarekenâmenin imzasından beri başlatılmış olan Millî İstiklâl Mücadelesinin muhtasar (kısa) tarihini teşkil etmektedir.

şalara emr ü kumandanın tek elde birleşmesi zaruretinden bahsettiği sırada, her iki paşa da aynı zamanda, fevrî bir hareket ve içten gelen güzel bir hamle ile vazifelerinden çekilmek istemişler ve Vekiller Heyeti'nin kararını makûl ve mantikî bulmuşlar.

Bunun üzerine, Büyük Devlet Reisi güç vaziyette kalarak, ikisinden birinin kumandanlığı muhafaza etmesini, diğerrinin de kendisi ile birlikte gelerek memleket işlerinde yardımcı olmasını -ki bu vazife başkumandan vekâletine muadildi (eşitti)- rica etmiş.

Bu vaziyet karşısında İsmet Paşanın cephede kalmasına ve Refet Paşanın yüksek vazifesini halefine devrettikten sonra Ankara'ya dönmesine karar verildi.

Bu karara varıldıktan sonra Büyük Devlet Reisi, her iki arkadaşını, tasviri müşkil bir heyecanla, tebrik ve takbil etmiş (öpmüş) ve böylece, halli çetin gibi görülen bu mesele de yüksek ruhlu bu iki zat tarafından basit bir şekilde halledilmiş.

SEKİZİNCİ MEKTUP

Ankara, 7 Mayıs

Bir hayli gün evvelinden davet edilmiş olduğumuz jimnastik müsamesesi dün, öğleden sonra saat üçte icra olundu. Bu, bir jimnastik müsamesesi mi, yoksa siyasî bir toplantı mıydı? Galiba her ikisi de.

Çünkü, millet, o gün burada toplanmış bulunan bütün güzide gençliğin oyunlarına, idman ve eğlencelerine karşı âlâka gösteriyor, bunlara iştirak ediyor, coşuyordu. Ankara bir bayram havası yaşıyordu. Günlük kasavetin izleri, orada bulunanların yüzlerinden geçici olarak silinmişti.

Millet Meclisi binasına götüren yolun aksi istikametinde olan askerî yolda yürüyen kalabalık neşe içinde idi. Arabalar, atlılar, yayanlar, ardı arası kesilmeksizin birbirini takip ediyordu. Civarda bulunan her ırktan halkın giymiş oldukları envaî biçim ve renkte elbise ve üniformaların, parlak güneşin altında, ahenktâr bir şekilde birbirleriyle karıştıklarını seyretmek pek hoştu.

Ziraat Mektebi'nin bulunduğu geniş meydana gelmeden önce bir köprüden geçilir ve hemen sonra, bakımlı bir koruya varılır. Burada Sakarya Nehri'nin ayaklarından birinin ke-

narında, şehrin civarında muhafaza ile vazifeli olan fırkanın umumî karargâhı bulunmaktadır.

Nadir derecede kıymetli ve her cephede harbe iştirak etmiş bir zabıt olan fırka kumandanı, oradan geçen halkı seyrediyor ve dostların sakin bir rıfk ile (tatlılıkla) selâmlıyordu. Kendisi, faaliyet ve ciddiyeti ile tanınmıştır.

Askerlerine karşı fevkalâde muhabbetli olmakla beraber emri altında bulunanların en ufak bir tembelliğini müsamaha ile karşılamaz. Bu sebeple ordugâh, inzibat, nizam ve temizliğin hâkim olduğu bir nümune ordugâh olmuştur.

Ordugâhın mütenazır (karşısında) olarak dizilmiş ve şayan-ı hayret bir şekilde kurulmuş olan çadırlarını seyretmekten insan zevk duyar. “Miralay K. Beyin ordugâhında askerî doktora yapılacak iş kalmıyor” denilmektedir.

Zira askelerinin sıhhati ile kumandan bizzat meşgul olmakta ve aldığı sert hıfzı’s-sıhha (sağlık) tedbirleri dolayısıyla nadir olmakla beraber, askerleri hastalandığı zaman tedavilerini yine kendisi sağlamaktadır.

Kumandan, nöbet mahallindeki bir nöbetçi gibi, karargâhından asla uzaklaşmamaktadır. Bu millî şenlik gününde güneşten yanmış, yorgunluğu yüzünden okunur bir halde zabıtlarının arasında, basitleştirilmesi mümkün olmayan vazifenin timsali olarak görülmesinin sebebi de budur.

Üzerlerinde beyaz çadırların bulunduğu tepelerle çevrelenen yol imtidat etmekte (uzanmakta): Her tarafta asker var...

İleride, yolun iki yanında, Ziraat Mektebi öğrencilerinin tecrübe tarlaları ve nihayet daha ileride müsamerenin oluşturulacağı yarım daire şeklini arz eden meydanlık. Ankara valisi bu meydanlığın hemen kâmilan (tam olarak) tepeciklerle çevrili olmasından istifade ederek gayet mahirane tanzim edilmiş bir çeşit arena haline kalbetmiş (getirmiş).

Ziraat Mektebi'nin müstemilât ve ambarlarının bulunduğu tepenin sağ tarafına, boylu boyunca konulmuş olan sıralarda mutaber hanım seyirciler ahz-ı mevki etmeleri daha az itibarlı olan rengârenk çarşafli hanımlarla bütün memurların valide, zevce ve kerimleri ile diğerleri, tepenin teşkil ettiği tabii ve göze hoş görünen bir sedirde, evvelkilerin arkasında yer almaları ile burası asar-ı atikadan (eski eserlerden) bir tiyatro haline gelmişti.

Hanımlara tahsis edilmiş (ayrılmış) olan yerin karşısında, soldaki başka bir tepe üzerinde bulunan Ziraat Mektebi bütün seyircilerle davetliler ve erkân için kurulmuş olan çadırlara hâkimdi. Hükûmet erkânına tahsis olunan çadır ise en nihayette, Askerî Bando'nun karşısında bulunuyordu.

Henüz saat iki buçukta bütün yerler dolmuştu. "Sahne" ise polis tarafından muhafaza altına alınmıştı.

Büyük Devlet Reisinin teşrifi bekleniyordu.

Fakat, saat üçten biraz evvel, kendileri tarafından gönderilen bir yaver gelerek herkese kendilerinin selâm ve mazeretlerini tebliğ etti. Hafif bir rahatsızlık kendilerinin oyun ve idmanları seyretmelerine mâni olmakta imiş.

Bunun üzerine, bandonun askerî bir marş çalmasıyla bütün kız mekteplerinin resm-i geçidi başladı. İptidaiye (ilk okul), rüşdî (orta okul), idadî (lise) bütün mekteplerin talebeleri, dörtlü sıralar teşkil etmiş olarak, muntazam yürüyüşle birbirini takip ediyordu. Beyazlar giyinmiş olan en küçükler birer kırmızı hamail (bağ) taşıyorlardı. Âdet gereğince, başları beyaz bir muslin ile örtülü olan daha büyükler de aynı renkte beyaz elbiseler giymişlerdi.

Daha sonra, mekâtîbi âliye (yüksek okul) talebeleri ile

müstakbel muallimler geçti. Yürüyüşlerindeki kıvraklık ve hafiflik, metin ve aynı zamanda lâtif yüzlerini örten ince peçe ile siyah millî elbiselerinin çok güzide zarafeti bütün seyircilerin dikkatini çekiyordu.

Bunlar da geçerek yolun kenarındaki ikiye ayrılmış olan diğer kız talebelerin ortasında yer aldılar. Onlarla beraber, güzide hanım seyircilerin karşısında mühim hedef teşkil ettiler.

Sonra iptidâî mekteplerinin erkek talebeleri de, yine beyaz giyinmiş olarak, ellerinde mekteplerinin iri harflerle işlenmiş sancaklarını taşıyarak geçtiler. Bunlardan sonra, hâkî elbiseler giymiş, başlarında aynı renkte kalpak bulunan yüksek mekteplerin talebeleri geçti.

Bu resm-i geçitten sonra jimnastik elbiseleri giymiş olarak Mekteb-i Harbiye talebeleri vatanî bir neşide (şiiir) okuyarak geçtiler: “Muazzez vatana şan ve şeref. Yaşasın evlâtları olduğumuz millet. Şan ve şeref içinde yaşamaya yemin etmiş olan millet. Ölüme karşı koyan bizler için katlandığımız fedakârlıklarla felâketlerin ne ehemmiyeti var? İlâh.”

Bu neşide (şiiir) pek çok alkışlandı. Başlarında Sultan Ahmet Han olan Afganlı murahhaslar (delegeler) bundan pek çok heyecanlandılar. H. Zade’nin yanında yer almış olan murahhaslar, hükümet çadırının altında, muhtelif İslâm memleketlerinden gelen pek güzide davetli heyetini teşkil ediyordu.

Bu genç müdafilerin, vatanın şan ve şerefini terennüm ettikleri (dile getirdikleri) sırada hissedilmekte olan heyecan dolayısıyla bunların hepsini birbirine birleştiren bağ bir daha kendini gösteriyordu!

Bu arada, Madam Gaulis geldi. Hariciye Vekili Bekir Sami Bey, ilerleyerek kendisini karşıladı. Vekiler, mebuslar, Afgan Heyet-i Murahhasası, H. Zade, dudaklarında tebessüm,

kalbinde muhabbetle Türk milletine biraz ümit ve sürur (sevinç) getirmek üzere gelen bu güzide Fransız kadının selâmlamak üzere ayağa kalktılar.

Zarif bir surette siyahlar giyinmiş olan bu meşhur yazar (edibe), kendi huzuru ile birlikte Paris'in cevherini teşkil eden tarif edemeyeceğim esiri (etkili) bir letafet (güzellik) getirmişti.

Sultan Ahmet Han ile birkaç cümle teatisinden (konuştuktan) sonra, H. Zade, onunla tanıştı ve kendisini Ankara'da görmekten mütevellit (dolayı) sevincini beyan etti.

İnce zekâsını teşhir ettiği herkes etrafını almıştı; şarkta pek sevilen bu güzel dil ile fikirlerini beyan etmek suretiyle kendisine, Fransa'ya olan dostluklarını Anadolu'nun merkezinde ifade eden bu zevattan tam ve mükemmel bir ahenk doğuyordu.

Kilikya anlaşmazlıkları ile, bu mıntıkadaki abes (saçma) ve müessif (gereksiz) muharebe ne kadar uzakta kalmıştı! Milletin ruhu, bu vatanî şenlik gününde sevimli ve anlayışlı ziyaretçiye numayan (görünmüş) oluyordu.

Hakem heyetince mükâfatların tevzii (dağıtımı) akşam üstünün en mühim hadisesini teşkil etti. Fevkalâde bir ihtimamla vücuda getirilmiş olan el işleri, kız mekteplerinin iftiharına vesile oldu.

Bundan sonra, her nevi idman müsabakaları başladı: İsveç usulü jimnastik, yarışlar, vesaire. Program çok yüklü olduğundan şenlik saat altıya kadar devam etti. Müsabıklar (yarışçılar) fevkalâde alkışlandılar. Herkesin yüzünde meserret (sevinç) görüldüğü gibi bu muhteşem gençliği iş başında görmekten mütevellit (doğan) mukaddes vatan toprağının emniyet altında olduğu hissi, kalplerin derinliklerinde duyuluyordu...

Sayırsız araba, atlı ve yayaların ortasında Ankara'ya dönüş pek hoş oldu. Hava, haz ve memnuniyetle dolu idi ve bu matemzede (yaslı) kalabalığın tattığı muvakkat meserret (geçici sevinç), dudaklara bir şükran duası yükseltiyordu.

DOKUZUNCU MEKTUP

Ankara, 9 Mayıs, Akşam Saat 6

Dün, dindarane bir inzitar, heyecanlı bir bekleyiş günü idi. Cengâver şehrin siması değişmiş. Ankara birdenbire vecit içinde (kendinden geçmiş bir şekilde) sükûta dolan bir şehir oluvermişti.

Sokaklarda yürüyen halk sakin ve dalgın idi. Kapılarının önünde duran veya pencerelerinden bakan insanlar âdeta hiç konuşmuyorlardı.

Her tarafta tantanalı bir sükût carî idi (sessizlik geçerliydi). Herkes kendisini derin bir dindarlıkla meşbu (doymuş) hissediyordu.

Ansızın, vadide bir top gürlledi ve Ramazan ayının başlangıcının ilânını tevekkül içinde bekleyen halk, uzaklarda akisler uyandıran yirmi bir pare top atışını heyecanla dinledi.

Bunun üzerine, anî bir tahavvül husule geldi (değişim oldu); umumî bir velvele yükseliyor, sokaklarda hareket canlanıyor, insanların birbirlerini tebrik ettikleri ve acele ile yenden açılan dükkânlara girdikleri görülüyordu.

Ramazan; oruç ve rizayet, tarifi yeni ruh ve şefkat ayı.

Bundan sonra, uzun zamandan beri karanlıkta yaşamakta olan şehrin yavaş yavaş aydınlandığı görüldü; her pencere-

de meçhul bir ışık parlıyor, evler aydınlandıkça insanlarda hareket artıyor ve her ağzın telâffuz ettiği Tanrı'nın adı, göklerle yükselerek mübarek Ankara şehri camilerinin tenvir edilmiş (aydınlatılmış) minarelerine erişiyordu.

İnsanlar şimdi harp halinde değil ibadet halinde idiler.

Gece yarısı, âdet olduğu üzere, şehir sakinlerini sahura davet etmek üzere top bir defa daha gürledi, bundan şehrin bütün mahallelerinde garip bir davul sesi aynı zamanda duyuldu.

Bunun üzerine, halkın, küçük evlerin aydınlanmış pencerelerine koştuğu ve sokaktakilerin davulcunun söylemekte olduğu gayret ve iman sözlerini dinlemek üzere durdukları görülüyordu.

“Müslümanlar, ey Hazret-i Muhammed'in ümmeti, İslâmiyet'in müdafileri, uyanınız, yarın Ramazan'dır! Bildiğiniz gibi henüz harp halindeyiz. Bunun için sahurı davulla bildiriyoruz. Siz Cenab-ı Hakkı unutmazsanız, o da şu son acılı günlerde sizi unutmaz. Dininize sadık kalınız.

Çünkü, İslâmiyet'in şaası müminlerin imanının kuvvetine bağlıdır. Yarınki oruca hazırlanınız. Açlık duyduğunuz zaman mukaddes vatan topraklarını müdafaa etmek ve kurtarmak için düşman ateşi karşısında yemeden mücadele eden babalarınızı, oğullarınızı, kardeşlerinizi, kocalarınızı düşününüz. Onlar sizlerin burada mukaddes ibadetlerinizi ifa etmeniz (yerine getirmeniz) için mücadele ediyorlar.

Tehlikede bulunan vatanın müdafileri için dua ediniz. Oruçtan muaf olanlarınız, başkalarının orucuna riayet etmesi lüzumunu unutmayınız. Cenab-ı Hak, sevgili vatanımızın halâsı (kurtuluşu) ve nihâî zaferi kazanmaları için kahramanlarımıza gerekli kuvveti ihsan buyursun.

Allah büyüktür. Onun sonsuz merhametine sığınalım. İs-

lâmiyet'in kurtuluşu için çarpıştığımız şu tehlikeli anlarda o bizim imdadımıza yetişecektir.”

Kadınlar ağlıyor, sokakta dolaşanlar ellerini kaldırarak yüksek sesle dua ediyorlardı.

Anadolu'da yaşayan insanların zihniyetini anlamak için bu ateşin niyaz (yakarış) sahnesini yaşamak lâzım.

Sabahın saat ikisinde orucun artık başladığını bildiren yine aynı top sesi. Davulcu yine yola düşmüştü: “İstirahat ediniz halis müminler. Kendinizi Cenab-ı Hakka teslim ediniz. Sizi her fenalıktan koruyacak odur.”

Birkaç dakika sonra ışıklar birer birer söndü, minarelerin şerefelerini çevreleyen ziyadar (ışıklı) çemberler kayboldu, sükûnet tekrar avdet etti ve mukaddes Ankara derin bir sükûta (sessizliğe) daldı.

Bugün öğleden sonra H. Zade Ramazan dolayısıyla Büyük Devlet Reisine arz-ı tebrikâtta bulunmak üzere Millet Meclisi'ne gitti.

Ankara'daki Meclis binası tesis edildiğinden (kurulduğundan) beri hakkında pek çok yazı yazılan bu yer, çok sade görünümlü bir bina olmakla beraber tesisinin dasitanî (destansı) hikâyesini bilenler için heybet ve ihtişamlı görüldüğünden oraya girerken hürmet ve tazim (saygı) duymamak imkânsız.

Milletin sabır ve mütehammil (dayanıklı) ruhu işte, bu, henüz tanzim edilmekte olan mütevazı bahçenin ortasında ve büyük cadde ile Belediye Parkı'na nazır binada muvakkat (1) olarak tespit ve tanzim olunmuştu.

(1) Muvakkat (Geçici)... Şüphesiz ki “evet”. Çünkü harpten sonra Türkiye'nin merkez-i hükûmetini değiştirmek mevzuubahis olmuştur. Milletın beyni olmak imtiyazına hangi şehir nail olacak? Ankara, Kayseri, yoksa Sivas mı? Kim bilir? Bu şehir, her hâlde sevkü'lceyşi (stratejik) sebeplerle Millet Meclisi ile Vekiller Heyetinin tercih edeceği şehir olacaktır.

Garbın (Batının) bütün büyük devletlerinin mükellef parlamento binalarının, haricî manzarası silik dahilen de pek az rahatlık arz eden bu bina ile mukayese edilmesine elbet imkân yoktur. Fakat en ciddî kararların, küçük bir aileyi ancak barındırabilecek olan bu binada alındığı ve üç yüz milyon Müslümanın ümitlerini bu sade Türk binasının muhafazasına emanet ettikleri düşünülecek olursa, hüviyetinizi tespit ettikten sonra polis memurlarının sizi kapıdan içeri alarak iki geçeli odaların açıldığı yegâne koridora sevk ettikleri zaman mebhut (şaşıp) kalmamak mümkün değildir.

Soldaki ilk oda Büyük Devlet Reisi'ne tahsis edilmiş (ayrılmış) ve gayet sade bir şekilde döşenmiştir: Üzeri evrak yığılı geniş bir yazı masası, siyah deri kaplı sandalye ve koltuklar, yerde bir şark halısı. Tam Müslümanlığa yakışır bir sadelik.

H. Zade'nin geldiği haber verildiği zaman kendileri ayakta bulunuyorlar ve vekillerle konuşuyorlardı. Hemen başka bir

Hükûmet çarklarının emniyette, düşmanın istilâ işgal ve beklenmedik bombardımanlarından masun (uzak) olması lâzımdır. Buna ait tasarı hazırdır, tetkik edilmektedir. Tasarının iktisadî, askerî vesair bütün noktaî nazarlarından tatmin edici olması icap ettiğinden mütefekkir Türkiye'nin müstakbel (gelecekte) merkezi olacak şehir, iş, ilim ve terakki (ilerleme) için inşa edilmiş bir şehir olacaktır.

İstanbul ise, İslâmiyet'in ebedî ıssık şehri, onun, Müslümanların kanları ve göz yaşları ile mukaddesleştirdiği ve tazim ettiği, şanlı mazisinin muhafızı olarak kalacaktır. Türklerin Albert Samain'i olan Tevfik Fikret'in terennüm ettiği üzere, kıymetli camiler, mucizevi çeşmeler, asır-dîde (yüzlerce) yıllık saraylar, büyüklüğü unutulmaz bir devrin bakiyeleri (kalıntıları), âlicenap kahramanların hatıraları olan muhteşemtürbeler, aşk ve edebiyet rüyaları beldesi olan İstanbul'un mücadele eden Türkiye'de kalmamasına imkân yoktur. Çünkü, o, gerek dinî haklar ve gerek esasî sebepler dolayısıyla, temsil ettiği bütün İslâm âlemine aittir.

Fakat iki deniz arasında kaim bulunan ve Osman Gazi'nin tasavvur ettiği üzere, harikulâde bir yüzüğe yerleştirilmiş kıymetli bir taş benzeyen bu şehir, bütün hırs ve emellere hedef teşkil edeceğinden, artık İslâm âleminin mefkûresini (ülküsünü) müdafaa etmek imkânına sahip değildir. Bu sebeple ve mebusların, Meclis inikat (toplantı) halinde iken tevkif edilmemeleri ve memleketin felce maruz kamaması için yeni ve nahiyanî bir faciaya karşı bir tedbir alınması, doğru değil mi?..

odaya geçmelerini kendilerinden rica ederek Ramazan'ı teb-
rike gelen H. Zade'yi mutat (alışılmış) nezaketi ile kabul etti.
Elinde kehribar bir tespih tutmakta ve yüzünde o gün cengâ-
verlik ifadesi bulunmamaktaydı. Daha ziyade dinî bir şevkle
meşbu (dolu) hissini veriyordu. O, şöyle söze başladı:

“Ümit edelim ki, gelecek yıl; bu aynı tarihte kurtulmuş
olalım, bütün İslâm âlemi de bu ıstıraplı saatleri unutmuş ve
bir sulh ve refah devresi yaşamaya başlamış bulunsun.”

Milletin kalbinin yeniden çarpmaya başlamasından beri
bunca sıkıntının birikmiş olduğu bu odada Büyük Devlet Re-
isi şimdi ümitten bahsediyor, istikbale (geleceğe) yeni bir na-
zarla (gözle) bakıyordu.

İki buçuk saat süren baş başa bir mülâkattan (görüşme-
den) H. Zade, vazifesini ikmal etmiş (tamamlamış) olduğun-
dan Avrupa'ya dönmek üzere Büyük Devlet Reisine veda et-
mek için ayağa kalktı. Mustafa Kemal Paşa şöyle dedi: “Pe-
kâlâ, azimetinizden (yola çıkışınızdan) kendisini haberdar et-
mek üzere hükûmetimizin Roma'daki mümessiline bir telg-
raf çekeceğim. Ama, daha öne, ikametgâhıma geleceksiniz.
Orada, küçük kır köşkümde birkaç saat daha konuşuruz. Bu-
radaki resmî ziyaret; Çankaya'daki ise dostane ziyaret olacak.
Otomobilim yarın saat 11'de sizi Bağ'a götürmek üzere ha-
zır olacak.”

Çalışma odasının karşısında, uzun koridorun sağındaki
bir odada müdür ve kâtipler, yaverler beklemekte ve arala-
rında konuşmakta idiler. Bu odanın yanındaki bir kapı, genç
ve güzide (seçkin) muharrir Ruşen Eşref Bey tarafından açıl-
dığında kendimizi, mebusların içtima ettiği (toplandığı) salon-
da, tek kelime ile Meclis'in karşısında bulduk. İşte millete hi-
tap eden heyecanlı nutukların irat olunduğu (sergilendiği) meş-

Büyük Devlet Reisi, El Seyid El Sunusî tarafından hediye edilen elbise ile.

Resmin üstünde: Mahmut Hayri Beyefendiye, 12/5/1337 (1921), Mefkûre hatırası, M. Kemal

hur kürsü ve ötesinde kademeli olarak dizilmiş, beş sıra camiası (toplantı yeri) ki bunların heyet-i mecmuası (toplamı), içtima salonunu teşkil ediyordu. Mebuslar müzakere (görüşme) halinde idiler.

Kendilerini tam bir huşu içinde birkaç dakika dinledik. Aralarında her ırktan, her mezhepten, her yaştan olanlar vardı. Çeşitli elbiseler, düz ve sade üniformalar, din adamlarının yeşil veya beyaz sarıkları ile geniş cüppeleri, kalpaklar, külahlar.

Bütün bunlar yaşamak isteyen Türkiye'yi temsil etmekte. Eşraf, maliyeciler, zabitler, mühendisler, gazeteciler, muharrirler burada toplanmış bulunuyor. Bir tesanüt (dayanışma) rabitasıyla bağlanmış olan bu çehrelerde hakikî bir samimiyet görülmekte. Burada tam bir muhabbet (sevgi) havası hâkim olmakta.

Ne yazık ki, vaktin geç olması hasebiyle pek çok zihinlerin tekâsüf ettiği (yoğunlaştığı) bu yerden ayrılmak icap etmekte. İcra ve teşri kuvvetine sahip bulunan bu Meclis'te, takriben üç yüz otuz beş mebus var. Meclis tarafından müntehap (seçilmiş) iki reis vekili var. Bunlardan biri içtimalarda daima hazır bulunmakta.

Millî hareketin başlangıcında Mustafa Kemal Paşa İstanbul'daki Meclis azalarını iki ay içinde Ankara'da vazifelerine devam davet etmiş, bu müddetin hitamında (bitiminde) gelmedikleri takdirde müstafî (istifa etmiş sayılacaklarını) bildirmişti. Bunun üzerine Ankara'ya bunlardan otuzu gelebilmiş. Bunlar geldikten sonra yeniden intihabat (seçim) yapılarak Büyük Millet Meclisi kurulmuştu. Bütün Türkiye'deki mebuslardan teşekkül eden bu Millet Meclisi hükûmetin; teşekkülü için Meclis Reisince irâe olunan (önerilen) üç ismi kabul ve-

ya reddetmek hususunda tam salahiyet sahibi bulunuyor. Vekiller de başvekil seçiyorlar.

Mustafa Kemal Paşa, mühim içtimalara riyaset (toplantılara başkanlık) etmekte.

Valilerle yüksek seviyedeki memurlar Heyet-i Vekile'ce tayin edilmekte ve Büyük Devlet Reisi tarafından tasdik olunmakta.

Ancak, bu alâka-bahş (ilgilendiren) teferruat hakkında ne kadar izahat verilse bitirmek mümkün değil. Hâlbuki bizi hâlâ bekleyen dostlarımıza telâkki etmek üzere eve dönmekliğimiz lâzım. Koridoru takiben vekillere, müzakerelere vesaireye tahsis edilen (ayrılan) odaların önünden geçildi ve bahçeye açılan küçük kapıyı açtıktan sonra da sokāğa girildi.

Kahvelerde kimseler yok, lokantalar boş. Her gün hemen aynı saatte ince ve muttarit (sürekli) bir yağmurun yağdığı Ankara'da Ramazan'a çok sıkı riayet edilmekte.

Meclis'e burkulmuş olarak giren bir kalp, aradan neşe ve ümitle dolu olarak çıkıyor. Çünkü, orada, her nevmidiyi (mut-suzluğu) sarsan, mağlup edilmesi imkânsız bir nefha (güzel koku) var.

ONUNCU MEKTUP

Ankara, 12 Mayıs

Önceki gün, sabahın saat on birinden biraz önce, Büyük Devlet Reisinin otomobili, H. Zade'nin oturduğu evin önünde durdu. İsmi, Esat Nedim Bey olan genç bir zabıt otomobilinden inerek kendisinden gitmeye hazır olup olmadığını sordu, “On dakikada Bağ’a varmış olacağız” dedi.

Bunun üzerine yola çıkıldı.

Mustafa Kemal Paşa'nın “Şevrole”si, vadiyi çevreleyen yolda pek güzel gidiyor, şimdi de şehrin karşısına isabet eden tepeye çıkıyordu. Bu yol, Ankara'ya hâkim bir şekilde yükseldikçe daralıyor ve iki tarafı ağaç fidanları dikili bir bahçe yolu haline geliyordu. Böylece, çiçeklerle bezenmiş araziye girildi. Etrafa vekillerin, mebusların, şehir eşrafının oturdukları sevimli köşkler bulunuyordu.

Bütün yol boyunca, Esat Nedim Bey konuştu. Millî hareketin başlangıcında kendisini İstanbul'a bağlayan her şeyi bırakarak, Büyük Devlet Reisine mülâki olmak (katılmak) üzere, o şehirden nasıl kaçtığını anlattı. Kendisi çok istidatlı, sanatkâr ve telsiz, telgraf, elektrik, fotoğraf vesaire gibi birçok işlerde ihtisas sahibi bir gençti.

Kendisi; H. Zade'nin eski silâh arkadaşı olan Ferik Rem-

zi Tahir Paşa'nın yeğenidir. Belhi'de, amcasına -Mısır ve Sudan askerî tarihinin bu mümtaz simasına bağlılığından olacak- H. Zade, kendisine karşı yakın bir dostluk gösteriyor, şerefli ve tam manasıyla müeddep (terbiyeli) bir kimse olan amcasına benzemesi temennisinde bulunuyordu.

Otomobil, yolun genişletilmesi işinde çalışanları geçtikten biraz sonra vakur Karadenizli askerlerin nöbet bekledikleri küçük bir karakol binasının önünde durdu.

Birkaç metre ileride, sola döndüğümüzde, kendimizi, Büyük Devlet Reisinin kır köşkünün önünde, basit bir ahşap parmaklığın çevrelediği taraça şeklinde bir bahçede ayakta durmakta olan Büyük Devlet Reisinin huzurunda bulduk.

Kendisi lâcivert bir kostüm giymişti ve pek çok kimseyi sıkıntıya sokan esrarlı tebessümü ile gülüyordu. İlerleyerek, “Nihayet yeni ikametgâhıma geldiniz, burası güzel, değil mi?” dedi. Halisane (içtenlikli) el sıkışı, samimî bir memnuniyeti ifade ediyordu.

H. Zade, “Hakikaten çok güzel ve rahatlatıcı” dedi.

Paşa ve H. Zade, köşelerine alaturka kanapelerin mahirane bir surette yerleştirilmiş olan sofadan geçerek Mustafa Kemal Paşanın çalışma odası olan sağdaki odaya girdiler. Burası seçkin bir vasıf taşımakta, âdeta Türkiye'nin bir parçasını canlandırmakta. Buradaki her şey bir hususiyet arz etmekte, her şey nadir. Burada teneffüs edilen hava da ceyyit (hoş) ve kuvvet verici.

Üstü evrak ile dolu koyu renkli akaju bir yazı masası, gayet güzel bir şekilde tanzim olunmuş kırmızı deri kaplı mobilya, üstlerinde ay-yıldızların parıldadığı kornişlerin altından sarkan aynı renkte kadife perdeler. Pencereleden ilkbaharın bayıltıcı kokusu girmekte.

Çankaya’da, sadece bahçedeki cesur ağaçların sakinleri olan kuşların ihlâl ettiği harikulâde bir sükûnet hâkim.

Burada sükûnet o kadar tatlı ve Bağ’ın füsunu o kadar nüfuz edici ki, güzel rüyalar görmemek imkânsız. Kanapenin karşısında bulunan bir koltukta oturan Büyük Devlet Reisi konuşuyordu:

“Bu kadar çabuk ayrılmakta ısrar ediyor musunuz?”

H. Zade, “İşlerim dolayısıyla buna mecburum, fakat, tekrar gelmekliğim icap ederse, telgrafla çağırılır çağırılmaz derhal dönerim” dedi.

Sonra görüşme konusu bütün meseleler ele alındı. Şarktan garptan bahsedildi. Büyük Devlet Reisinin malûmatının genişliği, her defasında, muhatabı için hayret vesilesi oluyordu. O, her şeyi ve herkesi biliyor, en ufak bir meseleyi bile asla derinleştirmeden geçmiyor, herkesi hakikî kıymeti ile takdir ediyor, çalışanlar ile çalışır gibi görünenlerin isimlerini biliyordu.

Sırasında büyük sevkü’lceyşçi (strateji uzmanı) harikulâde idareci, şayan-ı hayret vüsatte (genişlikte) siyasetçi olan bu zatın zekâsı bir harika, İslâm âleminin hizmetini, yardımını (?) derin bir takdirle karşılıyor. Kendisi, Asya ve Afrika meselelerinde müstesna (seçkin) bir mütehassıs (uzman).

“Biz tahrikçi değiliz. Kimseyi nüfuzumuz altına almak istemiyoruz, fütuhât peşinde de koşmuyoruz. Avrupa’dan bize davet gelir gelmez cevap olarak murahhaslarımızı (delege-lerimizi) yola çıkardık, fakat... Onlar henüz buraya dönmeden neler olduğunu gördünüz. Biz şüphesiz, sulh istiyoruz, şerefli bir sulh... Fakat onlar bizi mahvetmek istiyorlar. Ben bunun sebebini biliyorum...”

Verilen izahattan her biri, meselenin aslına vakıf olmayanların henüz bilmedikleri bir hakikatin müspet (olumlu) ve müşahhas (somut) birer delili idi...

Paşa, “Çıkıp biraz hava alalım, konuşmaya sonra devam ederiz” dedi.

Yeşilliklerle çevrili ve nefis bir surette sakin olan taraçada, Büyük Devlet Reisi, çok sevdiği bahçesinden, bazen bülbüllerin şakımasını dinleyerek gölgesinde gezindiği cesim (büyük) ağaçlardan bahsetti.

Zihnen evvelden tasarlamış olduğu istikbale muzaf (geleceğe yönelik) müthiş plânı, rahatça, acaba bu münzevî (yalnız) gezintiler sırasında mı çiziyordu?

Kim bilir? Yüzünde hiçbir endişe eseri yok. Sadece Bağ'da geçirilen anların verdiği büyük hazzın içten gelen aksisi görülüyordu.

“Buradan seyredilen güneşin tuluu (doğuşu) bilseniz ne kadar muhteşemdir” dedi. Farkına varmaksızın şair olmuş ve tabiatın ahengini methetmeye başlamıştı.

Kaç defa ölümle karşılaşmış olan bu zat için hayat, şu anda ne kadar güzeldi!

Sonsuz letafeti (güzelliği) olan bu anı uzatmak lahutî (ilâhî) bir zevk olurdu, fakat evvelce başlamış olan görüşmeye devam etmek lâzımdı.

Mütarekeden sonra bir avuç yiğitle, halkın bozulan maneviyatına, askerlerin terhisine, pek çok fakirleşmiş ve pek zalimane parçalanmış bir memleketteki umumî müzayakaya (sıkıntıya), her türlü entrikalara vesaireye karşı nasıl mücadele etmek mecburiyetinde kaldığını anlatıyordu:

“Bununla beraber ümidimi asla kaybetmedim” dedi. “Şimdi her taraftan koşup gelen büyük asker akımına bakınız. Bunları, kendi imkânlarımız dahilinde burada, bu temerküz (toplanma) şehrinde teslih (silâhlıyor) ve techiz ediyor (donanıyor), bir müddet talim ve terbiyeye tabi tuttuktan sonra cepheye sevk ediyoruz!

Hakka şükürler olsun, zabitanımız eksik değil. Harb-i Umumi'de iktisap ettikleri (kazandıkları) tecrübeden şimdi yararlanıyoruz. Yarın buraya gelecek olan Rafet Paşayı göreceksiniz. Cepheden geçerken de İsmet Paşa ile tanışacaksınız.”

Sonra, köşkünü gezdirmek ve önce Avrupalı iken Türk olan eski bir mühendisin uzun müddetten beri tertip ve tanzim ettiği arabesk tarzındaki selâmlığını H. Zade'ye göstermek üzere ayağa kalktı.

Kendi imalettiği (yaptığı) aletlerle bu yeni küçük köşkü tezyin eden bu adamı çalışırken seyretmek, hoşuna gidiyor gibi idi.

Mühendis, “Yapmak mecburiyetinde olduğumuz şeylere bakınız, ekselans” dedi, “biz burada ibda (yoktan var) ediyoruz.” Bu “ibda” kelimesi Büyük Devlet Reisini güldürmüştü. Her hâlde hayat ve eserini hulâsa eden bu kelimeyi düşünüyordu. Bu küçük selâmlık bile yoktan var edilmiş bir bedia (güzellik) idi:

Kendisini yoran uzun görüşmeden sonra şimdi ferahlamış ve köşkünün arabesklerini seyrederek dinlenmekten memnun görünüyordu.

Saat üçte, Millet Meclisi'nde bulunması icap ettiğinden otomobilin biraz önceden hazırlanmasını emretti ve kendisine pek yakışan gri pelerinine bürünerek H. Zade ile otomobile bindi.

Yol üzerinde, vadiye kadar, süvari veya piyade, Karadenizli askerler nöbet bekliyorlardı. Bunların kusursuz tavr-u hareketlerinden dolayı, H. Zade, kendisini tebrik etti. “Bu yiğitler pek gösterişli değil mi? Düşününüz bir kere, bunlar da düşmanlarımız gibi teçhiz edilmiş (donatılmış) olsalardı, neler yapmazlardı! Sulhten başka bir emeli olmayan bu zavallı memlekette yapılacak ne çok şey var! Hemen Cenab-ı Hak bizi muvaffak kılsın, vatanın hayrı ve selâmeti için neler yapmaya muktedir olduğumuz görülecektir.”

Büyük Millet Meclisi binasına gelindiği zaman otomobilden indi ve ilâve etti: “Otomobil sizi ikametgâhınıza götürecektir, ümit ederim ki öbür gün buluşuruz, çünkü, Meclis’te tarihî bir celse (oturum) olacak.”

Büyük Millet Meclisi’ndeki celse, hakikaten tarihe mutlaka geçecek kadar mühim olmuştu.

Büyük Meclis’te cereyan eden çok alâka-bahş celseden sonra Ruşen Eşref Bey, H. Zade’yi, Büyük Devlet Reisinin çalışma odasının yanındaki bir odaya aldı. Burada, Mustafa Kemal Paşanın, kendisine hediye ettiği kıymetli eşya ihtimamla tanzim edilmiş olarak toplanmıştı: Ordunun yadigârı olan paha biçilmez, eşsiz altın kakmalı tabanca; üzerine nefis harflerle bir kitabe hakkedilmiş (işlenmiş) gül ağacından küçük bir sehpa; hepsi mamulât-ı dahiliyeden (yerli üretimden) beyzî bir şekil teşkil edecek surette üzerinde isminin hüsn-ü hatla yazılı bulunduğu sigara kutusu, aynı şekilde tezyin edilmiş (süslenmiş) kibritlik ve kül tablası.

Asırlar boyunca imparatorluk ordularını himaye etmiş olan Bektaşîlerce yek (tek) makbul tutulan yeşim rengi mermerden mürekkep hokkası; sert taştan mamul (yapılmış) iki renkli bir ağızlık; ince bir dantela gibi işlenmiş büyük bir kutu; görülmedik resimler, harp albümleri, kitaplar vesaire.

Bütün bunlar paha biçilmez bir hazine idi. Bundan müteheyyiç ve mütehassis olan H. Zade, bu nadir eşyayı bir müddet temaşa ettikten sonra kendisine teşekkür etmek üzere Büyük Devlet Reisinin çalışma odasına gitti. Paşa, kendisine, “Bunlar, Avrupa’da yaşamınıza rağmen, evinizde Ankara’nın hava ve kokusunu taşıyacak ve size benden bahsedecek bir köşe tanzim etmeniz (düzenlemeniz) içindir” dedi.

ON BİRİNCİ MEKTUP

**Ankara, 13 Mayıs, Ramazan'ın İlk
Cuması, Şühedanın (Şehitlerin)
Ruhları İçin Okutulan Mevrit**

“Ya Hazret-i Muhammed.”

Türkiye'nin muhakkak en güzel sesi olan bu billûr ve pürüzsüz ses, şimdi Hazret-i Peygamber'e hitap ediyordu.

Edebî Arapça ile okunan hutbeden sonra, İslâm âlemini tenvir edenin doğumunu anlatan mevrit başlamıştı.

Şayan-ı hayret bir şekilde işlenmiş kürsüde mevlidin ateşin nağmeleri devam ediyor, güftenin alevsiz kelimeleri berak ve mühtezz (etkili) bir hâlde, kâh Türkçe, kâh Arapça söyleyen meşhur mevrit-hanı, diz çökmüş, heyecan ve sükût içinde dinleyen cemaatin önünde okuyordu.

Bunların üzerinden ilâhî bir nefha (güzellik) geçmiş, büyük küçük hepsi bir olmuştu. Murabba şeklindeki bu mukaddes mahallin (yerin) duvarları arasında herkes aynı şevk içindeki kalp ile dua ediyordu.

Sade burada değil, bütün camilerde, Anadolu'da her yerde, bu aynı gün ve aynı saatte milyonlarca insan şeref meydanında şehit düşenlerin hatırasını huşu içinde anmak üzere evlerde, hatta açık havada toplanmıştı.

Bugün, bütün Anadolu mübarek şehitleri için dua etmekte.

Padişahın sarayındaki yüksek mevkiini bırakarak vatan müdafileri askerlere iman ve itimat telkin eden mevzelerde (dinî öğütlerde) bulunmak üzere İstanbul'dan buraya gelen Hünkâr'ın başımamı, mukaddes Ankara'nın bu güzel camiinde şühedanın (şehitlerin) aziz ruhları için Mevlidi Nebevî'nin dinî ve nurlu nağmelerini terennüm ediyordu.

Hanımlara ait maksurede (ayrılan yerde) güçlkle zaptedilen hıçkırıklar, camiin her köşesinden yükselerek eğilmiş başlar üzerine dağılan öd ağacının misk kokulu dumanına karışiyordu.

Bu müheyyiç (heyecan veren) mevlitten sonra irat olunan mevize (dinî öğütler) çok ulvî idi. Bu meşhur hatibin İslâm âlemi hakkında irat etmiş olduğu dinî ve siyasî hitabenin derin ahengini aynen nakletmek ilâhî cümleleri aynen tekrarlamak nasıl kabil olabilir?

Hazret-i Peygamber'imizi şahit tutarak verilen müellim (acı veren) izahat (açıklama) bu ateşin sözleri gittikçe artan bir heyecan içinde râşeye (titreyişe) getiriyor, titretiyordu: "Bütün bu evlâdına, bu sadık ümmetine bak, ya Hazret-i Muhammed!"

Cesaretlerini imanlarının kuvvetinden alarak, nasıl durmadan çarpıştıklarını gör! Bunların, senin kendilerine emanet eylediğin ve onların da bütün dünyaya karşı asilane müdafaa ettikleri bu imandan başka istinatgâtları (dayanakları) yok.

Bunlara karşı tecavüz, zulüm, yağma, her şey yapıyor. Evvelce müreffeh olan diyarlar, şimdi yabancı kamçı altında inliyor. İslâmiyet ateşinin mukaddes kıvılcımını daimî fırtına ve afetlere karşı korumak için istiklâlîni idame ettirmek (sürdürmek) üzere, gece ve gündüz mücadele edilen bu mübarek

melceden (sığınacak yerden) başka namahrem eli değmedik yer kalmadı!

Ya Rab! İmdadımıza yetiş, ya Hazret-i Muhammed; her yandan hücumu uğradık! Sen ki evvelce ilâhî vahiy ile ümmetini ulvî ve şanlı, metin ve kudretli kılmıştın. Şimdi merhametsiz iktidarlarından istifade edenlerin haksızlık ve tamahının sebep olduğu şu felâkete bak. Yanılanlarla suçluları affet; ıstırap çeken masumlar, mücadele ederek ölenler yüzü suyu hürmetine, ey kadiri mutlak Rabbin nurlu Hazret-i Peygamberi, bize şefaatte bulunmanı candan niyaz ediyoruz.

Tahakkuku (gerçekleşmesi) bize düşen iş pek geniş ve dehşet vericidir. Cenab-ı Hak bizi korusun ve biz yaşamaya yardım eden bu ümit ışığını gönüllerimizde hissedelim! İstîlâya uğrayan topraklarını müdafaa eden ve muassır devletlerin gizlenmiş bir Ehl-i Salip seferinden başka bir şey olmayan bu dev-âsa ittifaka karşı yalnız kendi vasıtaları ile çarpışan İslâm ordularına Cenab-ı Halik nihaî zaferi müyesser kılsın.

Beşeriyet tarihi böyle bir tecavüzü asla kaydetmemiştir.

Müdafî askerlere şân olsun ve nihaî zaferin arifesinde vatan uğruna şehit düşen evlatlarımızın ruhları rahat uyusun.”

Müellim (acı) hatıralarla meşbû (dolu) olan dua Rahmet-i İlâhiye’ye hitap ile nihayet buldu.

Ziya, yüksek pencerelerin renkli camlarından süzülerek camii tatlı bir şekilde aydınlatıyordu. Müteaddit (çeşit çeşit) sütunların dibinde diz çöküp oturanlar hâlâ dualar mırıldanıyor, gizlice akan gözyaşlarını usulca siliyorlardı.

Büyük Devlet Reisimiz, “sana yalvarıyorum” diye bağırarak zabitler, erkân, büyükler, küçükler, hasılı herkes, insanı tesiri altında bırakan bir sükûnetle kendisini takip etti.

Burada toplanmış bulunan zevatın üstüne sanki muvakkat bir teselli, ferahlatıcı bir sükûn inmişti.

Aynı kesif ve müteheyyiç (çoşkun) kalabalık, camiin avlusunda da oradaki fertlerden her birini böylesine derin mütehassis eden (duygulandıran) bir dinî merasimin zihinleri teşviş (karmakarışık) eden tesirini bozmuyordu.

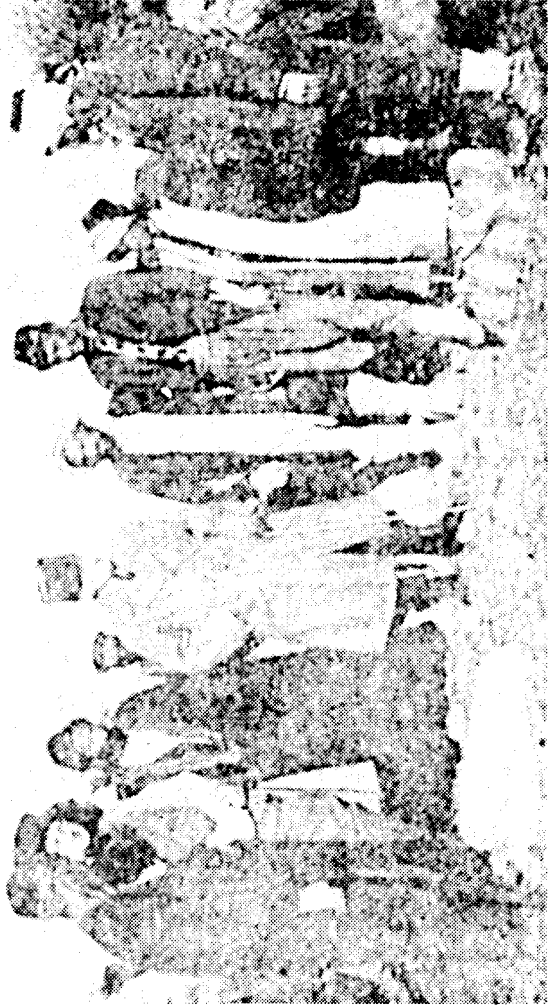
Baştan başa siyahlar giyinmiş olan Mustafa Kemal Paşa, millî kahramanların matemini tutuyordu. Duyduğu heyecan yüzünden belli oluyor ve kendisi ile birlikte yürümesi için elinden tuttuğu H. Zade'ye hitap ederken sesi, duyduğu heyecandan titriyordu; "Allah büyüktür, bizi kurtaracaktır, rahmetine imanım var" dedi.

İkisi de izdihamlı (kalabalık) cami sokağı ile Millet Meclisine giden caddeden geçerek yavaş yavaş yol alıyorlardı. Yolların iki tarafına sıralanmış olan halk, vazifenin timsali olarak geçen Büyük Devlet Reisini hürmetle selâmlıyordu. Zabitler ve vekiller kendisine refakat etmekte, muhafızları ise uzaktan takip eylemekte idiler.

Büyük Millet Meclisi binasına pek az kala uzunca boy-lu, yaşlı bir adam halkı yarıp, "Merhamet ve adalet sevgili Büyük Devlet Reisimiz, sana yalvarıyorum" diye bağırarak kendisine doğru atıldı. Ne polis ne de halk bu cesur adamın Mustafa Kemal Paşaya yaklaşmasına mâni oldu.

Geleceğin ümidi olan Büyük Devlet Reisine taarruz edeceği (saldıracağı) veya garezkârlıkta (düşmanlıkta) bulunacağı bir lâhza bile kimsenin zihninden geçmemişti. Kendisini muhafaza eden bütün millet değil mi?

Köylü elbisesi giymiş olan adam, Büyük Devlet Reisinin önünde durdu. "Ne istiyorsun evladım?" diye sordu. Bunun üzerine zavalılı köylü derdini anlattı.

Köylülerle açık kalple konuşan Büyük Devlet Reisinin tevazuu.

Mustafa Kemal Paşa, şöyle dedi: “Kapım herkese açıktır. Yarın bana gel de şikâyetinin icabına bakayım” dedi ve köylünün yüzünü öptü, sonra H. Zade’ye dönerek ilâve etti: “Ne yazık değil mi?”

H. Zade şöyle cevap verdi: “Evet, İslâmiyet, şanının, şaşaasını büyük adaletine medyundur (borçludur). Siz, şimdi gördüğüm mümasil hareketlerle hakikî muvaffakiyetin zirvesine ulaşacaksınız.”

Şimdi Türkiye Büyük Millet Meclisi binasının önüne gelmişlerdi. “Size hayırlı yolculuk temenni ederim. Yolculuğunuz için her şey hazırdır.”

Büyük Devlet Reisi, kalbî ve samimî bir hareketle H. Zade’nin elini sıktı. O da heyecanlanmış olarak kendisine veda ederken, Reis Paşa da, orada bulunanlar ile sükût içinde bekleyen halkı selâmladı.

Sonra, uzun bir nazarla ebedî şehir olan mukaddes Ankara’yı kucaklayan Mustafa Kemal Paşa yüksek sesle “Cenab-ı Hak, sizi ve hepimizi muhafaza buyursun (korusun)” diyerek kendisinden ayrıldı.

NOTLAR VE İNTİBALAR

H. Zade'nin Yol Defterinden Alınan NOTLAR VE İNTİBALAR

**Ankara, 13 Mayıs
Akşam Saat 11**

Cepheden muvasalat eden (dönen) Refet Paşa, bugün öğleden sonra saat beşte Bekir Sami Beyi ziyaret etmek ve benimle tanışmak üzere geldi. Kendisini, Hariciye Vekili hazır olmaksızın kabul ettim.

Orta boylu, vakur tavırlı ve zarif ve kusursuz üniforması vücuduna sıkıca uymuş olan genç paşa, bende pek iyi bir intiba (izlenim) yarattı. Kısa ve fatih edalı, bıyıkları cengâver ve mert çehresine hususî bir cazibe veriyor; kestane rengi gözleri siyah kalpağının altında ince bir zekâ ile parlıyordu.

Paşa, yapmacıksız ve cesur bir şahsiyet. Kendisine bakar ve kendisi ile konuşurken, plânlarına kimsenin karşı koyamayacağı, karar vermiş olduğu bir şeyin infazını (yerine getirmesini) da kimsenin durduramayacağı hissini veriyor. Kadri kıymeti yüksek, Cihan Harbi'nin muharebelerine iştirak etmiş olan paşa birinci Gazze muharebesinin muzaffer kumandanıdır.

Refet Paşa aynı zamanda millî hareketi iltizam (gerekli sanan) ve müdafaa ve bu hareketin inkişafına bizzat iştirak edenlerin başlıcalarından biridir. Merzifon'da İngilizlere kar-

şı göstermiş olduğu şecaat (kahramanlık) ile, mütarekeden sonra, âsileri, kumandası altında bulunan yalnız on beş süvari ile, tenkil etmesi (uzaklaştırması) birer harikadır. Dahası şuki, bu son gâzasından sonra, baştan ayağa kadar techiz (donatılmış) ve teslih edilmiş (silahlandırılmış) yüz atlının başında olarak döndü. Muntazam millî kuvvetlerin nüvesi işte böylece teşkil edilmiş oldu.

Paşa, İnönü’de kazanılan zaferin şanını İsmet Paşa ile paylaşmak şerefine nail olmuştur. Her türlü takdirin fevkinde (üstünde) olan askerî kıymetinden başka şayan-ı dikkat bir kâtip bir ediptir. Pek çok kitap okuyan paşa, şarkın en malûmatlı simalarından biridir.

Haiz olduğu büyük, samimiyet ve halisane muhabbet, düşmanı kıran, tahrip ve helâk eden taarruza inhimaki olan (katılan) bu namağlup kumandanın başlıca vasıflarıdır. Kendisi bende ricati ve sevkulceysî (stratejik) çekilmeyi sevmediği tesirini uyandırmıştır.

Mütekabil bir muhabbet bizi derhal birbirimize yaklaştırıp birleştirdi!

Paşa, saat altıya doğru, üzerinde yüksek kumandanlık forsunun rüzgârda dalgalandığı mükellef “Mersedes”e binerek gitti. Otomobili bir asker şoför kullanmakta ve yaverleri paşaya refakat (eşlik) etmekteydi.

14 Mayıs, Eskişehir Yolunda, Trende.

Bugün hareket. Mukaddes Ankara'dan esefle (üzüntüyle) ayrılıyorum. Hakikatte mücbir (zorunlu) bir sebeple, sevmeye başladığım ve millî elemeleri paylaşarak ıstırap çektiğim bu şehirden ayrılıyorum!

Burada görmüş olduğum hüsnükabul, hafızamdan olduğu kadar kalbimden de silinmeyecek.

Buraya ne zaman döneceğim? Ve döndüğümde bu sevimli müstahkem (sağlam) şehri nasıl bulacağım? Burada pek çok dost, cesaret ve feragattan şan almış, samimî ve asil simalar bırakıyorum. Müdafaa ettiğimiz davanın haklı olması dolayısıyla ve Cenab-ı Hakkın inayetiyle, neticenin, lehimize olacağına derin imanım bulunmakla beraber, onları bu müşkil akibetlerine terk etmek bana acı geliyor.

Heyhat; pek kısa olan, fakat dostluğumuzu perçinleyen bu ikametın bana kazandırdığı dostlarım, arkadaşlarım, hepimize selâm olsun!

İsimlerinizi yalnız yakînen tanıdıklarımın isimlerini acele ile kaydediyorum:

Kafkas Ordusu Sabık Kumandanı ve hâlen Büyük Millet Meclisi'nde mebus, âlim ve tanınmış tarihçi, kıymetli asker, ateşin bir vatanperver ve hamiyetli bir Müslüman olan Yusuf İzzet Paşa.

Aynı evde ikamet ettiğimiz zamanlarda, bana karşı gösterilen iltifatı asla unutmayacağım Sivas Mebusu Emir Paşa.

Sabık İstanbul Mebusu, Âyan Meclisi Reisinin oğlu ve Millî Şair Namık Kemal Beyin torunu, kıymetli Maliyeci Muvaffak Bey.

Sabık İstanbul Mebusu, çok muktedir bir muharrir, derin ve samimî sadakat taşıyan bir sima: Rauf Ahmet Bey.

Cihan Harbi'nde olduğu kadar millî harekât kayıtlarında da mümtaz bir mevki sahibi yüksek rütbeli bir zabıt olan Mebus Husrev Bey.

Her türlü takdirin fevkinde gösterdiği dostluğu benim için son derece kıymetli olan Roma ve Ankara'daki dostum Kaymakam Edip Bey.

Kafkasya'nın en meşhur ailelerinden birinin evlâdı, sabık Rus Süvari Zabiti, ateşin bir Müslüman ve kıymetli bir insan olan aziz dostum Ali Han.

Mümtaz bir âlim olan ve birkaç lisana mükemmelen vakıf bulunan Hariciye Vekâleti Müsteşarı Ziya Bey.

Kendisini muhakkak parlak bir istikbalin beklediği mağrur ve vakur Kafkasyalı ve Bekir Sami Bey'in oğlu Şevket Bey.

Şayet aklımdan geçen bütün isimleri yazacak olsam, sonu gelmeyeceğinden bu işi burada bırakıyorum. Çünkü pek çok araba gelmiş; ve kalabalık! Veda ziyaretleri başladı.

Ah! Şu hareket, ayrılış intibası, ne kötü bir şey.

Daha Sonra

Öğleden sonra saat ikiye kadar ziyaretçileri kabul ettim. Hepimiz heyecanlı idik. Saat üçte, Miralay Edip Bey refakatinde Refet Paşaya iade-i ziyarette bulundum. Paşa, maiyetindeki zabitanla birlikte bir trende ikamet ediyor (kalıyor). Trenin büyük salonu da kendisine çalışma odası vazifesini görüyordu.

İki saat süren bu çok ilgi çekici görüşmeden sonra, bu büyük kumandanın askerî kıymeti ile âlicenaplığını daha iyi takdir etmek imkânını buldum.

İslâmiyetin en büyük saadeti için Cenab-ı Hak kendisini ve kendisine benzerleri muhafaza buyursun.

Paşa, Miralay Edip Bey ile birlikte beni vagonuma kadar teşyi etti (uğurladı). Kalbim burkulmuş ve hakikî bir muhabbetle dolu olarak kendisini öptüm. Böylece birbirimizden ayrıldık.

İstasyonda çok kalabalık vardı. İşte, harikulâde ve pek dâhiyane cazibesinin hatırasını Avrupa'ya götüreceğim Büyük Devlet Reisinin Mümessili. Derin minnettarlık hislerimi teyit ve samimî şükranlarımın ifadesini bütün vekillere ve eşrafa iblağını (ulaştırmasını) Ruşen Eşref Beyden rica ettim.

Bunun üzerine, kendisi, Büyük Devlet Reisinin nezdine

gitti ve kulağıma bilhassa alâka-bahş bir şey fısıldadı; “Pekâlâ” dedim. Bunun üzerine, Bekir Sami Bey beni öpmek üzere eğildi ve “Yakında buluşacağız” dedi...

Tren hareket etti. Öğleden sonra saat beş...

Uzaklaşıyorum... tekrar buluşacağız, Cenab-ı Hak, seni halâs buyursun, inukaddes Ankara.

İki tarafımdaki kompartıman da meşgul:

Birinde, İstanbul Meclis-i Mebusanı sabık reisi, sabık Adliye Nazırı, hâlen mebus ve Hariciye Encümeni Reisi Celâlettin Arif Beyi görüyorum. Kendisi Türkiye’de olduğu kadar Mısır’da tanınmış mümtaz bir avukat, meşhur bir hukukçu. Avrupa’ya kadar bana yol arkadaşlığı edecek.

Diğer kompartımanda Münir Bey ile kâtibi bulunuyor. Kendisi, Türk-Fransız Anlaşması ile alâkadar hususî bir vazife ile General Gourand nezdine gitmekte.

Bu yüksek dereceli memur, Ankara Hükûmeti’nin hukuk müşaviridir. Hukuk-u düvel sahasında pek kuvvetli olduğundan bu güç ve nazık vazifeyi ifa etmek için hakikaten yerinde seçilmiş bir kimsedir. Dürüstlüğü ve terbiyesi mükemmel olan bu zat çok sevimli ve çok dindardır.

Kendisi ile birçok meseleler hakkında görüştüm. Kendisini çok alâka çekici buldum.

Fransızcanın Anadolu’da çok münteşir (yaygın) ve Fransa’nın Ankara’da pek muteber olması dikkatimi çekti. Bu güzel lisana hakkıyla vâkıf olmayanlar mümkün olduğu kadar malûmatlarını tekemmül etmeye (bilgilerini geliştirmeye) çalışıyorlar.

Zannedersem -her şeye rağmen- Türkiye’nin cengâver

hasletlerini ancak Fransa'nın takdir ettiği, istiklâl zihniyetini takdir ve kahramanca gösterdiği müdafaanın hakkını teslim edenin de bu memleket olduğu Anadolu'da anlaşılmakta.

Çünkü, buradakiler, Fransa'nın hürriyet fikri için ne kadar mücadele ettiği ve bu asil hissi başka memleketler için de nasıl müdafa ve tasvip ettiği hatırlanmaktadır.

Ben bu iki memleket için sadece bir anlaşma değil, daha fazlasını, taaruzi-tedafü bir ittifak temenni etmekteyim.

Nokta-i nazarıma -aksini temenni edenlerin hoşuna gitmese bile- bu, asır-dîde bir dostluğun birleştirdiği her iki devletin de menfaati icabıdır.

Türkiye İtilâf devletlerine karşı harbe girdi ise, bunu, açıkça, herkesçe malûm bulunan sebepler dolayısı ile gerçekleştirdi. Şimdi kendisine karşı ika edilmekte (yapılmakta) olduğu üzere hasmına asla haince taarruz etmedi.

Artık, İslâm âlemi bütün olanları ve Yunanistan'a gizli bir elin nasıl muavenette (yardımda) bulunarak iltizam olunduğunu bilmekte... Ancak, "hüküm" ün debdebeli saatinin çalacağı gün uzak değil.

Fransa'nın dostluğunu ben temenni ettiğim gibi hepimiz de arzu etmekteyiz. Daha fazla vakit kaybetmeksizin muallakta (ortada) bulunan bütün meseleleri halletmek ve istikbale yeni bir ziya altında bakmaya hazırlanmak icap eder. Gerek şarkta, gerek garpta pek müphem ve pek karanlık bir hâl iktisap eden şu yarın için mütekabilen (karşılıklı olarak) yardımlaşmamız lâzımdır.

Üç yüz milyon insan birleşmiş bulunuyor: Burada Fransa için oynanılacak ne büyük bir rol var!

Tren koşuyor, ben de kendimi düşüncelere terk ediyorum... Büyük tasavvurlarımızın tahakkuku (gerçekleşmesi) için Cenab-ı Hak bize muin (yardımcı) olsun.

Eskişehir, 15 Mayıs

Buraya, sabahın saat altısında vâsıl olduk. Anadolu'nun bu büyük şehri ne kadar güzel! Tarihî kıymeti ve kıymetli hatıraları dolayısıyla emsalsiz! Burası aynı zamanda mühim bir ticaret merkezi ve Ankara-Bağdat demiryolu üzerinde bir iltisak mahalli (kavuşma yeri).

Şehri iyice gezmek istiyordum, fakat vaktimiz az, görülecek şeyler ise pek çoktu.

Eskişehir, şu sıralarda millî müdafaanın bir kalesi bulunmakta. Her yerde askerler dolaşmakta. Pek çok da zabıt görülmekte. Bunların hallerinden meşgul oldukları anlaşılmakta ise de tavırları sakın.

İstikbal neler saklıyor?

Büyük fabrika, top ve kamyonlar tamir etmek üzere gece gündüz çalışıyor.

Şehrin meşhur çarşısı her nevi yerli mallarla dolu. Bilhassa aralarına Kur'an ayetleri karıştırılmış pek güzel tezyinatı havi (süslemeleri içeren) Kütahya çinileri dikkati çekiyor.

Türebeler, camiler... Fakat vaktimiz yok, istasyona gitmek lâzım.

Tren, saat on bir buçukta hareket etti. Öğleden sonra saat üçte Alayund'a vâsıl olduk.

Daha Sonra, Trende Afyonkarahisar Yolunda

Alayund'da, Karargâh-ı Umumî Erkân-ı Harbiye Reisi Miralay Arif Beyle birlikte bizi bekleyen İsmet Paşa ile buluştuk.

İsmet Paşa kısaca boylu, sakın tavırlıdır. Ancak, zinde ve nafiz nazarları (etkili bakışları) simasının diğer kısımları ile tezat teşkil ediyor. Paşa, hâkî renkte sade bir üniforma giymiş.

Miralay Arif Bey ise uzunca boylu bir zat. Pek ince işlenmiş Çerkez kemeri hayranlık nazarımı çelp ediyor. Bu kemer müzelik bir parça.

İsmet Paşa ile mülakatımız, trenin hareketine takriben iki saat kadar sürdü.

Avrupa'da bile tanınan hakikî kıymeti ile takdir edilen, büyü sevkülceysçi teferruattan (stratejik ayrıntıdan) bahseder veya vazih (açık) izahatta bulunurken, fütursuzluğunu (bezginliğini) gösteren bir sükûnetle konuşuyordu.

Ancak, bu kadar geniş bir muhayyileye sahip bir kimse- nin yavaş yavaş ve büyük bir ihtimamla tasavvur edip hazırladığı müthiş planının neticesinden, evvelâ Cenab-ı Hakkın inayetine (yardımına) sonra da askerlerinin kahramanlığına güvendiğini söylediği zaman kalplerimiz ümitle doldu.

Zabitlerinin cesaretini de methediyordu. "Gayem, yabancu orduları tamamıyla imha etmektir. Her şeyi göze aldık.

Benim Âlem-i İslâm'dan istediğim tek şey sabırdır. Şehirlerin, tarlaların hiç ehemmiyeti yoktur. Küstah düşmanımızın mütemadiyen, bilâ fasıla tokmaklanmalıdır. Düşman evvelâ bu mükerrer hücumların helâk (yok) edici kuvvetini anlamalıdır. Öldürücü darbe de nihayetle vurulacaktır.”

Yunanlıların bütün tasavvurlarını bildiği halde birçok şeylerden bu kadar sadelikle bahseden ve bundan tefahür etmeyen (övünmeyen) bu zat hakikaten muhteşemdi.

Yunanlıların herhangi bir baskın hareketinde bulunmaları imkânsızdır. Paşa, bize bütün harp sanatını anlatıyor. Düşman, karşılaçağı müşkilâtı hesaba katmaksızın, muharebe edeceği arazinin mahiyeti hakkında hiçbir malûmatı olmaksızın, cephe gerisindeki müthiş hazırlıklar, müdafaa hatları vesaire hakkında hiçbir şey bilmeksizin ilerliyor.

Bu büyük sevkulceyşçi (stratetist), düşmanı getirmek istediği yere çekmesini pek iyi bilen bir kimse.

Görüp iştittiklerime nazaran nihaî ve kat'î netice. Cenab-ı Hakkın inayeti ile ancak şu olabilir: Zafer.

“Plânımız geniştir ve korkarım ki tatbiki uzun sürecektir. Sevgili vatanımız olan bu topraklarda herkes kendisine düşen mesuliyeti deruhte etmiştir (sorumluluğu üzerine almıştır).”

İsmet Paşanın, Yunanlıları ezen, ağır çekiçleri işleten muharrik (yıkıcı) kuvvet olduğunu Büyük Devlet Reisinin, ateşli Refet Paşanın da yardımı ile nihaî darbeyi hazırladıklarını bugün anladım.

Bu harekât Ankara'dan evvel mi, ebedî şehir içinde mi, yoksa gerilerinde mi olacak? Bu bir sırdır ki, ancak Cenab-ı Hak ile büyük kumandanlar bilebilir.

Paşa “Afyonkarahisar'da ‘Yıldırım’ı, yani Miralay Ha-

lid'i göreceksiniz" dedi. Birçok mevzu üzerinde halisane bir samimiyetle konuştuk. Hepimiz silâh arkadaşı değil miydik?

Fakat trenin hareket vakti geldiğinden bu askerî dehadan ayrılmak icap ediyor.

İsmet Paşaya şan ve şeref olsun, Cenab-ı Hak bu kıymetli insanları sıyenet buyursun (korusun).

Aynı Gün, Afyonkarahisar Safa Oteli

Buraya akşam saat sekizde vâsıl olduk. Bekleyen araba bizi oldukça büyük bir binaya götürdü. Burası Miralay Halid Beyin ikametgâhı idi. Birçok yerinden yaralanmış olan bu kıymetli asker şimdi de İnönü’de yaralanan sağ kolunu iyileştirmekle meşguldü. Kendisine elektrikle masaj yapılıyordu.

Gençlik, cesaret ve faaliyet ziyasının parladığı bu güzel simayı hiç unutmayacağım. Akşam yemeğini beraberce yedik. Maceraların anlatılması ile dolu olan bir gece sohbetinden sonra bizi otomobili ile bizler için hususî olarak ihzar ettirdiği (hazırlattığı) Safa Oteli’ne götürdü.

Ne çok hatıratı var! İnsanları arkasında sürüklemesini, askerlerini istediği gibi sevk ve idare etmesini bilen bu zata nihayetsiz derecede itimadı olan buradakiler de prestiş ediyorlar.

“Safa” Oteli ’ndeki odamda düşünüyorum. Ne kadar çok büyüklük ve cesaret eseri duydum ve gördüm. Bütün gece zihnim hummalı bir faaliyet içindeydi. Miralay Halid’i, İslâm tarihinin ilk senelerindeki meşhûr kumandan Halid İbn-i Velid ile İslâmiyet’in inkişafı ve şaâsasına bunca yardımını dokunan ve “Seyfu’llâh el-katî” yani “Allah’ın Keskin Kılıcı” denilen zat ile mukayese ediyordum.

Miralay Halid emirlerini, şimdi sol eli ile yazıyor. Ken-

disini yaralandığı bir muharebeden sonra yarasını iyileştirmeye çalışan bir dostuna “İyice bak, vücudumda yara almamış bir yer olup olmadığını söyle” diyen eski zamanlardaki müsabihi (arkadaşı) ile mukayese ediyorum.

Avn-i İlâhî her cihetle rakipsiz olan bu milletin üzerinden eksik olmasın. Başka bir devirden kalma zannını uyandıran, tasavvuru imkânsız fedakârlıkların yüküne tarifi nakabil (olanaksız) bir tahammül gösteren ve kırılmaz bir cesaretle mücadele eden bu milletin yüksek cevherini anlayabilmek için, insaniyetkâr Avrupa sayesinde içinde yaşadığı muhteşem inzivayı benim gibi görmüş olmak lâzımdır.

Ben artık hiçbir büyük devlete hitap etmiyorum. Çünkü görmüş olduğum şeylerden sonra bunda faide yok, tamamıyla abes.

Avrupa’nın, Türkiye’nin ölmesini istediği aşikâr. Böyle olmasa Anadolu’da cereyan eden hadisat karşısında, bilhassa milletlerin “selâmet ve hürriyet”i için dört yıl harp ettikten sonra sükût edebilir miydi?

Ben bir davayı müdafaa etmiyor, yirminci asrın ortasında cereyan eden hâdiseleri müşahade ile iktifa eyliyorum (yetiniyorum).

Yaşayan görür. Adalet-i İlâhiye seyrine devam edecektir.

Fındıklı, 16 Mayıs

Sabah saat sekizde Afyonkarahisar'dan müfarakat ettik (ayrıldık). Beş arabalık bir kol teşkil ediyorduk. Celâlettin Arif Beyle ben, rahat bir faytonda idik. Antalya'nın bize refakat eden yeni mutasarrıfı Fahrettin Bey ikinci arabayı işgal ediyordu. Sonra Kaymakam Aziz Bey ile Antalya eşrafından biri ve nihayet eşyalarımızı taşıyan iki yük arabası.

Müfarakatımızdan (ayrılışımızdan) bir saat sonra yolda, Afyonkarahisar'a doğru ilerleyen seyyar müfrezelere tesadüf ettik. Daha sonra büyük bir piyade birliğine rastladık. Bu birliği teşkil eden askerler, muhtelif patikalardan, muhtelif istikametlerden gelerek ovaya yayılıyor, orada tabur haline girerek aynı şehre gidiyorlardı.

Bunlardan sonra topçu geliyor, bunları da öküzlerin çektiği birkaç top takip ediyordu. Bunları da, sonu gelmeyen süvarilerin refakat ettiği cephane arabaları takip etmekteydi.

Bu yakında başlayacak olan taarruzu önlemek üzere, öteye beriye dağılmış olan askerlerin tecemmuu (toplamı). Ben, böyle bir plânı pek çok takdir ederim. Zira İzmit'ten başlayıp, Eskişehir-Kütahya-Afyonkarahisar'dan geçerek Burdur civarına kadar uzanan beş yüz kilometreden fazla bir cephede, kuvvetlerin kesif (yoğun) olması icap eder.

Öğleden sonra saat ikide, öğle yemeğini silâh altına çağ-

rılan her yaşta binlerce insana rastladığımız bir haıda yedik. Bunlar, techiz edilmek (donatılmak) ve sonra cepheye sevk olunmak üzere Ankara'ya gidiyor.

Bunlar, büyük cihan Harbi'ne iştirak etmiş kıdemli askerlerdi. Sabır ve metanetle hiç mırıldanmadan günlerce yürüyerek yol alan bu insanlar hürmetle selâmlanıyor.

Biraz daha ileride, oldukça büyük ve küçük yaştaki delikanlılardan teşekkül eden bir kafiye tesadüf ettik. “Nereye gidiyorlar?” yolundaki sualıme verilen cevap, “Cepheye” oldu. “Bu yaşlarda mı? Orada ne yapacaklar?” dedim. Aldığım cevap şu: “Hizmet etmeye çalışacaklar, müdafî askerlerimize ellerinden geldiği kadar yardım edecekler, araba kullanacaklar, faydalı olacaklar.”

Erkek, kadın hatta ihtiyarlar ve çocuklar, hepsi vazifelerini ifa ediyor.

On saatlik yolculuktan sonra buraya vâsıl olduk (vardık).

İndiğimiz küçük otel oturulacak gibi değil. Fakat bu geceyi uykusuz geçirmekliğimizin sebebi bu değil, bütün gün görmüş olduklarımızı hatırlamaklığımız dolayısıyla kalplerimizin heyecandan hızla çarpması idi.

Burdur, 17 Mayıs

Fındıklı'dan sabah saat yedide ayrıldık. Fevkalâde iyi ekilmiş tarlalar arasından geçtik. Böylece devam eden on dört saat süren yolculuğumuzda cephede düşman ateşi karşısındaki arkadaşlarına mülâki olmak (katılmak) üzere yola çıkan binlerce askerden başka bir şeye tesadüf etmedik.

Milletin davetine icabet eden ihtiyat askerleri arasındaki bir müfrezenin başında bulunan dev cüsseli biri, harp şarkıları söyleyerek ilerliyor, arkasındakiler de bunları bir ağızdan tekrar ediyordu.

Dev cüsseli, birdenbire önümüzde durdu ve telâşla sordu: “Cepheden mi geliyorsunuz?” Ona “Evet” deyince seslendi: “Öyleyse düşmanın kaçtığı doğru mu?”

Hemen şöyle cevap verildi: “İnşallah.”

Bunun üzerine, arkadaşlarına dönerek: “Haydi, çabuk arkadaşlar, koşalım da kardeşlerimizin kazandıkları şereften payımızı almak için vaktinde yetişelim” dedi ve arkasındaki müfrezeyi sürükleyerek tarlaların içinde delice koşmaya başladı. Bu şayan-ı hayret koşuşmayı görünce, insan, cephenin burada, hemen iki adım ileride olduğunu zannediyor.

Hepimiz hadisata (olaylara) yüz çevirmeksizin bakmasını bilen, görmüş geçirmiş kimseler olmaklığımıza rağmen, gözlerimizin önünde cereyan eden bu ulvî manzara karşısında nefesimiz kesildi.

Bu gibi azametli sahneler ancak, şarkta görülebilir.

Burdur'a vâsıl olmadan önce iki saat müddetle ihtiva ettiği zehirli tuzlar dolayısıyla şöhret bulan büyük bir gölün kenarından geçtik.

Ancak, güller şehrinin girişi pek nefis; yolumuz, tasavvur harici genişlikteki gül bahçelerinden geçiyordu.

Burada birçok gülyağı imalâthanesi var. Bu iş çok inkişaf etmiş.

Çok zeki ve fevkalâde becerikli olan belediye reisi bizi bekliyordu. Bizi küçük eve götürdü. Burada, istirahatımızın temini için, her şey mevcut olmasına rağmen, yine gözlerimize uyku girmedii.

Dimağî yorgunluk mu? Fartı (aşırı) heyecan mı? Endişe mi? Belki hepsi birden. Fakat, tarih sahifeleri içinde yaşanılınca uykusuz geçen gecelerin ne ehemmiyeti olabilir.

Ertesi sabah gülyağı imalâthaneleri ile halı tezgâhlarını ziyaret ettik. Buralardan halılar aldım. Renkler ne kadar güzel ve nakışlar ne kadar iyi intihap edilmiş (seçilmiş)! Esasen her evde, kadınların, her biri hakikî birer tablo olarak dokudukları meşhur seccadelerin işlendiği iptidâî tezgâhlar bulunuyor.

Akşam, Hilâl-i Ahmer (Kızılay) Heyeti'nin iftarına davet edildik. Türkiye'nin her köşesinden, derhâl cepheye hareket etmek üzere gelen bütün doktorlar bu güzel evde toplanmış.

Balkan Harbi sırasında Mısır'ın sağlamış olduğu kıymetli hizmetler ile Mısırlı doktorların cesaret ve kabiliyetleri konuşmaların başlıca mevzuunu teşkil etti.

Bunun üzerine, hazır olanlardan biri şöyle dedi: "Bütün İslâm âleminin yardımının bizim için zarurî olduğu vakit artık gelmiştir. Çünkü bu yardım, olmaksızın temsil ettiği İslâmiyet için mücadele eden bu mağdur memleketin ihtiyaçları-

na nasıl cevap verebilir? O kadar yaralı, şehit zevcesi (eşi), yetim var ki!..”

Ben her şeyi görmüş olduğumdan, bu sıkıntının vüs'atini (küçüklüğünü) biliyordum! Fakat, ayrı bir zümre teşkil eden yeryüzünün büyüklerine anlamak istemedikleri şeyleri nasıl izah etmeli? Şurası da aşikârdır ki insan tanımadığı kimselerin sefaleti üzerinde durmaz. Anadolu'da bu büyükler için dört tarafından sıkıştırılmış olan bu milletin feryat ve hıçkırıklarının aksisedasını, bunların kibar âlemler içinde sürdükleri veya spora müteallik (ilişkin) zevklerinin cazibesini bozamayan, yabancı ve uzak bir memleket.

Neyse!.. Geçelim.

Yarın sabah otomobil ile Antalya'ya hareket edeceğiz.

Antalya 19 Mayıs

Güzel tarlalarla muhat (çevrilmiş) şirin bir yol; bir yeşillik ve tazelik cenneti. Yirmi kilometre imtidadınca (uzunluğunca) evvelce Sultan Abdülhamid’e ait olan bir malikânenen geçiyoruz. Burasını ve Hafız Paşanın malikânesini ziyaret ediyoruz: Mısır’daki “Kubbe bahçesi” şirin köşklerine ve numune çiftliklerine hayran kaldığımız nefis surette tanzim edilmiş (düzenlenmiş) geniş bahçenin âdetâ bir minyatürü. Burada toprak, başka yerlerdeki ile mukayese edilemeyecek kadar münbit (verimli).

Saat dörtte, korkuluğu olmayan ve beş yüz metreden ziyade uzunluğu olan tehlikeli bir köprüden geçiyoruz. Otomobilimiz mümkün olduğu nispette iyi bir şekilde, yani gayet yavaşça ilerlemeye çalıştığı sırada, ırmağın içindeki su nebatlarının kuytuluğu veya sazların içinde yuvalanmış her cinsten sayısız kuşun harikulâde cıvıltıları dikkatimizi çekmişti. Bu muhataralı (tehlikeli) anda dinlenilen unutulmaz müşterek bir ahenk!

Meşhur dağın çok **dik** ve **sarp** yamacına tırmanmak her hâlde bir buçuk saatimizi aldı. Ovaya inişi hafızamdan nasıl silebileceğim? Ben, pek çok seyahat etmiş olmağıma rağmen, bu kadar tehlikeli bir inişe rastlamadım. Fakat hemen sonra, gözlerimizin önüne serilen bizi mükâfatlandırdı... Ne

muhteşem bir görünüş! Aşağıdaki Antalya şehri akşamın kı-
zıllığı içinde parılıyordu.

Firuze mavisi sâkin bir deniz üzerine mürtesem (resmi)
düşen nefis minareler göz alıyor, biraz ilerideki zümrüt tepe-
cik bu efsanevî manzarayı çerçeveliyordu.

Antalya'ya vâsıl olmadan bir az önce, mevki kumanda-
nı, yüksek dereceli memurlar ve erkân bizi istikbal ettiler (kar-
şıladır). Mevki Kumandanı'nın bizi fevkalâde temiz bir otele
götürdüğü, polis komiserini de emrimize verdiği zaman saat
altı buçuktu.

Ankara'dan beri uyumadığımızdan kendimi son derece
yorgun hissediyordum. Fakat, istirahat etmeden evvel, Mus-
tafa Kemal Paşaya bir teşekkür telgrafi çekerek meyve bah-
çeleri şehri olan Antalya'ya muvassalatımızdan (varışımızdan)
kendilerini haberdar ettim.

Antalya, 20 Mayıs

Bütün gün, nazik yol arkadaşım Celâlettin Arif Beyin refakatinde şehri gezdim.

Antalya şehri, eski cengâver manzarasından hemen hiçbir şey kaybetmemiş olan surlar içinde bina edilmiştir. İnerkalkar köprü, hendek, şurasında burasında bir tarih veya Kur'an ayetleri taşıyan kitabeler bulunan, tasavvur edilemeyecek kadar kalın duvarlar, hepsi yerli yerinde.

Bu kitabelerdeki yazaların sadece hangi cins hat ile yazılmış olduğunu görmek, cereyan eden muharebenin veya vukua gelen hadisenin hangi devre ait olduğunu anlatmaya kâfi gelmekte.

Girift, dar sokaklar, birbirine girmiş küçük evler garip bir manzara arz ediyor.

Kurun-i vustaî (Ortaçağ'a özgü) bir görünüşü olan asıl şehir, eski şehirden bir cadde ile ayrılmış. Anadolu'da bulunan her cins malın satıldığı pazar da burada.

Hükümet Konağı ile işgal zamanında İtalyan makamlarının meskenleri ve telsiz telefon istasyonu, sur haricinde. Bütün bunlar iyi görünüşlü.

Sahil boyunca süslü küçük köşkler, zarif bir zevkle dizilmiş sıralar var. Yine deniz kenarında herkesin buluşma yeri olan çok güzel bir kahve-gazino bulunuyor.

Millî hareketin başlangıcından beri Ankara'da ehemmi-

yetli bir rol oynayan kadın muharrir Halide Edip Hanımın babası ile bir tesadüf eseri olarak burada buluştum.

Antalya, mükemmel bir kışlık yeri ise de yazın hararet tahammül edilir gibi değil. Şehir fevkalâde bakımlı ve temiz.

Civardaki dağlardan gelen ve şehrin her tarafından geçerek sığ olan denize müteaddit şelâleler halinde dökülen ve her yönden mütemadiyen su sesi işitilmesini temin eden pek çok dere ve kanalı olmak gibi yegâne bir hususiyete sahip.

Bu akşam, iftar için, Ahmet Beyin evine davet edildik. Ordunun eski zabıtlarından olan bu zat halen Antalya'nın en gözde tüccarlardan biri. İstanbul'un büyük ailelerine mensup. Son derece vatanperver ve son derece kibar olan bu zat, memleketin bütün güzellik ve zenginliklerini küçük ve güzel evinin hariminde toplamış, ince bir zevk ile tanzim etmiş. Evinin balkon şeklindeki sevimli salonu bir şark şaheseri!

Burada yeni ve eski mutasarrıfları beklerken hayale daldım ve kendimi İstanbul'un ortasında zannettim. Ahmet Bey ile kardeşinin bana karşı göstermiş oldukları tarife sığmaz nezaketi asla unutamayacak, muhabbet dolu arkadaşlıklarını hafızamda daima muhafaza edeceğim.

Çok zengin ve müstesna ince bir zevkle hazırlanmış olan yemeğin sonlarına doğru, Ahmet Beyin biri erkek, diğeri kız olan iki sevimli çocuğu, İsviçreli mürebbiyelerinin refakatinde gelerek bize arz-ı hürmet ettiler. Her ikisi de Fransızca ve Almanca konuşuyordu.

Yemekten sonra daha uzun müddet konuşuldu. Mutasarrıf Bey çok malûmatlı (bilgili) bir zat, zeki bir diplomat ve ateşin (ateşli) bir vatanperver. Ne lâtif (güzel) bir gece! Fevkalâde hâdiselerden basit işlenmiş gibi bahsettiklerini dinlerken insan bu zevata karşı iki kat hayranlık duymakta. Cenab-ı Hak, hakikî birer kahraman olan bu insanların cümlesini sıyanet buyursun (korusun).

Antalya, 21 Mayıs

Arkadaşımla birlikte, sakın deniz boyunca uzayan iki tarafı asır-dide çınar ağaçları ile çevrili yoldan geçerek şehir haricindeki büyük meyve bahçelerinde dolaşmaya çıktık. Antalya'yı görmeyenler, dünyanın cennet-âsa bu köşesini tasavvur edemez.

Uzun ve güzel bir gezinti sonunda Osman Efendiye ait olan meşhur bir bahçenin büyük kapısı önünde durduk.

Pek güzel meyveler taşıyan azametli ağaçları seyrederek yürüyorduk. Yerde tek bir yabanî ot, itina ile tırmıklanmış yollarda tek bir düşmüş yaprak yoktu.

Öğle sonrasının sükûneti içinde yürüdüğümüz sırada bir küçük çocuk bizi gördü. Geniş şalvarı ve iri kırmızı kuşağı ile tam bir Anadolu kıyafetinde olan bu çocuk bize tebessüm ediyordu. Hemen önümüze düşerek bir tek kelime söylemeksiz bizi etrafı ağaçlarla çevrili güzel bir köşke götürdü ve yine sükût içinde çekilip gitti. Biraz sonra babası Osman Efendi göründü ve bize, “Hoş geldiniz” dedi.

Bizim Ankara'dan gelen yolcular olduğumuzu öğrenince ellerini semaya kaldırarak, “Cenab-ı Hak İslâm'a nusret (yardım) ihsan buyursun” dedikten sonra bize vaziyet hakkında sualler sormaya başladı. Bütün söylediklerimizi can kulağı ile dinliyordu.

“Maalesef çok yaşıyım ve kalabalık bir ailenin reisiyim. Çocuklarım henüz pek küçük olduklarından harbe iştirak edemiyorlar. Fakat ne de olsa elimden geldiği kadar memleketime hizmet ediyorum” dedi.

Ayrılacağımız sırada bize bir sepet dolusu iri portakal takdim etti. Borcumuzun ne olduğunu sordüğümüz zaman dostane bir serzenişle, “Dostlarım henüz şarkta bulunuyorsunuz ve bunu pekâlâ biliyorsunuz. Asıl ben size müteşekkirim. Bugün bana, Ankara’mızın ruhundan biraz olsun getirdiğimiz için minnettarım” dedi.

Antalya, 22 Mayıs

Civardaki fevkalâde güzel ovalarda uzun bir gezintimiz oldu. Şehirden pek de uzak olmayan bir yerde, Mısır'ın en meşhur ve en münbit (verimli) topraklarının hepsine başlı başına bedel olan takriben iki yüz dönümlük bir arazi parçası var.

Antalya'daki şelâlelerin muharrik kuvvetli takriben on beş bin beygir, olarak tahmin olunuyor.

Müslüman hanımları, İstanbul'da olduğu gibi, zarif çarşaf lar giyiyorlar. Rum kadınları ise eski modaya göre kısa bir cepken ve geniş bir kuşak taşıyorlar. Başlarında, etrafına yemeni sarılmış bir fes var. Saçları ise, uzun iki örgü halinde arkalarına bırakılmış.

Ahali, işgalden beri, görülmemiş bir dirayet ve nezaketle, hareket eden İtalyan makamlarına karşı müteşekkir. Askerî bir kuvvet vesaire bulunmasına rağmen vaziyette bir değişiklik görülüyor. İtalyan zabitlerinin kibarlığı ile nezaketinin senasını (övgüsünü) herkesten duydum. Hiçbir İtalyan taziyeki (baskısı) hissedilmiyor. Türkler, bu silâhşor millete nasıl muamele edileceğini derhal kavrayan İtalyanlar ile, çok iyi geçiniyorlar.

Bir müddet önce, İngiliz bandrası taşıyan bir gemi dolaşısıyla bir hâdise çıkmıştı. Kurnaz Türk polisleri, bu gemide, imansız ve şerefsiz Konyalı asilerin bulunduklarını anlamala-

rı üzerine vukua gelen müessif hâdise (üzücü olay), arzu edilen şekilde istismar olundu.

Yeni mutasarrıf gayet ciddî olduğundan ihtilâf tamamıyla izale edildi (giderildi.) Esasen, Ankara Hükûmeti de, İtalyan dostluğuna ehemmiyet vermekte. Türkiye ile İtalya'nın anlaşmaları için hiçbir makbul sebep de mevcut değil.

Bu iki memleketi, aksine birbirine bağlayan pek çok müşterek menfaat var. Şimdi, hiçbir ciddî muhasamanın ayırmadığı bu iki memleketin, şarktaki sulhün istikrar bulması için birbirlerini samimî birer dost addetmeleri lâzım.

Celâlettin Arif Bey Avrupa'ya mahza (yalnız) istirahat için gitmekte olmasına rağmen hükûmeti ile İtalya arasında irtibat (bağlantı) kurmak için elinden geleni ifa etmekte (yapmakta); vatanperverlik vazifesini asla ihmal etmiş değil.

Bu akşam, iftardan sonra sahile indik. Kahve, gazino, binbir ziya içinde parıldıyordu. İçinde alâka-bahş şahsiyetlerin de bulunduğu topluluklar dahil, meydandaki masaların etrafında çok kalabalık vardı. Şu cazip Kürt Beyinin asil tavrını hiç unutmayacağım...

Adı M... bey olan ve siyahlar giyinmiş bulunan zat heyecanla konuşuyordu. İnce, uzun ve zarif vücudu ile vakur bir ırkın zeki gençliğini temsil ediyordu. Müstehzî (alaycı) tebesümü, gözlerinde yanan kıvılcımlar şahsiyetini kâfi derecede belirtiyordu.

“- Kürt meselesi mi? Bu ne kadar abes bir şey! Böyle bir mesele nasıl mevcut olabilir? Biz daima Osmanlı ve vatana sadık olduk! Biz, aramızda ihtilâf yaratan entrikacıları tanıyor ve böyle hareket etmelerinin sebebini biliyoruz. Bana itimat ediniz ki bu hareketleri onlar için hayırlı olmayacak ve işlemek istedikleri fenalığa kendileri uğrayacaklar.

Esasen İslâmiyet bir büyük ailedir. Evvelce milliyet meselesi asla mevzuubahis olmamıştı. ‘Bütün Müslümanlar kardeşdir’ sözü dinimizin asıl umdesini (ilkesini) hulâsa etmiyor mu?”

Ben, bütün bunları dikkatle kaydediyorum. Bütün Müslüman eşrafını asalet ve şecaatte (kahramanlıkta) size benzetmesini temenni ederim.

M... Bey, size ve bütün size benzeyenlere hürmetkâr hayranlıklar.

23 Mayıs, Rodos Yolunda, Denizde

Mutasarrıfı ziyaret. Bu pek misafirperver şehre veda.

Bu akşam bütün dostlarımız bizi teşyi ediyor (uğurluyorlar). Limanda, sevimli yüzlü, iri yarı, itina ile giyinmiş ve başında kalpak bulunan hamallar kâhyası, dev-âsa cüssesi ile bütün nazarları üstüne çekiyor. Bu adam bir vatanperver, hem de büyük bir vatanperverdir. Yunan gemilerinin tahmil veya tahliyesine (yükleme ve boşaltmasına) asla müsaade etmiyor.

Nihayet, gece bastırmadan limanı terk ettik.

Deniz sakın. Lloyd Triestino'nun küçük vapuru rahat yol alıyor.

Rodos, 24 Mayıs

Bu güzel ve tarihî adaya sabahın saat onu raddelerinde vâsıl olduk. Hava güneşli idi.

Bella - Vista Oteli sahibi tarafından, bizi almaya tahsis olunan (ayrılan) üç arabanın bulunduğu rıhtıma götürmek üzere gönderilen kayak beklemekte idi.

Rodos'taki salâhiyetli makamlar bize hoş görünmek için her türlü sühuleti (sıcaklığı) gösterdiklerinden, muvasalatımızdan (varışımızdan) hemen sonra, bir tepede bulunan Bella-Vista Oteli'ne doğru hareket ettik.

29 Mayıs, Denizde

Bekir Sami Beyin yakında geleceğini haber almaklığımıza rağmen bugün Rodos'tan ayrıldık. Çünkü yolda fazlasıyla zaman kaybettiğimiz için daha ziyade (çok) gecikmek istemiyorduk.

Rodos'ta herkes bize karşı pek nazik davrandı. İtalyan makamlarına, Fransız Konsolosu'nun biraderine ve ikametimizi hoş geçirmekliğimiz için zarifane surette çeşitli yardımda bulunan herkese samimiyetle teşekkür ederim. Doktor Mustafa Beyin hatırasının hafızamda müstesna bir yeri var. Bu kısa ikamet müddetimiz zarfında bu kıymetli dost bize pek çok hizmette bulundu. Kendisini daima hatırlayacağım.

20 Mayıs, Açık Denizde

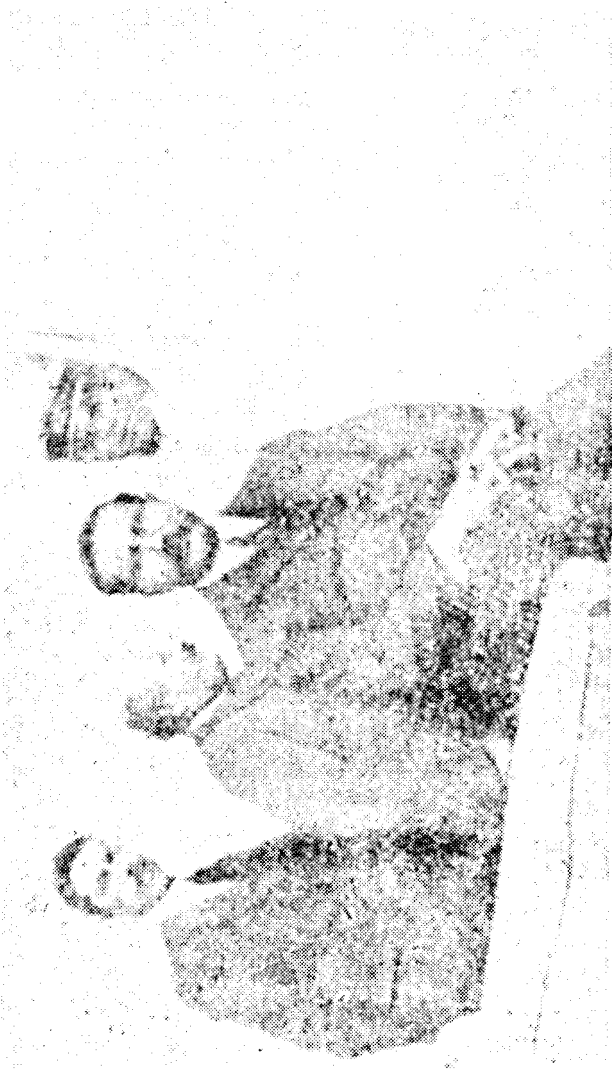
Sıkıntılı bir gece, azgın bir deniz.

31 Mayıs, Kuşadası

Birkaç gün kalmak üzere bu güzel limana vasıl olduk. Deniz, her gün aynı saatte dalgalanarak, gece yarısına doğru sakinleşmekte. Burası pek tehlikeli bir yer. Yakınımızda, karaya oturan bir İtalyan torpido muhribi görülmekte. Karşımızda, şehir, harbin tesirâtı (etkisi) ile yarı harabezar halinde. Gece, yavaş yavaş aydınlandıkça garip bir manzara arz etmekte.

Kaymakam Ferruh Bey, bize, sık sık iltifatta bulunuyor. Ne kadar cesur ve faal (çalışkan) bir şahsiyet. Kendisini herkese saydırıyor.

Gemi süvarisi ile zabitanının nezaketi her türlü sitayişin fevkinde (övgünün üstünde).

Avdet Celâlettin Arif Bey ve H. Zade Kuşadası'ndan ayrıldıktan sonra açık denizde.

6 Haziran, Denizde

Denizde yol alıyoruz. Korent Kanalı'nın önüne vâsıl olduğumuzda kanalın son fırtınadan beri kapandığı ve buradan geçebilmek için on beş gün beklemekliğimiz icap ettiği bildirildi. Bunun üzerine geriye dönüp, adaların etrafından dolaşarak yolumuza devam ettik...

Deniz yine coşuyor, gemi sallanmakta. Kan dökülen şarkıtan uzaklaştıkça zihnimi, gittikçe artan bir şekilde oralarda bıraktığım dostların hatırası kurcalıyor, işgal ediyor.

7 Haziran, Açık Denizde

Güvertede dolaşıyorum. Hava çok serin, gece karanlık. Rüzgâr çok sert esiyor ve gemi yalpalıyor.

Yarın bayram. Yeryüzündeki bütün Müslümanlarca her yıl te'id edilen (kutlanan) mübarek bir gün. İstirahat, af, şefkat ve umumî ittihat günü. Fakat bu unutulmaz hüznü anlarda yarın bir millî matem günü olacak!

Tarih böylesini asla kaydetmemiştir!

Rüzgâr şiddetini gittikçe artırıyor. Gökyüzünde tek bir yıldız bile yok... Geride bıraktığım kahramanları düşünüyorum. Onlar için durmak, durak yok.

Bunlar mücadele ediyorlar ve ölünceye kadar mücadele edecekler! Bu şeref onların elinden alınamaz. Hangi milletin böyle bir destanı var?

Mukaddes toprakları böylesine adım adım müdafaa ederek ölmek ne güzel! Benim istikbale imanım var! Her şeyden feragât eden bu muhteşem kahramanların daha pek çok mes'ut günler yaşayacağından eminim. Yaşanılan zalim günlere, ya-

şanılmış günlerdeki ıstırapların hatırasına rağmen Cenab-ı Hakkın inayeti ile nihaî zaferi göreceğiz!

Ebedî Türkiye'nin şanlı ordularının asil kumandanları, nevmî (umutsuz) olmayınız! Sizler hürriyet ve adaletin müdafileri olduğunuzdan kadiri mutlak imha olunmaklığınıza müsaade etmeyecektir.

Muvaffakiyet temennilerim, dileklerim ve dualarım şu mübarek arife günü sizlere vâsıl olsun! Selâm size yakından, uzaktan tanıdıklarım! Silâh arkadaşlarım, arkadaşlarım, dostlarım.

Büyük Devlet Reisi, İsmet ve Refet paşalar, Yusuf İzzet Paşa ve siz isimleri dudaklarımdan eksik olmayan hepiniz, Kâzım Karabekir Paşa, Selâhattin, Şükrü, Ekrem, Fahrettin, İzzettin, Kemal Bey! Yaşadığınız ve şeref yolunu gösterdiğiniz müddetçe İslâmiyet yaşayacak ve garbın bütün fırtınalarına karşı kendisini müdafaa edebilecektir!

İslâm âleminin en ücra (uzak) köşelerinde, sizler tebci ediliyorsunuz (kutsanıyorsunuz), sizin nihaî zaferiniz için dualar ediliyor.

Sizleri ıstıraplı günlerinizde gördüm, neşeli günlerinizde de görmeyi ümit ediyorum.

Emin olunuz ki dünyaya sulh getirecek olan şark, peygamberler ve medeniyetler beşiği, dinler ve yeni ümitlerin mabedi, ezilen milletlerin hürriyeti için çarpışan şarktır.

Daha şimdiden sânik olan (ortaya çıkan) bir ziya, yakında semada nûmayan olacak (görülecek) ve kâinatı değiştirecektir. Bu ziyaya karşı iyilikten başka hiçbir şey mukavemet edemeyecektir. Bu ziya, hayırlı huzmetleriyle (demetleriyle) evvelâ her devletten önce, bütün milletlerin istiklâlini tanıyan ve Misak-ı Millî'yi takdir ve ona riayet eden Türkiye'yi aydınlatacaktır.

Mücadele ederken biraz da sabırlı olunuz. Bu ziyadar yıldızın yakında semalarda şaşaalı bir şekilde parladığını göreceksiniz.

Bu sevinçli güne intizarı Cenab-ı Hak cümlemize nasip buyursun.

8 Haziran, Otranto

Avrupa'ya vâsıl olduk. Görülecek mütebaki (geri kalan) işler için kendimi Cenab-ı Hakkın inayetine emanet ediyorum.

“Zafer Allah’tan gelir ve gelmesi yakındır.”

Ve zafer geldi.

Muhasebatın iptidasından (başlangıcından) beri bütün Anadolu için carî (geçerli) mukaddes bir darb-ı mesel olarak kabul edilen bu Ayet-i Kerime, emsalsiz bir inatla cephede çarpışan bütün Müslümanların kalbinde menkuştü.

İlahî sözlerin mukaddes manası askerleri coşturdu: Mucize, yirmi bir gün süren Sakarya Muharebesi ile tahakkuk etti (gerçekleşti).

Bu emsalsiz bir hâdise, harekâtın ulviyeti karşısında başlar eğilmelidir.

“Sakarya Zaferi’nin güneşi, bundan böyle Anafartalar’ın genç, muzaffer kumandanının başı üzerinde ebediyen parlayacaktır” (1).

Bu unutulmaz çarpışmada cansiparane göğüs göğüse dövüşerek İslâm âleminin şerefini kurtaran insanların silâhları azdı, cephaneleri azdı; ne tankları, ne tayyarelerine de zehir-

(1) Zaferden sonra hükûmet azası tarafından gönderilen tebrik telgrafı.

li gazları vardı. Hasılı, cesaret ve imanlarından başka bir şeyleri yoktu.

Kafkasya'dan, Güneydoğu'dan, Karadeniz'den gelen kıtalar toplandığı zaman, Mustafa Kemal Paşa kılıcını kaldırarak bunların hepsine şöyle hitap etmişti:

“Düşman bol cephanemiz olmadığına seviniyor! Takdirini Cenab-ı Hakka bırakıyorum! Bence, iyi techiz edilmiş olmalarıyla gururlananlar ölüme mahkûmdurlar. Bunlar mutlaka mahvolacaktır.

Bir mahkûmun cezalandırılacağı silâhı ve cezalandırılma şeklini intihap etmesi (seçmesi) görülmüş şey midir? Onlarla bizim aramızda ne fark var? Korkmadığımız ölümün bizim için ne ehemmiyeti var?

Biz şerefle yaşıyoruz. Biz her şeyi göze aldığımız için öldürücü silâh bizim için müsavidir! Hâlbuki onlar, bütün kâinata yaydıkları hayalî zaferlerle kendilerini aldatıyorlar...

Ey elimde tuttuğum kılıç, tehlike karşısında titreyenlerin ıstırabını teskin edemez misin? Şunların gururlanmalarına, eğlencelerine son verecek olan bir darbeye kesemez misin?

Bununla beraber, ölüm yalnız sende tekâsüf etmiş (yoğunlaşmış) değildir. O, aynı zamanda, bizim hudutsuz kinimizden yakıcı alevler halinde fişkırmakta ve bizi mahvetmek için bu kadar adî vasıtalaramüracaat edenlere karşı duyduğumuz istihfaftan (küçük görmeden) neşet etmektedir (ileri gelmektedir).

Bize bu kadar haksızca taarruzda bulunanlar artık elimizdedir! Ölümden başka iktisap edecekleri (alacakları) bir şey yoktur. Çünkü mağlupların yegâne iktisap edecekleri şey budur. Onlar zafer neşideleri (şarkıları) söyleyebilirler. Onların istediklerini yapmaya şimdilik müsaade ediyorum. Onların ümitsiz feryatlarının ve yardıma çağırışlarının semaları çınlatacağı saat yakında çalacaktır.”

Kendilerini nehre atarak düşmanı takibe koşan vatan müdafileri, güzel bir öğle sonrası İstanbul'un henüz Bizans olduğu zaman, kumandanlarının bir emri üzerine, bu tasavvuru imkânsız bahadırılık sahnesi karşısında hayrette kalan, geç vakit gezinenlerin gözleri önünde Boğaz'ı yüzerek geçen süvarilerin ırkındandı.

Yüksek kumandanlığın ispat etmiş olduğu kabiliyet artık münakaşa kabul etmez. Her gün devam eden manevralar bunun parlak bir delilidir. Sayıca kahır faikiyet (ezici üstünlük), maddi zenginlik, fennî techizat bakımından görülmemiş derecede mebzuliyet (bolluk), hasılı muvaffakiyete vâsıl olmak (başarıya ulaşmak) için bütün kozlar düşmanın elinde mevcuttu.

Buna rağmen, önce muharebeyi reddeden, fakat sonra, sevkulceyşî (strateji) bakımdan takarrür ettiği üzere Yunan ordusunu istediği yere çeken Türk Erkân-ı Harbiyesi'nin üç ay evvelinden hazırlamış olduğu plânın tatbikine hiçbir şey engel olamadı, durduramadı. Yunan ordusu, muvaffakiyetsizliğe uğraması icap eden yerde mağlup oldu.

Büyük Devlet Reisi ile şanlı mesai arkadaşlarının tahminleri, her türlü tasavvurun fevkinde (üstünde) olarak tahakkuk etti (gerçekleşti).

Kral Konstantin, 12 Haziran'da İzmir'e gitti. "İleri! Bizans'a. İleri! Ankara'ya!" nidaları ile karşılandı.

Bir kraldan ziyade bir Ehi-i Salip (Haçlı) kumandanı gibi kabul gördü (1).

(1) İllüstrsyon, no. 4091.

Medeniyet kahramanlarının tayin ettikleri hedef -müte-addit tekziplere (çeşitli yalanlamalara) rağmen- Ankara idi. Hatta, kahraman şehrin barbar Türklere bir ders olması için 5 Eylül’de sukutu derpiş olunmuştu.

Hâlbuki, Ankara zaptedilmedi ve Kral Konstantin askerlerine şöyle bir tebliğde bulunduktan sonra Atina’ya döndü: “Düşmanı kalbinden vurdunuz. Esaret altında bulunan kardeşlerinizi kurtarmak ve ecdadınızın büyüklük eserleri yarattıkları bir memlekete yeniden medeniyet götürmek üzere kıymetli kanınızı, Elen kanını döktünüz.. vesaire.”

Medeniyet mi? Büyüklük mü? Manadan ârî (uzak) olan bu kelimeler de ne?

“Tarihin altın harflerde yazacağı demir” (1) hakkında hakikî bir fikre sahip olmak için şirin ve yemyeşil Anadolu’yu, harpten önce çok misafirperver ve çok zengin olan bu toprakları, şimdi çorak bir çöl haline gelen, her tarafı yanmış, her tarafı kanlar içinde bulunan Anadolu ile mukayese etmek lâzımdır.

Elen ordularının askerleri, her geçtikleri yerde ebedî bir yara açtılar: Ancak uzak mazideki vahşi güruha yakışan bir istilâdan sonra “buralarda ot bile zor biter.”

Benim bu naklettiğim vakıalar, büyük devletlerce de bilinen vakıalardır.

Bütün mahrumiyet ve bütün ıstırapları ile bir kış muharebesi daha şimdiden ufuklarda görünmekte. Harbin, Türklerin zaferi ile neticelenen bu safhası, harpte tabîî sayılan met ve cezir devrelerinden biri olarak görülmekte.

Avrupa’daki diplomatik müzakereler (görüşmeler) muhak-

(1) Kral Konstantin’in Bursa’da söylediği nutuktan.

kak kasten uzatılacak, düşman da bu tahrip muharebesini, zulmün bütün incelikleriyle birlikte idame ettirmek isteyecektir.

Hakikatin gizlenmesi yine devam edecektir. Mümeyyiz (seçkin) vasfı müsamaha (hoşgörü) olan bu millete karşı gösterilen bu kin neden, ya Rab?

Bu zaptedilmez, hudutsuz şiddet nedir?

“Patriğin şahsı masundur” diyen ve kendisine önceki patriklerin haiz oldukları bütün hak ve imtiyazları bahşeden İstanbul’un kudretli fatihi II. Sultan Mehmed’in halefleri ne kabahat işlemişlerdi?

Ancak, kendilerini müdafaa için harp eden bu halim selim insanların sakın seciyelerini inkâra tasaddi etmek (girişmek), Türk tarihini ve bu asıl ırkın ruhiyatını iyi bilmemektir.

Vekar ve sadakatleri dolayısıyla evvelce Türkleri metheden İngilizler, kanlı Çanakkale Muharebesi’nde, Gelibolu Yarımadası’nı tahliye ettikleri sırada, “Almanlar için değil de” silâhşor düşmanları için her türlü nefis yemeklerle donatılmış sofralar hazırlayarak Türklere karşı son bir defa ve biraz olsun dostluk göstermemişler miydi?

General Townshend kendisine gösterilen umulmadık misafirperverliği unuttu mu?

Türkler, Çanakkale Boğazı’nın zorlanması sırasında isabet alan ve batmak üzere bulunan bir Fransız zırhlısının karşısında, harp kanunlarının başlattıkları işi bitirmelerine müsaade etmesine rağmen, ateşi kesmek ve sahildeki Türk askerleri, “Şerefle ölen Fransız denizcilerine şan olsun” diye bağırırken topçular da bu kahraman muharipler şerefine bir salvo ateşi endahet etmek (atmak) suretiyle ulvî vazifelerini asla ihmal etmemişlerdir.

Mütarekeden beri Türkiye müstesna, her millet silâhla-

rını terk etmiştir. Bu memleket, hakikî bir bozgun neticesi değil, daha ziyade Bulgar felâketinden sonra, Trakya ve İstanbul'un doğrudan doğruya tehdit altına girmesi dolayısıyla 1918 Teşrin-i Evveli'nde (Ekim) teslim olmuştur (1).

Reis Wilson'un vaatlerine itimat eden Türkiye, bilhassa silâhtan tecrit edilmiş (arındırılmış) olduğu için, her taraftan ve hiç umulmadık bir şekilde, taarruza uğrayacağını zannetmemiştii... “En kuvvetlinin delili en makbulüdür.” Bilhassa Müslümanları alâkadar eden bir meselenin halli mevzuubahis olduğu zaman!

Bu Müslüman memleket harbe başlanamış olmasına rağmen en zalimane bir şekilde parçalanan memleket olmuştur. “Mağlupların vay haline!” Türkiye'yi bugüne kadar işkence altına alan bu amansız kaidenin bu memlekete tatbik olduğunu kim inkâr edebilir?

Şayet şerefle yaşamak mefkûresini (ülküsünü) daima muhafaza etmemiş olsaydı, böyle bir memleket, ölünceye kadar mücadele etmeyi göze alabilir miydi? Türkiye, sonuna kadar, mütearrız (saldırganı) geri püskürtecek tek bir insan kalıncaya kadar çarpışacaktır. Bu sel baskınını durdurmak mümkün olmayınca, her biri düşmanın daha fazla ilerlemesini önleyecek bir bent olacak olan müdafaa hatları teşkil edecektir.

Her türlü münakaleden (ulaştırmadan), her vasıttan mahrum olan Türklerin, zamanla ve yıllarca sürecek olan mücadeleden sonra, Asya'nın içine doğru çekilmeleri mümkündür.

İslâmiyetin bu kahramanları, gidecekleri her yerde hüsnükabul görecekler, o zaman bunlar, uzun bir uykudan sonra

(1) Binbaşı de Civrieux.

uyanmaya başlayan ve bakışlarını daha şimdiden, ecnebi (yabancı) boyunduruğuna baş eğmeyen yegâne Müslüman top-
rağı olan müstakil Türkiye'ye çeviren bütün İslâm devletleri-
nin faal merkezi ve fikrî nüvesini teşkil edeceklerdir.

Böyle bir millet mağlup edilemeyeceği gibi on asırlık,
manevî nüfuzu da tarihten silinemez.

Sakarya Muharebesi'nin zaferle neticeleneceğinden as-
la şüphe etmedim. İngilizlerin Irak Seferi kuvvetinin 900.090
kişi olmasına (1) mukabil Türk kuvvetlerinin pek az olduğu-
nu düşündükçe, bütün cephelerdeki vaziyete harikulâde bir şe-
kilde ve aynı cesaretle intibak etmelerine hayran olmamak
elimden gelmiyor.

“Şimdi asıl yapılacak iş sadece mevcudiyetimizi idame
ettirmek değil, düşmanı durdurmak ve yakında yeniden taar-
ruza, bütün kuvvetleri tevhit ederek umumî taarruza geçecek
vaziyette olmaktır.”

Büyük Devlet Reisinin geniş müstakbel plânının tahak-
kuku için derpiş ettiği kusursuz nazariyesi işte budur.

Muvaffakiyet şartları? “Kuvvetlerin tertip ve tanzimin-
deki maharet ve icradaki sebat.”

Cenab-ı Hak büyük, Türk milleti ise son derecede din-
dardır ve kumandanlarına karşı sarsılmaz bir imanı vardır.

Anadolu askeri emsalsizdir. İşin iyi tarafı, şimdi harimi-
ne saldıran bir düşmana karşı mücadele etmesidir.

O halde, yegâne nihaî zafer olan silâhla zaferi temin et-
mek için ne lâzım?

“Harekâtı sevk ve idare edenlerde feyizli bir muhayyale
veya geniş tasavvurlar.”

(1) Mareşal Wilson'un Temmuz 1920 tarihli raporu.

Mücadele eden askerin kıymeti büyüktür. “Her şeye rağmen mevzilerini sıkıca muhafaza etmeleri ve her şeye göğüs germeleri için lüzumlu manevî kuvveti vatanlarından alıyorlar.”

Bu satırlara son vermeden önce bütün Müslümanlara bir defa daha hitap etmek istiyorum. Hazret-i Peygamber’in ümmeti olarak, ef’al ve efkârlarının (işlerinin ve düşüncelerinin) mesuliyetini deruhte eylemelerini istirham ediyorum. Mütেকabil muavenetin (yardımın) ciddî saati artık çalmıştır.

İslâmiyetin bu kadar müttehit (birleştirici) ve vecibelerin bu kadar müdrik olduğu şimdiye kadar hiç görülmemiştir.

Herkes için çok hayal kırıcı olan Versailles Sulh Muahe-desi (1) her yerde yangınlar çıkmasına sebebiyet vermiştir. Afrika’da, Asya’da, her yerde fırtına gürlüyor.

Bu kadar haksız başlatılan ve nefsi-i Türkiye düşmanlarından halâs bulmadıkça (kurtarılmadıkça) devam edecek olan bu insafsız harbin bir an önce, arzu edilen şekilde nihayet bulabilmesi için her Müslüman elinden geleni sağlamak mecburiyetindedir.

Zaferin kazanılması için yardımda bulunmak hepimiz için bir vazifedir. Şarkta sulh, ancak Türkiye’nin hakkı teslim edildikten sonra, tesis edilebilecek olduğu gibi İslâm âleminde sükûnun vücut bulması da bu teminata bağlıdır.

Oradaki kardeşlerimizin kendilerine, ısrarla maruz kaldıkları ve muhakkak ki bizim de az veya çok mesuliyetimizin bulunduğu bu ölümlerin bir an evvel hitam (son) bulması için elimizden geleni sağladığımız takdirde biz de kendimizi vak-

(1) 1914-1918 askerî tarihine bakış.

tiyle millî vazifelerini ifa etmeyenler kadar töhmetli (suçlu) hissedeceğiz.

İstırap çekenlerin imdadına koşmak için ulvî bir gayret gösterelim ve hüsnüniyetimizin, kahraman kardeşlerimizi yakın bir muvaffakiyetle tetviç etmesi (taçlandırılması) ve kendilerini, hiç değilse hepimiz için kazanacakları zaferle mükâfatlandırmasına gayret gösterelim.

Sulh elde edildikten sonra başka türlü çalışacağız. Bu zavallı memleketi yeniden yaşatmak ve hayatını idame ettirmesi için kendisine lüzumlu canlılığı temin edecek geniş plânlara, kıymetli insanlar tarafından hazırlanmıştır.

Memleketin tabîî kuvvetleri pek insafsızca tüketilmiştir. Hâl-i hazırda en kuvvetli memleketler, hudutsuz bir iktisadî istikbale (geleceğe) sahip olanlardır. Anadolu topraklarının feyzi (bolluğu) ve zenginliği ise burada tekrarlamaklığıma hacet (gerek) kalmayacak kadar malûmdur.

Her ırka mensup Müslümanlar, Hazret-i Peygamberimizin buyurduğu üzere, tek bir millet olduğumuzu hatırlayınız ve İslâmiyeti temsil eden bu remzî millete, her çareye başvuru olarak yardımda bulununuz.

Sulh ve sükûn içinde ihya edici eserinize başladığınız zaman, hâl-i intizarda (can çekişen durumda) ve bugünden çok uzakta bulunan Avrupa, kesif bulutlarla kapalı olan ufkunun açıldığını görerek size hürmet edecek ve hayran kalacaktır.

Derin yaralarımızı, bir kin olarak değil, bir ders olarak içimizde saklayalım ve Napoleon gibi, “İnsan kendisine hâkaret edenleri affetmekle yükselir” demeye çalışalım.

İngiliz Başvekilinin, harbin devamı müddetince muhariplere (savaşanlara) müdahalede bulunmasının mümkün olma-

dığını, Türk-Yunan mutalebatı (istekleri) ile ve harbin mukaderatını silâhların tayin edeceğini söylediğini hatırlamaktayız.

Hâlbuki, bütün görülmedik tertiplere rağmen Cenab-ı Hak şimdi bizim muzaffer olmaklığımızı istedi.

Mustafa Kemal Paşa da Avrupa'nın kararının ne olacağını sormakta.

Ümit ederiz ki, bu defa, bizim için elem verici olan hattı-ı hareketini ve taraflara ayrı muamelede bulunmak siyasetini artık terk edecektir.

Avrupa, hakkaniyet ve milletlerin selâmet ve hürriyeti için harp etmedi mi?

Fransa gibi bizim de “haklı bir sulh içinde yaşamak veya ölmek” demeye hakkımız yok mu?

Benim burada M. Clémenceau'nun nutkundan (1) alarak tekrar ettiğim cümleler Türk kahramanlarının bütün mefkûresini ifade ediyor. “Mazi, büyüklükleri, zafiyetleri ile geçip gitti.”

Bundan, muhafaza etmek istediğimiz sadece bir ders, vazifenin nutuklar söylemekle değil, faaliyet göstermekle, her sınıftan ecdadımızın mukadde's ananesi ve zaferimizin derin kaynağı olan Fransız zihniyetinin asil ateşi, insani bir şövalyelik ile ifa etmektir.

“Babalarımız mezarlarında bizim küçüldüğümüze hükmederlerse, onların büyük olduklarını söylemek neye yarar?

Onların sesini dinleyiniz. Bizlere gurur verecek olan şey, onların nazarları altında, sulhun tuzakları içinde olduğu kadar, harbin ihtilâçları (çarpışmaları) içinde de ‘Vatan her şeyin üstündedir’ diyen ebedî parola olsun.”

(1) Clémenceau'nun 2 Teşrin-i Evvel (Ekim) Pazar günü Sainte-Hermine'de söylemiş olduğu nutuktan parçalar.

“Türkleri öldürebilirsiniz, fakat asla mağlup edemezsiniz.” (1)

Ne kadar doğru!

Sözlerimi artık bitiriyorum. Kosova Muharebesi’nin arifesinde Sultan Murat’ın tertip ile okuduğu şu ulvî münacatın bazı parçalarını tekrarlamaktan başka söyleyecek sözüm kalmadı.

Bu münacatın tamamı, son günlerde İstanbul’da bütün camilerde okundu.

“Sevgili Resul’ün aşkına, Kerbelâ’da dökülen bütün kanların hatırasına, gaibler için ağlayan uzaklardaki gözler için, mukaddes davası uğrunda kendilerini feda edenler için İslâmiyet’i bu gazadan şan ve şerefle çıkar. Düşman her ne kadar kuvvetli ise de mağlup olsun.

Günahlarımızı affet ey Halik-i Âzam! Harp içinde geçen yıllarımızın mükâfatını ihsan et. Orduyu vikaye (korumak) için kendini kurban edeyim ve düşmanların tek hedefi ben olayım. İmanımızı müdafaa için ölsem ne gâm? Çünkü ben muzaffer ordunun en büyük rehberiyim.”

İslâmiyet’e muhteşem bir revnak veren muharebe kazandı, fakat Sultan Murat öldürüldü.

“Zafer Allah’tan gelir ve gelmesi yakındır.”

Yarına ümit ve imanımız vardır. Düşmanı yenmek için Cenab-ı Hak bize yardım edecektir. İnşallah.

Kadriye Hüseyin
Roma, 9 Teşrin-i Evvel (Ekim) 1921

(1) Napoleon Bonaparte.

Türkiye Büyük Millet Meclisi
Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın
'iltifat ve itimatları, teveccüh ve
emirleri ile' Fransızca aslından
Türkçe'ye çevrilen (Ankara 1922),
'Mukaddes Ankara'dan
Mektuplar' adlı kitap, Mısırlı
Prenses Kadriye Hüseyin
tarafından kaleme alınmış,
Roma'da yayımlanmış (1921),
Ankara'da Mustafa Kemal Paşa'ya
sunulmuştur.

Mustafa Kemal, tanınmış
dilcilerimizden Necmeddin Sahir
Sılan'a bu kitapla ilgili şunları
söylemiştir: "Çocuk, Necmeddin
Sahir Bey, bu kıymetli eseri
hemen milletvekillerine dağıt.
Fakat eser Fransızcadır. Bunu
derhal Türkçeye çevirtmeliyiz. Bu
iş de Fransızcasının çok kuvvetli
olduğunu evvelce Ruşen Eşref
(Ünaydın) Bey'den de öğrendiğim
ve benim de bildiğim bizim asker
kızımız, senin hayat arkadaşın
Cemile Hanımefendi'ye vermeliyiz.
Benim bu ricamı hemen kendisine
duyur. Eseri hemen Türkçeye
çevirsin. Sonra Maarif Vekâleti
tarfindan bastırılsın."

Mısırlı Prenses Kadriye
Hüseyin'in Kurtuluş Savaşımız ve
Mustafa Kemal Paşa'yla ilgili bu
tarihsel ve belgesel mektuplarını
okurlarımıza sunmaktan büyük
kıvanç duyarız.